

Duurt duurzaamheid het langst?

*Een onderzoek naar de betekenis van Power2Nijmegen voor toekomstige
interactieve energietransitieprocessen*

Auteur: Anne Geertruide Dellaert

Masterthesis van de opleiding Milieu-maatschappijwetenschappen
Faculteit der Managementwetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen
Mei 2013

Colofon:

Auteur:	Anne Geertruide Dellaert
Studentnummer:	4015525
Begeleider Radboud Universiteit:	Prof. dr. P. Leroy
Begeleider Gemeente Nijmegen:	Drs. A. Claessen
Afstudeerrichting:	Master Milieu-maatschappijwetenschappen Radboud Universiteit Nijmegen
Datum:	29 mei 2013

VOORWOORD

Voor u ligt de masterthesis over Power2Nijmegen dat geschreven is naar aanleiding van een onderzoek bij de Gemeente Nijmegen.

Gedurende de pre-master en master van mijn opleiding Milieu-maatschappijwetenschappen heeft het onderwerp energieneutraliteit mijn belangstelling gewekt. Ik was vooral geïnteresseerd in de wijze waarop energieneutraliteit behaald kon worden en welke veranderingen nodig zijn om de samenleving hierop te laten anticiperen. Vanuit deze belangstelling heb ik vorig jaar onderzocht op welke wijze het Europees beleid hierop anticipeert. Dit heb ik gedaan door in mijn thesis te onderzoeken in hoeverre het Europees beleid zich richt op de neveneffecten van bio-energie.

Dit jaar was ik vooral benieuwd naar lokale overheidsinitiatieven. Zodoende heb ik tijdens mijn master het co-creatieproces van Power2Nijmegen onderzocht.

Dit project trok mijn aandacht omdat het de complexiteit van de veranderende verhoudingen tussen de overheid en de overige institutionele sferen laat zien, die ten grondslag ligt aan hedendaagse energietransities. Om hedendaags een energieneutrale wereld te creëren is namelijk meer nodig dan alleen de inzet van de overheid. Het vergt betrokkenheid, toewijding en doelgerichtheid van alle belanghebbenden. Deze betrokkenheid, toewijding en doelgerichtheid zijn echter niet altijd bij iedereen aanwezig.

Het project van Power2Nijmegen stond voor mij symbool voor dit dilemma. Door dit project te analyseren heb ik geleerd vraagstukken te definiëren en uiteen te zetten die essentieel zijn bij hedendaagse energietransities.

Ik wil iedereen die mij heeft gesteund gedurende dit onderzoek van harte bedanken. Ten eerste wil ik mijn begeleider op de universiteit, professor Pieter Leroy, bedanken. Gedurende dit onderzoek heeft hij mij op zowel intellectueel als analytisch vlak veel bijgebracht. Hij heeft mij bovendien uitgedaagd om het onderzoek systematisch en helder te formuleren. Zijn geduld en heldere uitleg zijn van grote waarde geweest bij de totstandkoming van dit onderzoek.

Ten tweede wil ik iedereen bij de gemeente Nijmegen bedanken. Ik heb genoten van de interessante tijd die ik daar gehad heb en de mogelijkheid om werkervaring op te doen. Mijn begeleider Fons Claessen, heeft mij een inkijkje gegeven in de dagelijkse praktijk van duurzaamheidsbeleid. Daar ben ik hem erg dankbaar voor. Ook wil ik hem bij deze bedanken voor de toestemming voor het gebruik van het logo van Power2Nijmegen, dat op de voorkant van deze thesis staat.

Tot slot wil ik nog een aantal mensen uit mijn persoonlijke omgeving bedanken. Mijn moeder, voor haar vertrouwen en steun. Mijn vriend Ruud, voor alle momenten dat hij mij intellectueel uitdaagde om mijn tekst helder te krijgen en iedereen die hier niet bij staat maar mij het vertrouwen en de energie gaf om door te gaan. Zelfs als ik liever een spelletje ging doen.

SAMENVATTING

Tegenwoordig hebben veel steden in Nederland een duurzaamheidsprogramma waarmee zij energieneutraliteit willen nastreven (Agentschap NL, 2011). Nijmegen is één van deze steden. Dit onderzoek richt zich op een initiatief van de gemeente Nijmegen waarmee zij in 2045 energieneutraal wil zijn, namelijk het project Power2Nijmegen. Power2Nijmegen is ingericht als een co-creatieproces. Dit houdt in dat er in samenwerking met professionele stakeholders gezocht is naar concrete oplossingen waarmee Nijmegen energieneutraal kan worden (Gemeente Nijmegen, 2012 a).

Het doel van dit onderzoek is om, aan de hand van Power2Nijmegen, het inzicht te vergroten in interactieve energietransitieprocessen voor het toekomstig energietransitiebeleid. In dit onderzoek is dit inzicht verkregen aan de hand van een analyse van een zestal cases en een analyse van Power2Nijmegen.

Deze zes cases hebben bijgedragen aan een overzicht van zowel energietransities als interactieve processen. Op deze manier kon Power2Nijmegen beter gepositioneerd worden binnen het scala aan dergelijke initiatieven. Bovendien toonden zij aan welke thema's terugkeerden. Deze zes cases bestonden uit twee groepen: de eerste groep bestond uit drie vergelijkbare energietransitieprocessen. Dit houdt in dat de energietransities die vergelijkbaar waren met Power2Nijmegen onderzocht zijn. Het betrof een analyse van de energieprogramma's van de gemeente Arnhem, Groningen en Rotterdam. Deze energieprogramma's zijn onderzocht door beleidsambtenaren te interviewen en aanvullend gebruik te maken van beleidsdocumenten. De tweede groep bestond uit drie vergelijkbare interactieve processen. Ook hier betrof het een vergelijkbaarheid met Power2Nijmegen omdat het over eerdere interactieve processen in de gemeente Nijmegen ging. Hiervoor zijn de projecten West & Weurt, Koers West en het Nijmeegs Energie Convenant onderzocht. Ook hier is gebruik gemaakt van interviews met beleidsambtenaren en aanvullend gebruik gemaakt van beleidsdocumenten.

Naast de zes cases is ook Power2Nijmegen onderzocht, het centrale onderdeel van deze thesis. Het proces van Power2Nijmegen is onderzocht door enerzijds een interview met de beleidsambtenaar over de keuzes die zijn gemaakt bij de inrichting van het proces. Ook hier is aanvullend gebruik gemaakt van beleidsdocumenten. Anderzijds zijn er ook interviews gehouden met zeventien deelnemers aan Power2Nijmegen. De selectie van deze zeventien respondenten heeft plaatsgevonden op basis van representativiteit. Dit houdt ten eerste in dat zij een afspiegeling vormden van de institutionele sferen waaruit de meeste deelnemers aan Power2Nijmegen afkomstig waren, namelijk de markt en het maatschappelijk middenveld. Ten tweede houdt dit in dat zij een afspiegeling vormden van de verschillende rollen van de deelnemers bij het proces. Zodoende zijn werkgroepentrekkers, werkgroepleden en onafhankelijke experts geïnterviewd.

De analyse van de interviews van de cases en Power2Nijmegen heeft plaatsgevonden aan de hand van een inductieve analyse via het analyseprogramma Atlas.ti. Door middel van dit analyseprogramma zijn verschillende thema's naar voren gekomen, die van belang zijn bij dergelijke processen. Daarnaast hebben verschillende concepten uit de transitietheorie en de literatuur over governance en interactieve beleidsvorming bijgedragen aan een deductieve analyse en een systematisering van de data. Deze concepten hielpen om de verschillende cases te typeren en te positioneren ten opzichte van elkaar. Deze concepten waren de tijdsdimensies uit de transitiefasering: de *voorontwikkelingsfase*, de *take-off fase*, de *versnellingsfase* en de *stabilisatiefase*. Uit de literatuur over governance zijn de concepten *multi-actor*, *multi-sector* en *multi-level governance* gebruikt en uit de literatuur over interactieve beleidsvorming zijn

verschillende dimensies gebruikt: *waarom* (geoperationaliseerd als motieven), *wat* (onderwerp), *wie* (selectie deelnemers), *impact* (impact deelnemers) en *hoe* (werkvorm).

Deze analyse resulteerde in verschillende uitkomsten. In alle projecten waren een planmatig en een governancekader te herkennen. Het planmatig kader toonde aan dat er bij zowel de cases als Power2Nijmegen sprake was van uiteenlopende situaties. De interactieve processen konden daarom beter geduid worden met de beleidscyclus terwijl de energietransitieprocessen beter met de tijdsdimensies uit de transitietheorie geduid konden worden.

De beleidscyclus toonde aan dat qua tijdsfactor de gestructureerdheid van het proces voordelen bood wat betreft regulering. De gemeente kon de processen reguleren waardoor de projecten een overzichtelijke tijdspanne hadden. Anderzijds lieten de interactieve processen ook zien dat de korte termijn risico's met zich meebracht die vooral te maken hadden met validiteit- en legitimiteitsvraagstukken. Bij de energietransities toonde de tijdsfactor zowel voordelen als risico's. Een voordeel van de lange termijn is het feit dat er ontwikkelingen kunnen komen waardoor duurzame energie een vlucht neemt. Echter, dit is ook een risico. De lange termijnontwikkelingen op sociaal-cultureel, economisch en politiek vlak kunnen ook negatief uitpakken.

Het governancekader toonde aan dat bij alle processen vooral sprake is van multi-actor governance. Bij het bepalen van deze mate van governance, waren de dimensies een praktisch handvat om te bepalen in hoeverre er een verschuiving plaatsvindt van een primair overheidsgestuurd proces, naar een proces waarbij samenwerking voorop staat.

Uit de dimensies bleek dat de motieven (*hoe*) om te starten met het proces voornamelijk instrumenteel waren bij de interactieve processen, terwijl deze bij de energietransities voornamelijk kwalitatief waren. Deze motieven hadden een directe invloed op de selectie van de deelnemers (*wie*). De deelnemers werden namelijk bij de instrumentele motieven vaak geselecteerd op basis van getroffen belangen en bij de kwalitatieve motieven op basis van benodigde middelen. Deze selectie van de deelnemers gebeurde in veel gevallen door de gemeente zelf. Hiervan was vooral sprake bij de energietransitieprocessen en bij Power2Nijmegen.

De dimensie impact toonde aan dat bij de energietransities de deelnemers in beperkte mate impact hadden op de doelstellingen. Zij hadden voornamelijk een hoge mate van impact gedurende het proces. Dit lag anders bij de interactieve processen. Daar werd de doelstelling veelal besproken met de deelnemers en indien wenselijk gewijzigd. De mate van impact gedurende het proces was ook hier relatief hoog.

Vooraf de dimensies *wie* en *impact* toonden daarmee aan dat de speelruimte van de deelnemers beperkt was tot momenten die door de gemeente waren bepaald. Deze bevindingen werden bevestigd door veel van de deelnemers van Power2Nijmegen die het proces ervoeren als een gemeentelijk proces.

Door deze beperkte speelruimte kan in heel beperkte mate gesproken worden over governance en een samenwerkinggedreven proces. In deze thesis wordt echter beargumenteerd dat zowel governance als government voor- en nadelen hebben. Er wordt gesteld dat het streven naar governance van belang is voor maatschappelijke verankering, maar een volledig samenwerkinggedreven proces niet wenselijk is. Een voorgestelde middenweg is daarom dat de overheid haar initiërende en mobiliserende rol behoudt waardoor zij processen in de maatschappij kan aanmoedigen en ondersteunen, zonder daarbij de pro-activiteit van de overige actoren te beperken. De aanbevelingen die in deze thesis gedaan worden in paragraaf 7.2, richten zich daarom per dimensie op dit optimum en in hoeverre dit praktisch haalbaar zou kunnen zijn. Daarbij zijn de resultaten en bevindingen van dit onderzoek leidend.

LIJST VAN AFKORTINGEN

▪ EMT	Energie en MilieuTechnologie
▪ REAP	Rotterdamse Energie Aanpak en Planning
▪ N.E.C.	Nijmeegs Energie Convenant
▪ N.E.C. 2.0	Nijmeegs Energie Convenant 2.0. (vervolg)
▪ P2N	Power2Nijmegen
▪ RHDHV	Ingenieursbureau Royal Haskoning DHV
▪ MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
▪ ZZP (ers)	Zelfstandigen Zonder Personeel

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 2.1: Participatieladder	14
Tabel 2.2: Uitgebreide participatieladder	15
Tabel 2.3: Dimensies interactief proces	17
Tabel 3.1: Analyse kader	32

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 2.1: Tijdsdimensie transitie	6
Figuur 2.2: Schaalniveaus van transitie	7
Figuur 2.3: Adaptieve cyclus	8
Figuur 2.4: Types verschuivingen governance	10
Figuur 2.5: Beleidscyclus	19
Figuur 3.1: Onderzoeksmodel	23
Figuur 3.2: Voorbeeld van onderlinge verbanden	28
Figuur 3.3: Voorbeeld van netwerkvorming en onderlinge verbanden	29
Figuur 3.4: Inductief en deductief redeneren	30
Figuur 3.5: Analyse kader in figuurvorm	31
Figuur 4.1: Positionering vergelijkbare energietransitieprocessen	42
Figuur 5.1: Positionering vergelijkbare interactieve processen	52
Figuur 6.1: Duurzaam vijf sporenbeleid gemeente Nijmegen	54
Figuur 6.2: Impressie projecten voortgekomen uit Power2Nijmegen	57
Figuur 6.3: Motieven geïnterviewde deelnemers P2N	58
Figuur 6.4: Voordelen en nadelen co-creatieprocessen	64
Figuur 6.5: Typering Power2Nijmegen	68

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord.....	iii
Samenvatting.....	iv
Lijst van afkortingen.....	vi
Lijst van tabellen.....	vi
Lijst van figuren.....	vi
1 Introductie.....	1
1.1 Inleiding.....	1
1.2 Probleemstelling.....	2
1.2.1 Doelstelling.....	2
1.2.2 Vraagstelling.....	3
1.3 Maatschappelijke relevantie.....	3
1.4 Theoretische relevantie.....	3
1.5 Leeswijzer.....	4
2 Theoretisch kader.....	5
2.1 Transitietheorie.....	5
2.1.1 Complexiteit transitie.....	5
2.1.2 Dimensies transitie.....	6
2.1.3 Transitiemanagement als sturingsmechanisme.....	8
2.1.4 Bruikbaarheid transitietheorie.....	9
2.2 Governance.....	9
2.2.1 Van government naar governance.....	10
2.2.2 Drie types verschuivingen.....	10
2.3.3 Bruikbaarheid governance theorie.....	12
2.3 Interactieve beleidsvorming.....	12
2.3.1 Politiek-bestuurlijke verschuivingen.....	13
2.3.2 Interactieve beleidsvorming in de praktijk.....	16
2.3.3 Bruikbaarheid voor dit onderzoek.....	21
2.4 Tot slot.....	21

3	Methodisch kader.....	23
3.1	Onderzoeksmodel	23
3.2	Dataverzameling	25
3.2.1	Theorieën	25
3.2.2	Cases	25
3.2.3	Power2Nijmegen	26
3.3	Data analyse.....	26
3.3.1	Interviewanalyse.....	26
3.3.2	Coderen en groeperen	27
3.3.3	Verbinden	27
3.3.4	Netwerkvorming	28
3.4	Data interpretatie	29
3.4.1	Inductief en deductief	29
3.4.2	Toepassing voor dit onderzoek	30
4	Vergelijkbare energietransitieprocessen	33
4.1	Arnhem	33
4.1.1	Procescontext.....	33
4.1.2	Dimensies van het proces	34
4.1.3	Fase.....	35
4.2	Groningen	36
4.2.1	Procescontext.....	36
4.2.2	Dimensies van het proces	36
4.2.3	Fase	37
4.3	Rotterdam	38
4.3.1	Procescontext.....	38
4.3.2	Dimensies van het proces	38
4.3.3	Fasering	39
4.4	Tot slot	40
4.4.1	Een vergelijking van fases.....	40
4.4.2	Een vergelijking van procescontexten	40
4.4.3	Een vergelijking van procesdimensies.....	40
5	Vergelijkbare interactieve processen	43
5.1	Nijmegen West & Weurt.....	43
5.1.1	Procescontext.....	43

5.1.2	Dimensies van het proces	44
5.1.3	Fase	45
5.2	Koers West.....	46
5.2.1	Procescontext.....	46
5.2.2	Dimensies van het proces	46
5.2.3	Fase	48
5.3	Nijmeegs Energie Convenant	48
5.3.1	Procescontext.....	48
5.3.2	Dimensies van het proces	48
5.3.3	Fase	49
5.4	Tot slot	50
5.4.1	Een vergelijking van fases.....	50
5.4.2	Een vergelijking van procescontexten	50
5.4.3	Een vergelijking van procesdimensies.....	51
6	Power2Nijmegen	53
6.1	Procescontext.....	53
6.2	Procesdimensies	55
6.2.1	Onderwerp	55
6.2.2	Motief	57
6.2.3	Selectie deelnemers.....	60
6.2.4	Impact	61
6.2.5	Werkvorm	63
6.3	Transitiefase.....	66
6.4	Tot slot	66
7	Conclusies & Aanbevelingen	69
7.1	Conclusies	69
7.1.1	Planmatig kader.....	69
7.1.2	Governancekader	71
7.2	Aanbevelingen	74
7.3	Reflectie	76
7.4	Verder onderzoek	78
	Bronnen	80

Bijlagen	86
Bijlage 1: Respondenten.....	86
1.1 Respondentenlijst.....	86
1.2 Institutionele sferen respondenten Power2Nijmegen	87
Bijlage 2: Interviewguides	88
2.1 Vergelijkbare energietransitieprocessen	89
2.2 Vergelijkbare interactieve processen	90
2.3 Power2Nijmegen – beleidsambtenaar	91
2.4 Power2Nijmegen – deelnemers	92
Bijlage 3: Atlas.ti figuren.....	93
3.1 Vergelijkbare energietransitieprocessen	93
3.2 Vergelijkbare interactieve processen	94
3.3 Power2Nijmegen I.....	95
3.4 Power2Nijmegen II	96

1 INTRODUCTIE

I'd put my money on the Sun and Solar Energy, what a source of Power! I hope we don't have to wait until oil and coal run out, before we tackle that.

- THOMAS EDISON-
(1931)

1.1 Inleiding

In 1931 sprak Thomas Edison al over energie afkomstig uit hernieuwbare bronnen. Hij had de hoop dat een overgang naar zonne-energie plaats zou vinden voordat de olie en kolen oprakten (Rogers, 2007). Tachtig jaar later is een overgang naar een wereld onafhankelijk van fossiele energie echter nog geen werkelijkheid geworden. Deze overgang naar hernieuwbare vormen van energie, ook wel energietransitie genoemd, wordt in navolging van Thomas Edison hedendaags door velen als een noodzaak beschouwd vanwege de toenemende schaarste van fossiele grondstoffen (IEA, 2008; IPCC, 2005; SER, 2010). De wijze waarop deze energietransitie optimaal vormgegeven kan worden is daarom een actueel thema, zo ook op Europees niveau. De Europese commissie heeft namelijk de doelstelling van 20-20-20 geformuleerd. Deze doelstelling houdt in dat in 2020 een drietal doelen bereikt moet zijn. Ten eerste de doelstelling om een broeikasgas emissiereductie van twintig procent ten opzichte van 1990 te bereiken. Ten tweede moet twintig procent van de energieconsumptie in 2020 van hernieuwbare energiebronnen afkomstig zijn. Ten derde streeft de Europese commissie naar een verbetering van twintig procent in energie-efficiëntie (European Commission, z.d.).

Deze Europese doelstelling is opgenomen in het beleid van de lidstaten. Op Nederlands niveau betekent dit dat in 2020 veertien procent van de geconsumeerde energie afkomstig moet zijn uit hernieuwbare bronnen. De rijksoverheid probeert deze doelstelling te behalen door hernieuwbare energie financieel te stimuleren. Een voorbeeld hiervan is de SDE+ regeling waarmee het kabinet de ambitie heeft om innovatie te stimuleren in samenwerking met bedrijven en kennisinstellingen. Met deze maatregel kan namelijk vrije marktwerking bij de innovaties van hernieuwbare energie gestimuleerd worden. Hierdoor komen de goedkoopste innovaties van hernieuwbare energie in aanmerking voor subsidie (Rijksoverheid, z.d.).

Behalve maatregelen op nationaal niveau, zoals de SDE+ regeling, is het opvallend dat er in Nederland de afgelopen jaren op decentraal niveau veel initiatieven ontstaan zijn. Dit blijkt uit de vele duurzame energieprojecten die verspreid over Nederland zijn gestart (Agentschap NL, 2011). Rotmans (2011 a, p. 17) verklaart de opkomst van deze grote hoeveelheid decentrale initiatieven enerzijds aan de hand van een traag verlopende energietransitie op nationaal niveau. Anderzijds bestaat volgens Rotmans dit fenomeen ook uit een breed draagvlak onder de Nederlandse bevolking voor duurzame energie. Deze twee factoren leiden samen tot een opkomst in regionale en lokale initiatieven vanuit de markt en samenleving, waarbij een nieuwe rol van de overheid gevraagd wordt. De rol van de overheid verschuift volgens Rotmans daardoor van regisseur naar facilitator en mobilisator.

In dit onderzoek staat Power2Nijmegen centraal. Bij dit project is de verschuiving waar Rotmans over spreekt zichtbaar. Power2Nijmegen is een co-creatie project van de gemeente Nijmegen waarmee zij een energietransitie wil faciliteren. Dit project is in april 2012 van start gegaan en heeft als doel om Nijmegen in 2045 energieneutraal te krijgen. Energieneutraliteit wil zeggen dat

er per saldo evenveel energie binnen de gemeentegrenzen opgewekt wordt als verbruikt wordt. Deze doelstelling kan behaald worden door enerzijds in te zetten op een besparing van vijftig procent van het huidige energieverbruik, en anderzijds de resterende benodigde energie duurzaam op te wekken (Claessen, 2012).

Power2Nijmegen is als een co-creatieproces vormgegeven. Dat wil zeggen dat in samenwerking met betrokkenen, of stakeholders, wordt onderzocht op welke wijze de energieneutraliteit het best kan worden behaald. Met de betrokkenen zijn er drie plenaire bijeenkomsten geweest. Ten eerste een startbijeenkomst in april 2012. Daar zijn de stakeholders in verschillende werkgroepen onderverdeeld. In totaal waren er negen werkgroepen, ieder met een eigen thema. Een aantal van deze thema's waren energieneutraal renoveren, zonne-energie en windenergie. Tijdens de eerste bijeenkomst werd door de werkgroepen zelf een trekker uit hun groep aangewezen. Ook werd er een vraagstuk bedacht. Een voorbeeld hiervan is onderzoek naar hoe ervoor gezorgd kan worden dat windenergie meer draagvlak krijgt. In de maanden hierna zijn de werkgroepen aan de slag gegaan met hun vraagstuk.

De tweede plenaire bijeenkomst vond plaats in juni 2012. Hier presenteerden de werkgroepen hun voorlopige voortgang aan de andere deelnemers van Power2Nijmegen. In de periode hierna zijn de werkgroepen verder gegaan met hun vraagstukken.

Bij de slotbijeenkomst in oktober 2012 zijn de resultaten besproken en zijn in samenwerking met de werkgroepentrekkers projecten geformuleerd voor de komende jaren. Hierbij konden deelnemers zich inschrijven op projecten, die op basis van hun bevindingen zijn geformuleerd. Het totaal van deze projecten vormde de basis voor de energieroutekaart. In de energieroutekaart worden de plannen voor de komende jaren geformuleerd waarmee Nijmegen energieneutraal kan worden (Gemeente Nijmegen, 2012 a; Gemeente Nijmegen, z.d. a; Gemeente Nijmegen, z.d. g).

1.2 Probleemstelling

Zoals zojuist is toegelicht kan Power2Nijmegen gezien worden als een voorbeeld van een van de vele Nederlandse decentrale energietransities. Daarnaast is het project illustratief voor de veranderende verhouding tussen de overheid en andere actoren waarbij de overheid in plaats van regisseur, facilitator wordt. Deze verschuiving in de rol van de overheid in relatie tot de andere actoren uit de overige institutionele sferen, en de wijze waarop een decentrale energietransitie vormgegeven wordt, maken Power2Nijmegen een interessant project om te onderzoeken.

De beginperiode van Power2Nijmegen, namelijk de periode tussen april en juni 2012, staat centraal in dit onderzoek. In deze eerste periode komt namelijk het meest naar voren wat de verschuivende rollen betekenen voor de deelnemers aan Power2Nijmegen en hoe zij deze verschuiving ervaren. De empirische dataverzameling voor dit onderzoek heeft daarom grotendeels plaatsgevonden in de lente en de zomer van 2012. Nadien is voornamelijk aanvullende informatie opgezocht. Dit betekent dat sommige projecten inmiddels verder gevorderd kunnen zijn dan in deze thesis het geval is.

1.2.1 Doelstelling

De doelstelling van dit onderzoek luidt als volgt:

Aan de hand van een analyse over Power2Nijmegen het inzicht vergroten in interactieve energietransitieprocessen voor toekomstig interactief energietransitie beleid.

1.2.2 Vraagstelling

Door te onderzoeken op welke manier Power2Nijmegen interactief is vormgegeven, kan gereflecteerd worden op de wijze waarop interactieve energietransitieprocessen optimaal kunnen functioneren. Bij deze doelstelling is de volgende vraagstelling geformuleerd:

Welke concepten over interactieve overheidsturing en energietransities zijn relevant voor het project “Power2Nijmegen”, op welke manier kan Power2Nijmegen binnen soortgelijke cases worden gepositioneerd en getypeerd, en welke lessen kunnen hieruit getrokken worden die relevant zijn voor toekomstige interactieve energietransities?

Bij deze centrale vraagstelling zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

- 1) Welke concepten over transitie, governance en interactieve overheidssturing en zijn relevant voor het project Power2Nijmegen?
- 2) Op welke wijze zijn dergelijke concepten van een interactief overheidsbeleid te herkennen in andere cases?
- 3) Op welke manier kan aan de hand van deze concepten Power2Nijmegen getypeerd worden?
- 4) Welke conclusies en aanbevelingen kunnen hieruit getrokken worden die relevant zijn voor de Gemeente Nijmegen?

1.3 Maatschappelijke relevantie

Zoals zojuist toegelicht werd, staat Power2Nijmegen niet op zichzelf. Power2Nijmegen is illustratief voor de vele decentrale energie initiatieven die in Nederland plaatsvinden. Deze initiatieven worden zowel door de markt als door de samenleving geïnitieerd. De afgelopen jaren probeert de overheid dergelijke initiatieven te faciliteren en een mobiliserende rol te spelen.

Door een overzicht te geven van dergelijke energietransitieprocessen en interactieve processen, kan inzicht geboden worden in de nieuwe rol die de overheid bij interactieve energietransitieprocessen kan aannemen. Dit onderzoek kan daarom een bijdrage leveren aan het inzicht in thema's die van belang zijn bij de vormgeving van een interactief energietransitieproces. Thema's zoals de speelruimte die de deelnemers krijgen binnen een dergelijk project, hoe zij deze rol zelf ervaren en wat de optimale rol van de gemeente bij een energietransitie kan zijn, kunnen daarmee handvatten bieden voor beleidsmakers.

1.4 Theoretische relevantie

Omdat Power2Nijmegen enerzijds bestaat uit een energietransitieproces en anderzijds is ingericht als een co-creatieproject, is literatuur over twee verschillende onderwerpen bruikbaar. Ten eerste de transitietheorie. Deze theorie benadrukt het belang van een verandering op verschillende niveaus om een transitie te bereiken. Deze verschillende niveaus deelt de theorie op in de dimensie tijd, schaal en aard van de verandering. Vervolgens onderzoekt de theorie op welke wijze deze dimensies samenhangen en hoe zij tezamen een transitie kunnen bevorderen of belemmeren.

Ten tweede is literatuur over de verschuivende rol van de overheid in relatie tot andere actoren bruikbaar. In de literatuur over governance en interactieve beleidsvorming worden de veranderende rol van de overheid en de veranderende rol van andere actoren toegelicht. Dergelijke literatuur biedt daarom een belangrijke basis voor het analysekader, zoals deze in het theoretisch kader toegelicht wordt.

Over een interactieve energietransitie wordt echter in de literatuur weinig vermeld. Dit houdt in dat de literatuur in zeer beperkte mate ingaat op de wijze waarop de overheid kan functioneren bij energietransities. Een analyse van een dergelijke interactieve vorm van een energietransitie, zoals Power2Nijmegen, is daarom interessant. Een analyse kan namelijk uiteenzetten op welke manier energietransities vormgegeven kunnen worden en welke rol daarbij voor de overheid is weggelegd in relatie tot andere actoren en institutionele sferen.

1.5 Leeswijzer

Nu de probleemstelling, de maatschappelijke en de theoretische relevantie zijn toegelicht, kan een overzicht gegeven worden van de opzet van deze thesis.

In het tweede hoofdstuk komt het theoretisch kader aan bod. Het theoretisch kader bestaat uit literatuur over de transitietheorie, governance en interactieve beleidsvorming. Deze literatuur levert concepten die de basis vormen voor het analysekader. Het analysekader biedt handvatten voor een analyse van de cases.

In het daaropvolgende hoofdstuk, het methodisch kader, wordt het datamateriaal en de analyse daarvan toegelicht. Ten eerste zal hierbij de dataverzameling toegelicht worden. Ten tweede zal de data analyse toegelicht worden. Dit betreft de wijze waarop de data geanalyseerd zijn en welke instrumenten hierbij gebruikt zijn. Tot slot zal de data interpretatie toegelicht worden. Hierbij wordt het analysekader, dat bestaat uit concepten uit het theoretisch kader, toegelicht en geoperationaliseerd. Dit analysekader is leidend voor de cases in hoofdstuk vier en vijf, en voor Power2Nijmegen in hoofdstuk zes.

In het vierde hoofdstuk worden een drietal energietransities in gemeenten geanalyseerd en getypeerd en gepositioneerd ten opzichte van elkaar. Dit gebeurt aan de hand van het analysekader. In het vijfde hoofdstuk wordt een soortgelijke typering gemaakt, maar dan van andere cases: hier wordt namelijk gekeken naar een drietal eerdere interactieve projecten die in de gemeente Nijmegen hebben plaatsgevonden. Ook deze cases kunnen worden getypeerd en gepositioneerd aan de hand van het analysekader.

In het zesde hoofdstuk komt het centrale onderdeel van deze scriptie aan bod, namelijk Power2Nijmegen. Ook Power2Nijmegen kan aan de hand van het analysekader getypeerd worden. Daarmee wordt duidelijk op welke wijze Power2Nijmegen als een interactief project vormgegeven is.

In het laatste hoofdstuk staan de conclusie en aanbevelingen centraal. Daarin wordt teruggeblikt op de vraagstelling en worden op basis van de onderzoeksresultaten aanbevelingen voor toekomstige interactieve energietransitieprocessen geformuleerd. Ook wordt in dit laatste hoofdstuk gereflecteerd op dit onderzoek en worden mogelijkheden genoemd voor verder onderzoek.

2 THEORETISCH KADER

In de inleiding werd beschreven dat in dit onderzoek de energietransitie van Power2Nijmegen en de veranderende rol van de overheid op gemeentelijk niveau centraal staan. Hierin vindt een verschuiving plaats in de rolverdeling van de overheid ten opzichte van de markt en het maatschappelijk middenveld. Deze veranderde rolverdeling heeft bovendien invloed op de wijze waarop beleid tot stand komt.

Deze verschuiving is in verschillende literatuur terug te vinden. Ten eerste in de transitietheorie, ten tweede in de literatuur over governance en ten derde in de literatuur over interactieve beleidsvorming. In de onderstaande tekst zal onderzocht worden welke elementen uit deze literatuur van belang zijn voor dit onderzoek. Vervolgens zullen hieruit centrale concepten geabstraheerd worden die een basis vormen voor het analysekader dat toegelicht wordt in het volgende hoofdstuk: het methodisch kader.

2.1 Transitietheorie

De transitietheorie onderzoekt op welke wijze transities versneld en geoptimaliseerd kunnen worden, en welke maatschappelijke hervormingen hiervoor nodig zijn. Met deze maatschappelijke hervormingen worden zowel hervormingen binnen de bestaande instituties bedoeld als veranderingen in de wijze waarop de instituties samenwerken (Rotmans, 2003; Van Asselt, Kemp, & Rotmans, 2001).

Deze theorie kan, vanwege het onderzoek naar een optimalisering en versnelling van een transitie, interessante invalshoeken bieden voor Power2Nijmegen. Power2Nijmegen bestaat namelijk uit een samenwerking van de gemeente Nijmegen met actoren uit andere institutionele sferen. Met deze samenwerking zoekt de gemeente naar een optimale vorm voor een energietransitie. In hoeverre de transitietheorie daadwerkelijk geschikt is, wordt in de onderstaande tekst onderzocht. Daarvoor wordt eerst een beschrijving gegeven van de complexiteit van transities. Hierbij zullen de barrières toegelicht worden waardoor een transitie vaak moeizaam verloopt. Ten tweede wordt gekeken naar de verschillende transitiedimensies die de transitietheorie benoemt en de rol die de overheid in dit proces aanneemt. Tot slot wordt gekeken in hoeverre deze theorie bruikbaar is voor dit onderzoek.

2.1.1 *Complexiteit transities*

De transitietheorie beschouwt de samenleving als een systeem waarin hardnekkige en ernstige ‘weeffouten’ aanwezig zijn. Deze weeffouten zijn ook wel bekend als ‘wicked problems’ (Roberts, 2001; Rotmans, 2003). Weeffouten hebben de afgelopen jaren de samenleving belemmerd om optimaal te functioneren. De hardnekkigheid van deze weeffouten wordt volgens Rotmans (2003, p. 7) veroorzaakt en vergroot door een drietal factoren: complexiteit, een toenemende omgevingsdynamiek en een veranderde mate van stuurbaarheid. De factor complexiteit houdt in dat er verspreiding heeft plaatsgevonden van maatschappelijke problemen van één maatschappelijk domein naar meerdere maatschappelijke domeinen. Door deze verspreiding ontstaat verstrengeling en nemen onzekerheid en risico een grote plaats in. Deze verstrengeling maakt de oplossing voor maatschappelijke problemen complex. De tweede factor is volgens Rotmans een toenemende omgevingsdynamiek: de schaal en de snelheid van maatschappelijke problemen zijn toegenomen. De derde factor is de veranderde mate van stuurbaarheid: door de toename van betrokken actoren waartussen interactie plaatsvindt, wordt sturing complexer.

De complexiteit van deze drie factoren bemoeilijkt bovendien transities. Rotmans wil door middel van de transitietheorie structuur aanbrengen in deze complexiteit. Dit omschrijft hij als volgt:

Dit betekent dat het begrip transitie op conceptueel niveau wordt gebruikt om ordening en structuur aan te brengen in uiteenlopende maatschappelijke verschijnselen. Het nieuwe

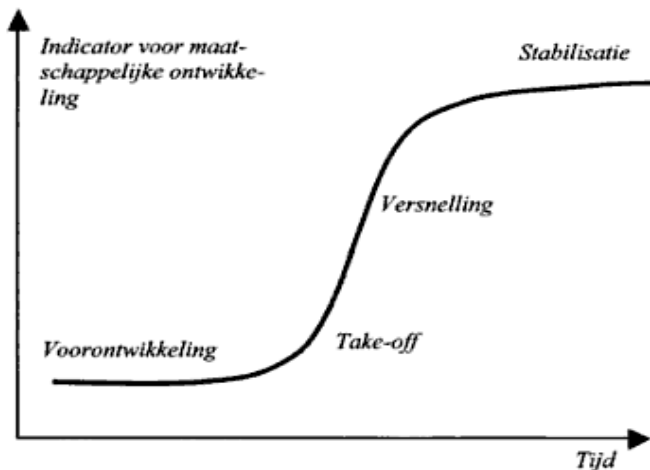
daarbij is ook dat niet vanuit een wetenschappelijke discipline wordt gekeken naar brede maatschappelijke transitie, maar vanuit uiteenlopende disciplines (...) Het doel is uiteindelijk om vanuit een interdisciplinaire benadering te komen tot een beter begrip van het fenomeen transitie en dus van de complexiteit van de maatschappelijke dynamiek' (Rotmans, 2003, p. 13).

De transitietheorie biedt op deze manier een interdisciplinair inzicht van de complexiteit en verwevenheid van transitie. Rotmans doet dit aan de hand van drie dimensies. Dit wordt hieronder toegelicht.

2.1.2 Dimensies transitie

Rotmans benoemt drie dimensies van een transitie: tijd, schaal en aard van verandering (2003, p. 16). Deze drie dimensies vormen tezamen het speelveld waarbinnen een transitie kan ontstaan of belemmerd kan worden.

De eerste dimensie, de tijdsdimensie, bestaat uit fases die elkaar opvolgen. Deze fases geven zowel de mate van maatschappelijke ontwikkeling aan als de vorderende tijd. In de onderstaande figuur worden die fases weergegeven:

Figuur 2.1: Tijdsdimensie transitie
(Bron: Rotmans, 2003, p. 17)

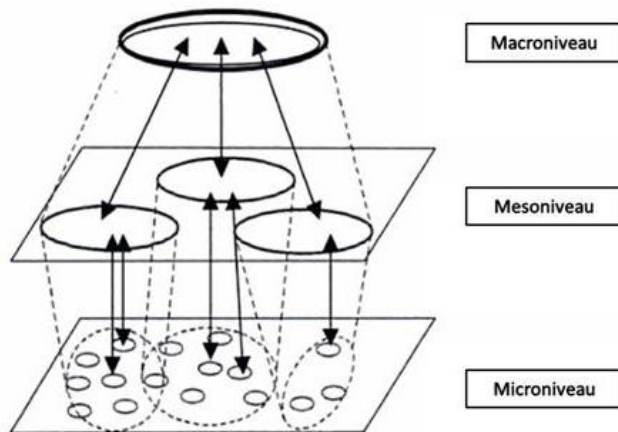
De eerste fase is de voorontwikkelingsfase. Hierin is er geen sprake van zichtbare verandering. In deze fase ontstaan alternatieve structuren ten opzichte van de gevestigde structuren. Voor een proces waarbij deze nieuwe structuren gegrondvest kunnen raken in de maatschappij is ondersteuning nodig. De overheid kan deze ondersteunende rol uitoefenen.

In de tweede take-off fase komt het proces van verandering langzaam op gang. In deze fase worden de alternatieven opgepakt door betrokkenen. Doordat verschillende actoren betrokken willen zijn bij het proces, zullen de alternatieve structuren zich gaan verspreiden.

In de derde fase, de versnellingsfase, komt de verandering van de alternatieve structuren in een versnelling en wordt verandering zichtbaar. Meerdere actoren raken betrokken bij het proces. Deze versnellingsfase stabiliseert uiteindelijk in de vierde fase, de stabilisatiefase. Bij deze vierde fase heeft een omwenteling plaatsgevonden en ontstaat een stabilisatie van het proces (Rotmans, 2003).

De verschillende fases van dit proces vinden op verschillende schaalniveaus plaats. Dit wordt toegelicht in de tweede dimensie: de schaaldimensie. Deze dimensie bestaat uit drie

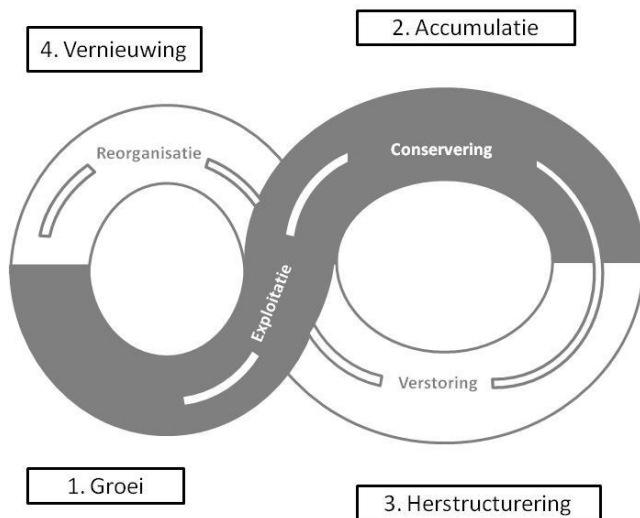
schaalniveaus: het micro-, meso- en macroniveau. Deze schaalniveaus functioneren ieder verschillend. Om een transitie te kunnen veroorzaken moeten de schaalniveaus daarom volgens Rotmans (2003) bij elkaar aanhaken. Op deze manier ontstaat er een ontwikkeling in één richting en kunnen transities plaatsvinden. In de onderstaande figuur worden deze verschillende niveaus grafisch weergegeven:

Figuur 2.2: Schaalniveaus van transitie
(Aangepast op basis van: Rotmans, 2003, p.19)

Op microniveau is er sprake van niches. Met deze term doelt Rotmans op afwijkende ontwikkelingen binnen de bestaande structuren. Dit worden 'niches' genoemd. Een voorbeeld van een niche is een nieuwe technologie, zoals nieuwe energievormen. Het tweede niveau is het mesoniveau. Op dit niveau bevinden zich vaak de gevestigde institutionele structuren en belangen. De actoren op dit niveau bieden de meeste weerstand tegen de vernieuwing. Dit komt volgens Rotmans (2003, p. 18) doordat deze actoren de bestaande structuren en belangen in stand willen houden. Op macroniveau, het derde niveau, zijn de ontwikkelingen en vernieuwingen een onderstroom. Deze ontwikkelingen en vernieuwingen verlopen daarom als relatief trage processen. Wanneer een vernieuwing plaatsvindt op dit niveau leidt dat tot een paradigmawisseling. Rotmans definieert daarbij een paradigma als *het geheel aan opvattingen, normen, percepties en waarden van waaruit men naar de wereld kijkt* (2003, p. 226).

Tot slot is er de derde dimensie: de aard van de verandering. De aard van de verandering bestaat uit vier fases die samen een lemniscaat, of oneindige adaptieve cyclus, vormen. Deze dimensie bestaat volgens Rotmans uit de concepten *degradatie* en *afbraak* versus *opbouw* en *innovatie* (Rotmans, 2003, p. 19). Deze concepten hangen samen met wat Hoffmann typeert als ontwikkelingen waarbinnen *groei*, *accumulatie*, *herstructurering* en *vernieuwing* plaatsvinden (2008, p. 26). In de onderstaande figuur wordt deze cyclus weergegeven:

Figuur 2.3: Adaptieve cyclus
(Aangepast op basis van: Hoffmann, 2008, p.26)

Het model bestaat uit vier fases. Allereerst vindt in het model *groei* plaats door middel van kapitaalopbouw. Dit kapitaal wordt geëxploiteerd. Deze eerste fase gaat over vormen van kapitaal die bestaan binnen een systeem waarbinnen sprake is van veel competitie tussen entrepreneurs. Deze eerste fase leidt langzaam tot conservering en daarmee tot de tweede fase: *accumulatie*. Bij de accumulatie vindt een stabilisering van patronen plaats en ontstaat een systeem dat onderhevig is aan verstoringen. Deze verstoringen komen vaak van buitenaf en leiden tot een transitie. Daarmee kan *herstructurering* plaatsvinden in de derde fase. Daardoor ontstaat reorganisatie. Deze reorganisatie leidt tot de vierde fase: *vernieuwing*. Deze laatste fase gaat veelal gepaard met een afbraak van het kapitaal en daarmee ontstaat ruimte voor innovaties (Hoffman, 2008; Rotmans, 2003).

Een transitieproces kan dus verklaard worden aan de hand van de dimensies: tijd, schaal en aard. Wanneer een transitie bijvoorbeeld in de voorbereidingsfase zit, wordt zij vaak door de gevestigde belangen geblokkeerd. Wanneer echter bij de gevestigde belangen de nieuwe opvattingen doordringen, worden in de take-off fase de gevestigde belangen langzaam doorbroken. Zodoende vinden op microniveau de eerste ontwikkelingen plaats die later langzaam doorsijpelen naar meso- en macroniveau. Op deze manier ontstaat een transitie en wordt een systeem gereorganiseerd.

2.1.3 Transitie management als sturingsmechanisme

Wanneer voldoende ruimte binnen de bovenstaande drie dimensies gecreëerd wordt, zoals het bovenstaande voorbeeld laat zien, kan er sturing plaatsvinden. Transitie management, als deze nieuwe vorm van sturing, is volgens Rotmans (2003) nodig om de hardnekkige problemen die in onze maatschappij een rol spelen aan te kunnen pakken. Dit vergt echter verschillende nieuwe paradigma's. Eén van deze nieuwe paradigma's is dat de overheid een nieuwe rol aanneemt. Deze nieuwe rol bestaat uit het formuleren van een visie, het mobiliseren van actoren en deze actoren inspireren en stimuleren. Dit kan de overheid doen door een gezamenlijk leerproces en participatie aan te moedigen. Lokale overheden hebben hierin een grote rol volgens Van Asselt, Kemp & Rotmans (2001). Doordat lokale overheden dicht bij de burger staan, kunnen zij namelijk met de lokale omstandigheden experimenteren. De lokale overheid kan randvoorwaarden stellen en de markt stimuleren en aantrekkelijker maken door belastingmaatregelen. Daarnaast kan de

overheid ook de samenwerking aangaan en discussiëren over de richting die de maatschappij op zou moeten gaan.

Op deze manier kan de overheid steun genereren voor transitiedoelen. Deze steun is tweeledig: enerzijds voor het inhoudelijke doel, maar anderzijds ook voor het proces (Rotmans, 2003; Van Asselt, Kemp, & Rotmans, 2001).

2.1.4 Bruikbaarheid transitietheorie

De transitietheorie biedt gereedschappen waarmee een transitieproces geanalyseerd kan worden. De theorie kan namelijk gebruikt worden om complexe problemen uiteen te zetten. Een voorbeeld hiervan is de component paradigmawisseling. De hervorming die het concept paradigmawisseling veronderstelt, is vergelijkbaar met Power2Nijmegen. Bij Power2Nijmegen heeft de gemeente met andere actoren een co-creatieproces opgestart om te bevorderen dat het streven naar een energieneutrale wereld gangbaar en geïnternaliseerd wordt.

Er zijn echter ook kanttekeningen te plaatsen bij de bruikbaarheid van deze theorie. Deze kanttekeningen zijn zowel theoretisch als empirisch.

Een theoretische kanttekening is dat de transitietheorie stelt dat de traditionele sturingsvormen niet meer toereikend zijn om de complexiteit van de maatschappelijke ordening het hoofd te kunnen bieden. Daarom is volgens Rotmans een wezenlijk andere vorm van sturing vereist (2003, p. 34). Hij pleit daarom voor een integrale sturingsvorm waarbij verschillende instrumenten op verschillende schaalniveaus worden ingezet, via transitie management. De integrale sturingsvorm waar Rotmans het over heeft, is echter niet van toepassing op dit onderzoek. Het betreft hier namelijk vooral gemeentelijke processen en de manier waarop de gemeente zich verhoudt tot andere actoren binnen een gemeentelijk proces. Daarom biedt deze theorie om Power2Nijmegen te kunnen typeren en positioneren weinig meerwaarde.

Een empirische kanttekening is dat Rotmans (2003, p. 162) stelt dat energietransitieprocessen in Nederland nog in de voorontwikkelingsfase zitten. Hij noemt het proces “langdurig en stroperig” (2003, p. 162). Het geheel aan initiatieven noemt Rotmans in 2011 nog te versnipperd om daadwerkelijk een transitie te kunnen bereiken (2011 b). Vanwege deze kwalificatie kan de fasering, en de bijbehorende dimensies die Rotmans gebruikt, slechts in beperkte mate toegepast worden op een energietransitieproces zoals Power2Nijmegen.

Samenvattend biedt deze theorie een interessante verklaring over de haalbaarheid van transities maar is zij voor dit onderzoek slechts ten dele bruikbaar. Zij wordt in dit onderzoek daarom gebruikt om inzicht te verkrijgen in welke fase de transitie zich bevindt en in het belang van de verschuivende rol van de overheid om een paradigmawisseling te behalen. Echter, vanwege het feit dat deze theorie pleit voor een integrale sturingsvorm bij een transitie, biedt deze theorie relatief weinig analytische meerwaarde voor inzicht in gemeentelijke processen zoals Power2Nijmegen. Voor een dieper inzicht in de gemeentelijke processen, kan een verkenning in de literatuur over de verschuivingen van de rol van de overheid wellicht meer handvatten bieden. In de volgende twee paragrafen wordt dit toegelicht.

2.2 Governance

De idee dat beleidsprocessen gedeelde processen zijn waar meerdere actoren toegang toe hebben is ook zichtbaar in het concept van ‘governance.’ Governance is, kort samengevat, de verschuiving van een centraal gestuurd naar een samenwerkinggedreven beleidsvorming (Stoker, 1998).

In de onderstaande tekst wordt het concept governance toegelicht. Hierbij zullen twee verschillende aspecten van governance aan de orde komen. Ten eerste wordt de verschuiving van ‘government’ naar ‘governance’ besproken. Hierbij zal aan de orde komen wat governance inhoudt. Ten tweede zullen de types verschuivingen van governance toegelicht worden. Hierbij

worden multi-actor, multi-sector en multi-level governance toegelicht. Tot slot zal gekeken worden naar de bruikbaarheid van deze theorie voor dit onderzoek.

2.2.1 *Van government naar governance*

Traditioneel was de staat de centrale actor binnen beleidsprocessen. Dit fenomeen werd veelal aangeduid met de term *government* (Driessen & Glasbergen, 2002; Stoker, 1998). Stoker (1998) definieert *government* als de term die in de Anglo-Amerikaanse politieke theorie wordt gebruikt om te verwijzen naar de formele instituties van de staat die het collectief handelen faciliteren en hun monopolie van gelegitimeerde dwingende macht.

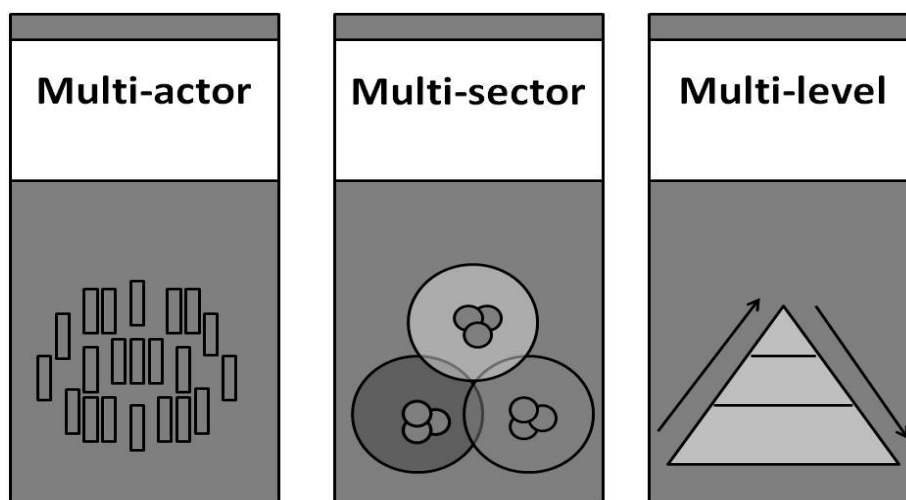
Aanvankelijk werd ook aan de staat het concept 'governance' toegeschreven. Dit concept kon toen uitgelegd worden als de staat die handelt en bestuurt (Stoker, 1998). De afgelopen jaren heeft er echter een verschuiving plaatsgevonden in de betekenis van de term *governance*. Governance kan volgens Stoker geïnterpreteerd worden als de ontwikkeling van bestuursstijlen waarbij de grenzen tussen private en publieke institutionele sferen vervaagd zijn (Stoker, 1998, p. 17).

Over de fenomenen die onder het concept *governance* geplaatst kunnen worden bestaat echter geen eenduidige mening. Van Kersbergen en Van Waarden beargumenteren dat er een gebrek aan consensus is over wat onder de noemer van *governance* geplaatst kan worden (2004, p. 165). Er vindt enerzijds een discussie plaats over de mate van verschuiving die plaatsvindt bij *governance*, en anderzijds in hoeverre deze verschuiving überhaupt plaatsvindt.

Vanuit deze achtergrond onderzoeken Van Kersbergen en Van Waarden verschillende concepten van *governance*, die zij vergelijken en toetsen op gemeenschappelijke kenmerken. Hun conclusie is tweeledig. Ten eerste liggen de gemeenschappelijke kenmerken in het feit dat alle door hen bestudeerde vormen van *governance* een verschuiving van bestuursstijl zowel beschrijven als analyseren. Een voorbeeld hiervan is dat alle vormen van *governance* stellen dat er netwerkvorming heeft plaatsgevonden tussen verschillende actoren. Ten tweede concluderen Van Kersbergen en Van Waarden dat er bij alle verschillende verschuivingen van *governance* aandacht bestaat voor problemen rondom besturen, aansprakelijkheid en legitimiteit.

Naast overeenkomsten zijn er ook verschillen te herkennen in de vele vormen van *governance*. Deze verschillen zijn onder andere zichtbaar in de betrokken actoren, de betrokken sectoren, en de betrokken bestuurslagen, oftewel: multi-actor, multi-sector en multi-level governance (Arts & Leroy, 2006; Bähr, Falkner, & Treib, 2007; Van Kersbergen & Van Waarden, 2004).

2.2.2 *Drie types verschuivingen*

Figuur 2.4: Types verschuivingen governance
(Op basis van informatie uit: Arts & Leroy, 2006 e.a.)

Multi- actor

Multi-actor governance houdt een verschuiving in van de actoren die betrokken zijn bij de beleidsvorming. Het proces van besturen wordt bij multi-actor governance het resultaat van interactie tussen meerdere, elkaar beïnvloedende, actoren (Stoker, 1998). De rol van de staat verschuift daardoor van primair sturende actor naar de rol van één van de vele actoren binnen het beleidsproces (Bähr, Falkner, & Treib, 2007; Driessen & Glasbergen, 2002; Peters & Pierre, 1998; Stoker, 1998).

Deze verschuiving betekent dat er nieuwe vormen van samenwerking ontstaan zoals partnerschappen en coalities tussen publieke en private domeinen. Een voorbeeld van governance tussen deze institutionele sferen is de privatisering van staatsbedrijven zoals gas- en waterbedrijven. Deze domeinen hadden eerst hun eigen regels en patronen. Door de samenwerking van deze verschillende velden worden deze oude systemen vervangen of ontstaan nieuwe vormen parallel aan de oude vormen. Deze nieuwe regels en patronen kunnen ook aangeduid worden met de term multi-process of multi-rule governance (Arts & Leroy, 2006; Van Kersbergen & Van Waarden, 2004).

De verschuivingen in besturing hebben tot gevolg dat de aansprakelijkheid complex wordt. Door de verwevenheid van actoren en instituties zijn kwesties als legitimiteit lastig. Dit geldt enerzijds voor input legitimiteit en anderzijds voor output legitimiteit. Input legitimiteit wil zeggen dat er aan de voorkant van het proces sprake is van een representatief en gelegitimeerd handelen. Output legitimiteit wil zeggen dat de uitkomst van het beleidsvormingsproces als aanvaardbaar ervaren wordt door de betrokkenen (Van Kersbergen & Van Waarden, 2004). Oplossingen voor een complexe aansprakelijkheid liggen volgens Bäckstrand (2006) in een proces waarbij de betrokkenen invloed kunnen uitoefenen op het bestuur. Daar wordt in de volgende paragraaf, over interactieve beleidsvorming, verder op ingegaan.

Multi-sector

Multi-sector governance is voornamelijk zichtbaar in de milieubeleidswetenschappen en begon rond de jaren '80 toen beleidsdomeinen onderling meer gingen samenwerken (Pröpper & Steenbeek, 1999; Van Kersbergen & Van Waarden, 2004). Het concept verwijst naar de idee dat beleid niet sectoraal geformuleerd kan worden. Door gedifferentieerde patronen ontstonden namelijk onder andere coördinatieproblemen. Een integratie met aangrenzende beleidsvelden was daardoor wenselijk. Dit is bijvoorbeeld aan de orde bij milieuvraagstukken. Milieuvraagstukken zijn integraal verbonden met andere beleidsvelden. Wanneer problemen de traditionele beleidsdomeinen overschrijden, is convergentie en coördinatie nodig om deze problemen op te lossen (Arnouts, 2010; Arts & Leroy, 2006; Stassen, 2012).

Een voorbeeld van deze samenwerking is het Nationaal Waterplan en Natura 2000. Natura 2000 werd daarbij aanvankelijk gezien als een compleet afzonderlijke organisatie, met andere doelen en een ander tijdspad. Dit leidde tot moeilijkheden tussen de beleidsdomeinen water en natuur. Hedendaags zijn watermaatregelen van Natura 2000 daarom opgenomen in het Nationaal Waterplan en is er sprake van een integraal beleid (Lieverink, Wiering, & Uitenboogaart, 2011).

Multi-level

Tot slot is er een verschuiving in governance op verschillende bestuursniveaus, namelijk multi-level governance. Multi-level governance is nauw verwant aan multi-actor governance vanwege het groeiend aantal betrokkenen bij beleidsvorming. Echter voegt multi-level governance daar nog een dimensie aan toe: Er ontstaat een interdepent complex systeem waarbij er sprake is van gelaagdheid. Dit betekent dat er meerdere bestuurslagen, en de daarbij behorende actoren, betrokken zijn bij één beleidsdomein.

Van Kersbergen en Van Waarden (2004) koppelen dit aan het concept van een verticale verschuiving van de bestuurslaag. Deze verticale verschuiving kan verschillende dingen betekenen: enerzijds kan zij stijgend zijn, anderzijds dalend. Een stijgende verschuiving houdt in dat er nieuwe besturing ontstaat op een hoger niveau, zoals een verschuiving van een nationale naar een internationale bestuurslaag. Een voorbeeld daarvan is de verschuiving van een nationaal naar een supranationaal niveau, zoals de Europese Unie. Veel taken zijn namelijk onderdeel van zowel nationaal als supranationaal beleid, zoals natuur- en energiebeleid. Een dalende verschuiving houdt in dat de bestuurslaag verschuift naar een lager niveau. Een voorbeeld hiervan is dat nationale overheden taken overhevelen aan regionale gremia, of taken door zowel de nationale als de regionale gremia worden uitgevoerd.

Deze gelaagdheid in bestuur heeft gevolgen voor de complexiteit van bestuur. Vanwege het grote aantal betrokken bestuurslagen, en de vergrote rol van supra- en subnationale bestuurslagen die betrokken zijn, kunnen problemen omtrent sturing en beslistmacht ontstaan (Bogaert, 2004; Van Kersbergen & Van Waarden, 2004; Verweij & Teisman, 2011).

2.3.3 Bruikbaarheid governance theorie

Samenvattend biedt de literatuur over governance een aantal interessante handvatten. Allereerst de verschuiving in beleidsvorming. De literatuur over governance constateert dat er een verschuiving plaatsvindt naar andere actoren, bestuurslagen en sectoren. Dit wordt gekoppeld aan maatschappelijke patronen. De verschillende gradaties en vormen die in dit proces van verschuiving bestaan, helpen om projecten en processen in dit onderzoek te duiden. Daardoor kan bijvoorbeeld gekeken worden welke beleidsvelden betrokken zijn bij de verschillende cases.

Voor dit onderzoek is vooral het concept multi-actor governance relevant. Dit komt doordat Power2Nijmegen gaat over de wijze waarop de gemeente Nijmegen beleid vormt in samenwerking met andere actoren uit andere institutionele sferen. Hierbij is bovendien relevant in welke mate er daadwerkelijk sprake is van een verschuiving naar multi-actor governance. Door te onderzoeken welke rol de deelnemers aan Power2Nijmegen toeschrijven aan de gemeente, kan gekeken worden in hoeverre de rolverdeling en sturingsmogelijkheden als gelijkwaardig ervaren worden.

Analytisch biedt de literatuur over governance echter weinig meerwaarde. Omdat het concept governance breed geïnterpreteerd kan worden, biedt dit weinig mogelijkheden om de cases mee te analyseren. Daarvoor biedt de literatuur over de interactieve beleidsvorming, die in de volgende paragraaf besproken wordt, meer handvatten.

2.3 Interactieve beleidsvorming

Vergelijkbaar aan de literatuur over governance, is de discussie over interactieve beleidsvorming. Interactieve beleidsvorming stelt namelijk eveneens dat er een verschuiving plaatsvindt in de beleidsvorming bij sturende actoren, sectoren of lagen. De literatuur over interactieve beleidsvorming onderschrijft deze verschuiving omdat zij onderzoekt op welke wijze en in welke mate beleid tussen actoren uit verschillende institutionele sferen tot stand komt. In deze paragraaf wordt op verschillende aspecten van interactieve beleidsvorming ingegaan.

Ten eerste wordt ingegaan op de politieke en culturele verschuivingen binnen de beleidsvorming. Daarbij zal geschetst worden dat er verschillende democratische systemen in de geschiedenis te herkennen zijn. Hierbij horen bovendien verschillende vormen van participatie. Ten tweede zal het interactief proces bestudeerd worden. Daarbij zullen verschillende concepten aan de orde komen die van belang zijn voor de keuzes voor de inrichting van een interactief proces. Tot slot zal besproken worden in hoeverre deze theorie bruikbaar is voor dit onderzoek.

2.3.1 Politiek-bestuurlijke verschuivingen

Begin 1900 vond in de Nederlandse politiek overleg vooral plaats tussen de elites van de katholieke, protestants-christelijke, socialistische en liberale zuil. Vanaf 1930 werd dit overleg ook zichtbaar in formeel overleg binnen publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties. Dit formele overleg ging over sociaaleconomische zaken en werd gevoerd door de overheid en representanten van werknemers en werkgevers (Edelenbos & Monnikhof, 2001). Dit formele overleg probeerde de kloof tussen enerzijds de zuilen, en anderzijds de arbeidersbewegingen en de werkgevers, kleiner te maken. Duyvendak & Krouwel (2001) typeren deze overleggen, in de eerste decennia van de 20^e eeuw, als een consensusdemocratie. Deze consensusdemocratie bestond uit politieke elites die in besloten kring overlegden. Bij het overleg werd door een zakelijke en resultaatgerichte houding naar compromissen gestreefd. Deze vorm van democratie kan als representatief worden gezien omdat de macht tot besluiten nemen ligt bij vertegenwoordigers. Daarom wordt dit de representatieve of indirecte democratie genoemd (Brok & Van der Meulen, 2002).

Met dit formele overleg, waarbij representanten de belangen behartigden van hun achterban, probeerde men in samenspraak tot oplossingen te komen. Met deze samenspraak wilde men draagvlak creëren om legitimiteit te waarborgen. Het concept legitimiteit wordt door Edelenbos & Monnikhof (1998, p. 14) gedefinieerd als het aanvaarden van de gezaghebbende overheid. Deze aanvaarding gaat over twee zaken. Enerzijds gaat het over de machtsverdeling en de mate waarin die machtsverdeling als aanvaardbaar beschouwd wordt. Anderzijds gaat het over de besluiten van de overheid en de mate waarin deze als aanvaardbaar worden ervaren. Deze uitleg van legitimiteit verwijst naar de input en output legitimiteit zoals deze zijn toegelicht bij multi-actor governance.

Na de jaren '60 werd het proces waarbij belanghebbenden invloed uit konden oefenen op het beleid voortgezet. Dit betekende dat het politieke proces zich in mindere mate binnen een politieke elite afspeelde en de overlegstructuren horizontaler, opener en informeler werden. Het feit dat deze overlegstructuren opener van karakter werden heeft te maken met de toenmalige democratiseringsgolf. Burgers werden mondiger en wilden een grotere rol spelen in het publiek beleid. Dit resulteerde in de mogelijkheid voor burgers om via inspraak hun mening te geven op het gevormde beleid. Op deze manier kon de overheid rekening houden met de wensen van de burgers. Een voorbeeld van deze inspraak is het referendum, waarbij burgers een directe invloed het beleid hebben door voor of tegen beleidsplannen te stemmen.

In de jaren daaropvolgend zette de inspraaktrend zich voort en kregen burgers op meerdere terreinen invloed. Onderwerpen als verkeersveiligheid en sport werden met belanghebbenden, maatschappelijk geïnteresseerden en actiegroepen besproken. Dit gebeurde ook als experimenten in de vorm van convenanten bij het milieubeleid (Duyvendak & Krouwel, 2001; Pröpper & Steenbeek, 1999; Van de Peppel, 2001).

In de jaren '80 ontstond de idee dat de overheid alleen niet in staat was om voor de burger te zorgen. Verschijnselen als privatisering en deregulering traden op. Bovendien ontstond de idee dat een actieve overheid en een lage mate van sturing goed samen konden gaan. Dit werd zichtbaar in publiek-private en bestuurlijke samenwerking. Een voorbeeld hiervan dat Pröpper & Steenbeek (1999, p. 14) aandragen is de zogenaamde Ketenbenadering van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat. Bij deze Ketenbenadering werd gedurende het hele beleidsproces, van voorbereiding tot uitvoering, samengewerkt met alle relevante partijen.

Met deze samenwerking was een trend in gang gezet om met meerdere actoren beleid te vormen. Dit betekende aanvankelijk vooral multi-sector governance, waarbij verschillende beleidsdomeinen van de overheid nauwer gingen samenwerken. In een later stadium betekende dit ook multi-actor governance, waarbij de overheid met actoren uit andere institutionele sferen ging samenwerken. In de jaren '90 werd deze vorm van overlegcultuur waarbij externe partijen betrokken worden bij het beleidsproces, als 'poldermodel' aangemerkt (Pröpper & Steenbeek, 1999).

Dit proces, waarbij sprake is van een grotere invloed van actoren buiten het politieke speelveld op het beleidsproces en de beleidsvorming, wordt door Edelenbos en Monnikhof (2001) aangeduid met de term interactieve beleidsvorming. Interactieve beleidsvorming was bedoeld om de kloof tussen burgers en het bestuur te dichten en de burger meer zeggenschap te geven. Deze vergrote zeggenschap ging zowel over de representatieve als de directe democratie. Edelenbos & Monnikhof (2001, p. 10) noemen een tweetal voorbeelden. Enerzijds het gekozen burgemeesterschap: doordat de burgerij de burgemeester rechtstreeks kon kiezen kregen burgers meer directe zeggenschap over de representatieve democratie. Hierdoor kon het lokale bestuur een betere afspiegeling zijn van de wens van burgers. Anderzijds noemen Edelenbos & Monnikhof het initiatief om de burgerij direct invloed te laten uitoefenen op het beleid, ook wel directe democratie genoemd (Brok & Van der Meulen, 2002; Edelenbos & Monnikhof, 2001).

Deze gradaties van invloed die de burger binnen een interactief proces heeft worden door Arnstein omschreven in de participatieladder. Hij omschrijft ook de invloed bij niet-interactieve processen (Van de Peppel, 2001). Een variant op deze participatieladder is in de onderstaande figuur weergegeven. In de figuur staat ook de rol van de bestuurders omschreven. Door de mate van invloed van de bestuurder kan namelijk geconstateerd worden in hoeverre de rol van de participanten daadwerkelijk van invloed op beleidsvorming is. Hoe meer de bestuurder immers regisseert, hoe beperkter de rol van de deelnemer bij het interactieve proces.

Ambitie-niveau inzake participatie	Rol van de bestuurder
INTERACTIEF (Mee)-beslissen	Facilitator
Samenwerken Mee-beslissen	Facilitator Regisseur
Mee-beslissen Coproduceren	Facilitator Regisseur
Adviseren	Regisseur
NIET-INTER- ACTIEF Raadplegen	Coördinator Bestuurder
Informereren	Bestuurder
Geen participatie	Bestuurder

Tabel 2.1: Participatieladder

(Aanpassing op basis van: Bogaert, 2004, p.39)

Interactieve beleidsvorming: voortzetting van een traditie

Interactieve beleidsvorming werd begin jaren '90 gepresenteerd als een nieuw concept. Verschillende auteurs plaatsen echter vraagtekens bij de nieuwheid van dit concept.

Duyvendak & Krouwel (2001) vragen zich af in hoeverre deze politieke vernieuwingen daadwerkelijk als een intrinsieke hervorming van de consensusedemocratie gezien kunnen worden. Zij argumenteren namelijk dat er slechts sprake is van vernieuwingen binnen de reeds bestaande verhoudingen. De bestuurlijke organisatie blijft volgens hen een elitair en zakelijk karakter behouden. Op deze wijze zijn de politieke vernieuwingen vooral symbolisch en is de manier waarop zaken openbaar gemaakt worden selectief. Zij argumenteren dat de interactieve beleidsvorming voornamelijk een poging is om weer in contact te komen met de samenleving terwijl de verzuilde samenleving nog steeds tot uiting komt in de oude en nieuwe middenveldorganisaties. De toegang tot het politieke veld blijft bovendien beperkt tot momenten bepaald door de politiek zelf: de representanten hebben namelijk volgens Duyvendak en Krouwel vaak het laatste woord. Door de verschillen in machtspositie zijn de betrokken actoren niet gelijkwaardig. Deze ongelijkwaardigheid wordt erkend door Van de Peppel (2001). Hij stelt namelijk ook dat er sprake is van een diffuse verdeling van machtsmiddelen.

Daardoor kunnen vraagtekens geplaatst worden bij de nieuwheid van interactieve beleidsvorming en is de mate van participatie bij verschillende vormen van democratische systemen uiteenlopend. Dit zal onder het volgende kopje verder toegelicht worden.

Een vergelijking van democratische systemen

Het argument dat het streven naar een consensus binnen een democratie niet nieuw is, wordt onderschreven door Brok & Van der Meulen (2002) en Van de Peppel (2001). Zij beargumenteren dat bij zowel de oude vormen van overleg als het concept van interactieve beleidsvorming sprake is van een streven naar draagvlak en legitimiteit. De manier waarop de burger betrokken wordt bij dit proces is echter wel anders bij de verschillende democratische systemen. In de onderstaande figuur worden deze verschillen weergegeven. Deze figuur is een uitbreiding van de participatieladder.

Democratisch systeem	Mate van interactiviteit	Ambitie-niveau inzake participatie	Bestuursstijl	Rol van bestuurder	Rol participant
Directe democratie	Interactief	(Mee)-beslissen	Faciliterend	Facilitator	Initiatiefnemer Producent
	Interactief	Mee-beslissen co-produceren	Delegerend	Facilitator-regisseur	Medebeslisser Co-producent
Hybride democratie	Interactief	Samenwerken mee-beslissen	Samenwerkend	Facilitator-regisseur	Samenwerkings partner/ co-producent
	Interactief	Adviseren	Participatief	Regisseur	Adviseur
	Niet interactief	Raadplegen	Consultatief	Coördinator bestuurder	Geconsulteerde
Indirecte democratie	Niet interactief	Informereren	Open autoritair	Bestuurder	Doelgroep van onderzoek of voorlichting
	Geen participatie	Geen participatie	Gesloten autoritair	Bestuurder	Geen

Tabel 2.2: Uitgebreide participatieladder

(Aangepast op basis van: Brok & Van der Meulen, 2002; Bogaert, 2004)

In de bovenstaande tabel staan de verschillende vormen van democratie, namelijk de indirecte, hybride en directe democratie. De drie vormen van democratie kunnen getypeerd worden aan de hand van vijftal aspecten. Dit zijn bestuursstijl, de mate van interactiviteit, type participatie, de rol van de bestuurder en de rol van de participant.

Ten eerste de directe democratie: deze kent de hoogste mate van interactiviteit van de drie vormen van democratie. Dit is zichtbaar in de hoge mate waarin de participant meebeslist en het beleid produceert. Bovendien is de rol van de bestuurder binnen de directe democratie faciliterend en bestaat deze uit een delegerende bestuursstijl. De faciliterende stijl houdt in dat het bestuur de participant ondersteunt, zodat de participant zelf initiatief kan nemen. Dit kan gebeuren in de vorm van bijvoorbeeld geld, deskundigheid of materiaal. De delegerende rol houdt in dat de bevoegdheid tot besluiten of het uitvoeren van beleid aan de participant overgedragen wordt. Dit gebeurt binnen door het bestuur gestelde randvoorwaarden.

Ten tweede de hybride democratie. Hier heeft de participant minder inbreng dan bij de directe democratie. De participant is een samenwerkingspartner, adviseur of consultant. De bestuurder vervult in hogere mate een regisserende rol dan bij de directe democratie. De hybride democratie kent drie participatievormen: de samenwerkende stijl, de participatieve stijl en de consultatieve stijl. De samenwerkende stijl bestaat uit het bestuur dat op basis van gelijkwaardigheid met andere partijen samenwerkt. De participatieve stijl houdt in dat het bestuur advies vraagt door een open vraag aan de participant te stellen. De participant kan daardoor een probleemdefinitie en oplossingsrichting aangeven. De consultatieve stijl lijkt op de participatieve stijl in zoverre dat het bestuur een vraagstelling aan de participant voorlegt. Echter betreft het bij de consultatieve stijl een gesloten vraagstelling en een vastgestelde probleemdefinitie. Dit houdt in dat de participant zich kan uitspreken over de aanpak van beleid. Door het gesloten karakter van de consultatieve stijl, betreft dit een niet interactieve participatievorm.

Ten derde de indirecte democratie. Hierin is sprake van een gesloten en autoritaire bestuursstijl. Hierbij hebben de burgers geen toegang tot het beleidsproces en is er daarom geen sprake van een interactief proces. Onder de indirecte democratie vallen enerzijds de open autoritaire stijl en anderzijds de gesloten autoritaire stijl. De open autoritaire stijl houdt in dat er onderzoek met de participanten of voorlichting aan de participanten plaatsvindt. De gesloten autoritaire stijl houdt een stijl in waarbij geen interactie met de participanten plaatsvindt (Bogaert, 2004; Brok & Van der Meulen, 2002).

2.3.2 Interactieve beleidsvorming in de praktijk

De concrete invulling van een interactief proces in de praktijk hangt sterk af van de keuzes die het bestuur maakt. Daardoor is deze inrichting variabel. Bij deze keuzes staan een aantal vragen centraal (Hage & Leroy, 2007 a):

- 1) *Waarom* kiest een bestuur ervoor om een project interactief vorm te geven?
- 2) *Wat* wordt er besproken tijdens de participatie?
- 3) *Wie* wordt betrokken bij dit project?
- 4) *Welke impact* hebben de betrokken actoren?
- 5) *Hoe* wordt het project vormgegeven?

In de onderstaande tabel worden deze dimensies uitgelegd aan de hand van centrale begrippen. Deze worden onder de tabel toegelicht.

Dimensies		
Centrale begrippen		
Waarom	Motieven van overheid	Motieven van deelnemers
	• Kwalitatief • Instrumenteel • Democratisch • Emancipatie	• Meer invloed • Controleren • Persoonlijk
Wat	Onderwerp	Fase van de beleidscyclus
Wie	Selectie participanten • Stakeholders • Burgers • Bedrijven	
Impact	Mate van participatie • Beoogd • Feitelijk	
Hoe	Inrichting proces • Fasering • Organisatie • Werkvorm	

Tabel 2.3: : Dimensies interactief proces

(Op basis van: Hage & Leroy a, 2007; Hage & Leroy b, 2007; Van de Peppel, 2001)

Waarom

De 'Waarom' vraag betreft de reden dat een bestuur ervoor kiest om een project interactief vorm te geven. Er zijn verschillende motieven of doelen vanuit de overheid om met een interactief proces te starten. Van de Peppel (2001) noemt daarnaast ook motieven van betrokkenen om deel te nemen aan een interactief project.

Vanuit de overheid is er sprake van een kwalitatief, een instrumenteel, een democratisch en een emancipatorisch motief om een project interactief vorm te geven. Het kwalitatief motief gaat zowel over het beleidsproces als over het beleidsproduct. Door meerdere actoren te betrekken bij het beleidsproces kan er meer expertise bij elkaar gebracht worden. Deze expertise gaat over zowel wetenschappelijke als ervaringskennis. Met de input van meerdere actoren wordt het beleidsproduct inhoudelijk beter en rijker. Ten tweede het instrumentele motief: interactieve beleidsvorming kan, wanneer zij in samenwerking met betrokkenen tot stand komt, voor bijvoorbeeld meer draagvlak zorgen. Een ander voorbeeld is wanneer de bestuurder zijn imago wil verbeteren. Door burgers te betrekken bij beleidsvorming, worden de belangen van zijn achterban gewaarborgd. Het derde motief is het democratisch motief: dit betekent dat participatie bij uitstek een uiting is van democratie omdat burgers het recht hebben om invloed uit te oefenen op de totstandkoming van beleid. Dit kan ook een normatief argument genoemd worden Tot slot het emancipatorisch motief: dit motief stelt dat een samenleving krachtiger kan worden wanneer zij deelneemt aan beleidsprocessen (Brok & Van der Meulen, 2002; Edelenbos, 2000; Hage & Leroy, 2007 a).

Naast motieven van de overheid zijn ook motieven van de deelnemers van belang. Boedeltje (2009), Maarleveld (2011) en Van de Peppel (2001) noemen verschillende motieven. Deze motieven kunnen onderscheiden worden in motieven gericht op persoonlijke voordelen, invloed uitoefenen op het proces en belangen.

Persoonlijke voordelen:

- *persoonlijke ontwikkeling*: dit betekent dat mensen zich persoonlijk willen ontwikkelen door deel te nemen aan een interactief proces. Men wil kennis aanvullen, vaardigheden uitbreiden of het perspectief verbreden. Ook het versterken van een gemeenschappelijke identiteit valt onder dit motief. Hierbij geldt dat het resultaat niet voorop staat, maar het proces van belang is (Boedeltje, 2009).
- *contacten opdoen*: door te participeren in een interactief proces kunnen nieuwe contacten opgedaan worden (Maarleveld, 2011).
- *geïnformeerd zijn*: dit motief houdt in dat deelnemers graag geïnformeerd worden over het onderwerp. Men wil graag op de hoogte blijven van wat er plaatsvindt in de stad of buurt (Boedeltje, 2009).

Van de Peppel (2001) noemt ook persoonlijke interesse in het onderwerp van het proces. Maarleveld (2011) onderschrijft dit wanneer zij stelt dat burgers eerder deelnemen aan een proces dat over een beleidsonderwerp van hun voorkeur gaat.

- *plichtsbefef*: participanten die deelnemen aan een interactief proces kunnen dit doen vanuit een plichtsbefef ten opzichte van de maatschappij (Maarleveld, 2011).

Invloed uitoefenen op proces

- *invloed uitoefenen*: invloed uitoefenen op het proces houdt in dat participanten een besluit willen beïnvloeden (Maarleveld, 2011; Van de Peppel, 2001).
- *waakhond functie*: de waakhond functie is een controlerende functie. Dit doet de participant door kritiek uit te oefenen op beleid en druk uit te oefenen op politici zodat politici het algemeen belang niet uit het oog verliezen (Maarleveld, 2011; Van de Peppel, 2001).

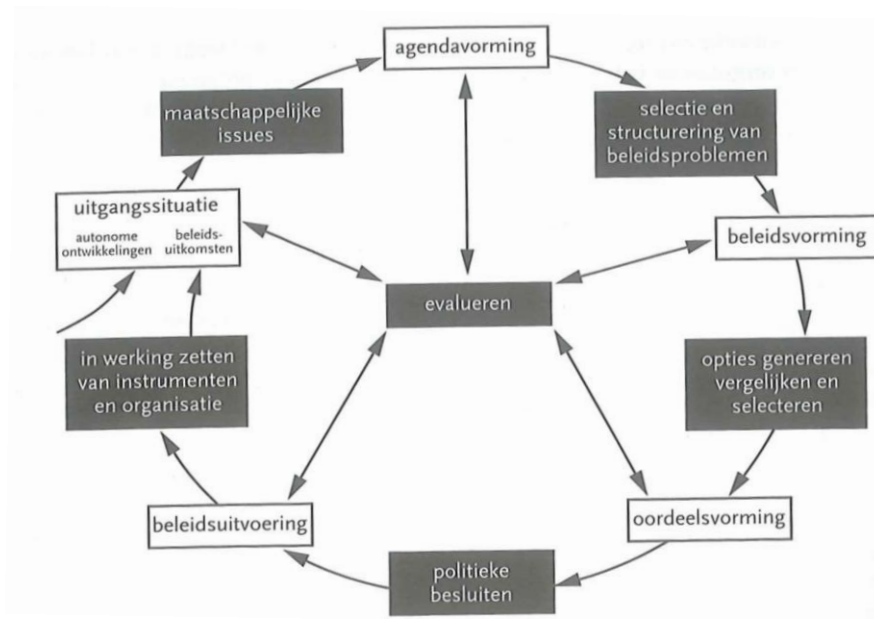
Belangen

- *eigen belang*: het beschermen van een eigen belang of de eigen leefomgeving. Wanneer deze geschaad dreigt te worden, zijn burgers eerder geneigd te participeren in een interactief proces (Maarleveld, 2011).
- *materiële voordelen*: hieronder vallen beloningen of diensten. Voorbeelden hiervan zijn dat deelnemers aan het proces carrièrekansen krijgen (Boedeltje, 2009).
- *collectieve uitkomsten*: Wanneer mensen participeren kunnen er uitkomsten van het participatieproces zijn die voordelen bieden voor de samenleving. De participant stelt een maatschappelijk probleem centraal en streeft, wat de participant beschouwt als, een collectief belang na (Boedeltje, 2009).

Wat

De “Wat” vraag gaat over het beoogde beleidsproduct waar interactieve beleidsvorming toe leidt. Om te voorkomen dat een participatietraject ongericht is, is een afbakening van het onderwerp van belang. Op deze manier kan het proces in goede banen geleid worden. Afhankelijk van datgene dat de bestuurder van de participanten vraagt, zijn er verschillende vormen van afbakeningen van het onderwerp mogelijk. Hage & Leroy (2007 a) noemen een aantal vormen van deze afbakening. Deze vormen zijn specifiek voor het PBL geschreven. Vanwege de cases die in dit onderzoek centraal staan, waarbij onderzocht wordt in welke fase de participant inspraak heeft, is een beleidscyclus relevanter. Een beleidscyclus verklaart de verschillende stadia van beleidsvorming.

In de onderstaande figuur worden de verschillende stadia grafisch weergegeven. Deze stadia, en de relevantie daarvan voor een interactief project, worden hieronder toegelicht.

Figuur 2.5: Beleidscyclus

(Bron: Driessen en Leroy, 2007)

De beleidscyclus begint met een *uitgangssituatie* bestaande uit autonome ontwikkelingen en uitkomsten van voorafgaand beleid. Op basis hiervan ontstaan maatschappelijke issues. Deze leiden tot *agendavorming* wanneer zij opgepakt worden door de politiek. Vervolgens wordt het probleem in kaart gebracht en wordt er gezocht naar oplossingen. Op deze wijze ontstaat, door selectie en structureren van de beleidsproblematiek, de *beleidsvorming*. Deze fase van de beleids- en *oordeelsvorming* over de wijze waarop beleid moet worden vormgegeven, wordt gevolgd door een politiek besluit. Bij dit politieke besluit wordt onderzocht of het beleidsproces in gang gezet wordt en zoja, voor welke inhoud en vorm dan gekozen wordt. Wanneer *beleidsuitvoering* plaatsvindt, worden beleidsinstrumenten toegepast en maatschappelijke veranderingen gestart. Deze dienen te leiden tot bijvoorbeeld een gedragsverandering. Dit beleid leidt, wanneer de uitgangssituatie verandert, tot een nieuwe cyclus. Daarbij kan de uitgangssituatie bijvoorbeeld bestaan uit andere ontwikkelingen of een herdefiniëring van het beleid (Driessen & Leroy, 2007). Een beleidscyclus kan relevant zijn voor een interactief proces. Een interactief proces kan namelijk in de gehele beleidscyclus uitgevoerd worden of in één of meerdere stadia hiervan. Een voorbeeld is een interactief proces waarin opties voor beleid uiteengezet worden.

Wie

De 'Wie' vraag gaat over de actoren die betrokken worden bij het project. De keuze voor participanten hangt mede af van het doel van het project. Wanneer er bijvoorbeeld sprake is van een kwalitatief motief en het van belang is dat er een rijk beleidsproduct tot stand komt, is kennis van belang. Dit kunnen verschillende typen kennis zijn, van wetenschappelijke kennis tot kennis van ervaringsdeskundigen. Een ander voorbeeld: wanneer er sprake is van een proces waarmee de overheid draagvlak wil creëren, kunnen belanghebbenden uitgenodigd worden zodat zij invloed

kunnen uitoefenen op het proces en legitimiteit kan worden gewaarborgd (Edelenbos, 2000; Hage & Leroy, 2007 b).

De motieven spelen dus een belangrijke rol voor de selectie van de participanten. Hage & Leroy (2007 b, p. 6) noemen voor deze selectie twee methoden. Ten eerste kan geselecteerd worden op basis van personen door te selecteren op mate van representativiteit of belangen. De tweede mogelijkheid is door te selecteren op waarden of perspectieven. Door bijvoorbeeld een thema centraal te stellen en te kijken welke kennis daarbij aansluit, kunnen participanten geselecteerd worden. Edelenbos (2000) onderschrijft deze visie wanneer hij stelt dat:

De procesbegeleider selecteert op basis van de criteria 'getroffen belangen' en 'benodigde middelen' (informatie, kennis, financiën en bevoegdheden) de relevante stakeholders voor deelname aan het interactieve beleidsproces, om zo goed mogelijk het beleidsprobleem te kunnen verkennen en op te lossen (2000, p. 127).

Impact

De 'Impact' vraag gaat over de mate waarin de betrokken actoren een impact hebben op het proces en het resultaat. De impact die actoren hebben kan opgedeeld worden in beoogde impact en feitelijke impact. Met beoogde impact wordt bedoeld welke mate van participatie de participant in het proces heeft. Deze participatie gaat zowel over de rol van participant als het gewicht dat aan hem wordt toegekend. De rol en het gewicht van de participant werden zichtbaar in de figuur van de participatieladder bij de tekst van de politiek bestuurlijke verschuivingen.

De feitelijke impact kan daarentegen anders zijn. Soms zijn bestuurders geneigd om de deelnemers een grote rol te geven maar wordt op politiek-bestuurlijk niveau een andere keuze gemaakt dan wat de deelnemers wilden. Een voorbeeld hiervan is dat de Stadsregio collectieve inkoop van zonnepanelen wilde uitbesteden aan één marktpartij. Tegelijkertijd werd op gemeentelijk niveau in een co-creatieproces besloten om een gelijk speelveld te creëren voor alle marktpartijen (Gemeente Nijmegen, 2012 b). Dit voorbeeld toont aan dat de beoogde en de feitelijke impact niet per definitie gelijk zijn. Bovendien toont dit voorbeeld ook de complexiteit van multi-level governance. Op verschillende niveaus kunnen namelijk tegenstrijdige besluiten genomen worden.

Vanwege het feit dat de beoogde en de feitelijke impact niet per definitie gelijk zijn is verwachtingsmanagement van belang bij interactieve processen. Door realistische verwachtingen te scheppen blijft de bereidheid van deelnemers gewaarborgd voor eventuele toekomstige projecten. Hiermee blijft bovendien de geloofwaardigheid van de bestuurder intact. Verwachtingsmanagement bestaat uit twee componenten. Enerzijds gaat het over transparantie en het helder maken van de motieven van alle betrokkenen, van datgene wat van de participanten verwacht wordt. Ook communicatie over de mate van onzekerheid die inherent is aan dergelijke processen, is daarbij van belang. Wanneer dit in een vroeg stadium gedaan wordt, vergroot dit het draagvlak omdat de verwachtingen bij participanten niet te hoog zijn. Anderzijds speelt bij verwachtingsmanagement ook terugkoppeling een grote rol. Deze terugkoppeling maakt inzichtelijk wat er daadwerkelijk met de ideeën van de deelnemers gedaan is (Edelenbos, 2000; Hage & Leroy, 2007 a).

Hoe

De "Hoe" vraag gaat over organisatorische aspecten van een interactief project. Dit zijn aspecten zoals procesvoering en vormgeving. De werkvorm kan vervolgens op de doelstelling aangepast worden (Hage & Leroy, 2007 b). Van de Peppel (2001, p. 35) noemt een aantal voorbeelden van werkvormen:

- **Werkgroep**
Een kleine groep mensen met deskundigen die één keer of vaker bij elkaar komen om een vraagstuk of een project uit te werken. Op deze manier kan een dialoog ontstaan of kunnen nieuwe initiatieven ontstaan.
- **Rondetafel bijeenkomsten**
Een rondetafel gesprek is een eenmalig gesprek tussen representanten van groepen belanghebbenden. Hierbij kunnen bijvoorbeeld knelpunten of alternatieven voor een probleem besproken worden. Een rondetafel bijeenkomst kan de gelegenheid bieden om informatie uit te wisselen over problemen. Hierdoor kan het draagvlak vergroot worden voor beleid.
- **Klankbordgroep**
Deze bestaat uit een kleine groep mensen die een initiatiefnemer of werkgroep adviseert over vraagstuk of een project. Door het inwinnen van dergelijke adviezen kan de haalbaarheid van een project bevorderd worden.

2.3.3 *Bruikbaarheid voor dit onderzoek*

Samenvattend bleek uit de literatuur over interactieve beleidsvorming dat de interactieve beleidsvorming een vorm van democratie is waarbij, met nieuwe instrumenten, het democratisch ideaal van legitimiteit in een nieuwe vorm gegoten wordt. Bij de inrichting van dit interactieve proces spelen echter vele afwegingen. Zoals toegelicht werd, hebben afwegingen over het doel van de interactiviteit, de rol van de participanten en de wijze waarop het proces vormgegeven wordt, consequenties voor de inrichting van het project en de selectie van participanten.

De literatuur over interactieve beleidsvorming draagt in hoge mate bij aan dit onderzoek. Enerzijds omdat zij aangeeft in welke mate sprake is van interactiviteit, anderzijds omdat zij ook de rollen van de betrokken actoren typeert. De keuzes die gemaakt zijn bij de vormgeving van een interactief proces kunnen aan de oppervlakte komen door middel van de volgende vragen:

- *Waarom* kiest een bestuur ervoor om een project interactief vormgegeven?
- *Wat* wordt er besproken tijdens de participatie?
- *Wie* wordt betrokken bij dit project?
- Welke *impact* hebben de betrokken actoren?
- *Hoe* wordt het project vormgegeven?

Aan de hand van deze vragen kunnen de cases en Power2Nijmegen getypeerd worden en gepositioneerd worden ten opzichte van elkaar. Daardoor kunnen overeenkomsten en verschillen in kaart gebracht worden. Hiermee biedt deze literatuur mogelijkheden om cases objectief te duiden door een analyse te maken van de dimensies en maten van participatie. Dit zal verder toegelicht worden in het methodisch kader.

2.4 Tot slot

In dit hoofdstuk zijn de transitietheorie, en de literatuur over governance en interactieve beleidsvorming aan de orde gekomen. Bij alle drie is gekeken naar hun bruikbaarheid voor dit onderzoek.

De transitietheorie helpt om een transitieproces uiteen te zetten in verschillende dimensies. Hieraan kan Power2Nijmegen gespiegeld worden. Dit project is immers een project om een energietransitie te faciliteren. Zoals duidelijk werd, zit Nederland wat de tijdsdimensie betreft in de beginfase. Het energietransitieproces verloopt namelijk traag en stroperig. Desalniettemin kan de tijdsdimensie verhelderend werken om de fase waarin de transitieprocessen zich bevinden te duiden. Daardoor kan bekeken worden in hoeverre de transities zich in een vergelijkbare fase bevinden. Een ander interessant aspect van de transitietheorie zijn de sturingswijzen van de overheid. De transitietheorie erkent namelijk dat een nieuwe wijze waarop de overheid functioneert wenselijk is. Hiervoor oppert zij echter integrale sturingsvormen waarvan geen sprake is in de cases van dit onderzoek. Daardoor biedt deze theorie weinig analytische meerwaarde voor dit onderzoek. Voor een onderzoek naar de verschuivende rol van de overheid binnen overheidsgestuurde processen kunnen de governance theorie en de theorie van de interactieve beleidsvorming meer handvatten bieden.

Governance is een zeer breed begrip dat in vele processen in de maatschappij te herkennen is. Het principe van governance speelt zich op vele verschillende niveaus en in verschillende vormen af, waardoor het veelvuldig toegepast wordt en veel definities heeft. Vanwege deze veelheid aan definities en toepassingen is governance een zeer rekbaar begrip. Daardoor is governance een bruikbaar concept om verschuivingen mee te duiden maar zal dit begrip voornamelijk worden gebruikt in dit onderzoek om contexten mee te duiden. Het concept van multi-actor governance kan inzicht geven in de betrokken actoren bij de cases en op welke wijze het multi-actor proces op lokaal niveau vorm gegeven wordt. Het multi-sector concept kan helpen te duiden welke beleidsdomeinen betrokken zijn bij beleid. Het laatste governance concept, multi-level governance, kan aantonen op welke wijze verschillende gremia een rol spelen bij een interactief proces.

Voor inzicht in de verschillende dimensies van een interactief proces zelf, biedt de literatuur over interactieve beleidsvorming veruit de meeste handvatten. Deze literatuur biedt een overzicht van de concrete invulling van een multi-actor proces waarbij de overheid in samenwerking met andere actoren beleid formuleert. De keuzes die bij een interactief proces centraal staan en de afbakeningen die gesteld worden aan het project via de dimensies: *waarom, wie, wat, impact en hoe*, kunnen een analysekader bieden voor de cases. Op deze manier kunnen de cases getypeerd en ten opzichte van elkaar gepositioneerd worden. De wijze waarop dit gedaan wordt, wordt in het methodisch kader toegelicht.

3 METHODISCH KADER

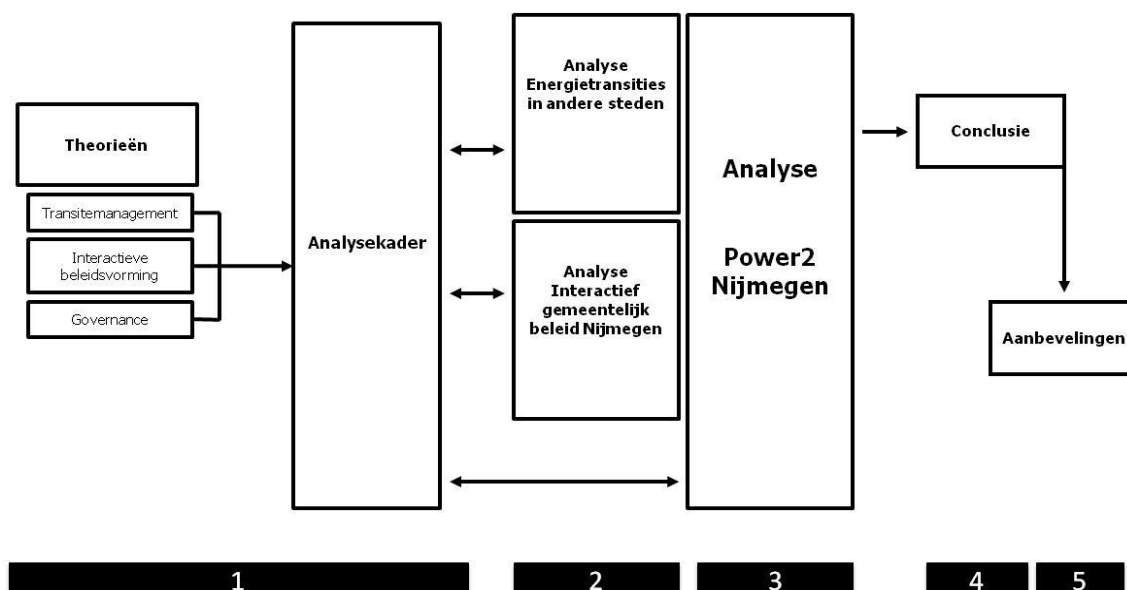
In dit hoofdstuk wordt verantwoord hoe dit onderzoek verricht is. Achtereenvolgens worden het onderzoeksmodel, de dataverzameling, de data analyse en de data interpretatie toegelicht. Dit wordt als volgt gedaan: in de eerste paragraaf wordt het onderzoeksmodel uiteengezet. Het onderzoeksmodel laat de stappen zien die tijdens dit onderzoek genomen worden. In de tweede paragraaf komt de dataverzameling aan de orde. De dataverzameling gaat over de informatie die nodig is om de centrale vraag te kunnen beantwoorden. Ten derde wordt de data analyse toegelicht. Daarbij worden de onderzoeksstrategie, en het instrument waarmee dit onderzoek verricht is, toegelicht. Tot slot wordt de data interpretatie behandeld. Hierbij zal verklaard worden op welke wijze de analyseresultaten geïnterpreteerd worden.

3.1 Onderzoeksmodel

Het onderzoeksmodel heeft volgens Verschuren & Doorewaard (2007, p. 67) een belangrijke rol omdat het de belangrijkste onderdelen van het onderzoek visualiseert: in één oogopslag wordt namelijk duidelijk waar het onderzoek over gaat. Bovendien visualiseert het onderzoeksmodel welke stappen genomen zijn bij het beantwoorden van de centrale vraag van het onderzoek. Deze centrale vraag is:

Welke concepten over interactieve overheidsturing en energietransities zijn relevant voor het project “Power2Nijmegen”, op welke manier kan Power2Nijmegen binnen soortgelijke cases worden gepositioneerd en getypeerd, en welke lessen kunnen hieruit getrokken worden die relevant kunnen zijn voor toekomstige interactieve energietransities?

In het onderzoeksmodel worden deze stappen visueel weergegeven. Onder de figuur zullen deze toegelicht worden.

Figuur 3.1: Onderzoeksmodel

(Op basis van: Verschuren en Doorwaard, 2007, p.72)

Het onderzoeksmodel bestaat uit vijf onderdelen. Ten eerste toont het onderzoeksmodel de literatuur die van toepassing is op dit onderzoek. De literatuur over de transitietheorie, governance en interactieve beleidsvorming biedt concepten voor het analysekader. Dit analysekader zal verder toegelicht worden in de vierde paragraaf van dit hoofdstuk, namelijk de data interpretatie.

Ten tweede komt de vormgeving van verschillende projecten aan de orde, het betreft hierbij verschillende cases. De cases worden geanalyseerd aan de hand van de concepten uit het analysekader. Deze bieden handvatten voor een systematisering van de grote hoeveelheid data.

De eerste groep cases gaat over energietransitieprocessen in de steden Arnhem, Groningen en Rotterdam. Deze steden zijn gekozen uit een grote hoeveelheid aan energietransitieplannen in verschillende steden. Binnen deze grote hoeveelheid projecten is vervolgens geselecteerd op basis van diversiteit en gelijksoortigheid. Diversiteit gaat over een diverse geografische ligging in het land. Deze diversiteit in ligging biedt een overzicht van de uiteenlopende vormgeving van de projecten. Gelijksoortigheid gaat over dezelfde overheidslaag en betrokken actoren. In alle drie de cases is sprake van gemeenten. Bovendien werken alle drie de gemeenten samen met professionele actoren net zoals bij Power2Nijmegen het geval is (Claessen, 2012; Gemeente Arnhem, 2011 a; Gemeente Groningen, z.d. b; Gemeente Rotterdam, 2009).

De tweede groep cases bestaat uit een aantal interactieve projecten dat in het verleden door de gemeente Nijmegen is geïnitieerd. Dit zijn de projecten van West en Weurt, Koers West en het Nijmeegs Energie Convenant. De keuze voor deze drie interactieve projecten in de gemeente Nijmegen heeft enerzijds te maken met het type betrokken actoren en anderzijds met de diverse vormgeving. Bij alle drie de cases is sprake van een aanwezigheid van professionele stakeholders, net zoals bij Power2Nijmegen het geval is. Met professionele stakeholders worden georganiseerde partijen bedoeld. Voorbeelden van georganiseerde partijen zijn bedrijven, stichtingen en organisaties. Bovendien kan het Nijmeegs Energie Convenant gezien worden als een directe voorloper van Power2Nijmegen. Het Nijmeegs Energie Convenant deed namelijk een poging om de mogelijkheden van energiebesparing te onderzoeken. Dit is ook bij Power2Nijmegen het geval. Bij deze drie projecten is sprake van een diverse vormgeving van projecten. Ze betreffen onder andere een ander doel en tijdspanne (Gemeente Nijmegen, z.d. d; Gemeente Nijmegen, 2003; Gemeente Nijmegen, 2012 a; Provincie Gelderland, Gemeente Nijmegen & Gemeente Beuningen, z.d. a).

Een analyse van de wijze waarop de projecten uit deze twee groepen vormgegeven zijn, biedt enerzijds inzicht in de verschillen tussen deze drie steden. Anderzijds biedt zij ook inzicht in de overeenkomsten. Door middel van deze analyse kunnen deze projecten getypeerd en gepositioneerd worden ten opzichte van elkaar. De wijze waarop deze analyse plaatsvindt, wordt toegelicht in de derde paragraaf van dit hoofdstuk, de data analyse.

De verschillen en overeenkomsten die zichtbaar worden bij de analyse vormen de basis voor het derde en centrale onderdeel van dit onderzoek, namelijk Power2Nijmegen. In dit centrale onderdeel worden verschillende aspecten van Power2Nijmegen toegelicht. Ook Power2Nijmegen wordt aan de hand van concepten uit het analysekader getypeerd en gepositioneerd. Dit onderdeel bestaat ten eerste uit een overzicht van de keuzes van de gemeente te onderzoeken. Hierbij wordt onderzocht op welke manier de gemeente het project heeft vormgegeven en welke keuzes daarbij centraal stonden. Ten tweede wordt in de analyse van Power2Nijmegen een element toegevoegd ten opzichte van de cases. In dit onderdeel wordt namelijk onderzocht op welke wijze de deelnemers Power2Nijmegen percipieerden. Een analyse van de wijze waarop deelnemers een dergelijk interactief project ervaren, draagt bij aan een volledig beeld van een optimale inrichting van een dergelijk proces.

Ten vierde de conclusie van dit onderzoek. Hierin wordt de centrale vraagstelling van dit onderzoek beantwoord. Door de verschillende cases kan Power2Nijmegen geanalyseerd, getypeerd en gepositioneerd worden. Tot slot worden aanbevelingen gedaan. Deze aanbevelingen zijn

bedoeld voor het toekomstig interactief energietransitie beleid dat door gemeenten wordt gefaciliteerd. Bij deze aanbevelingen zal bovendien een reflectie plaatsvinden op dit onderzoek en zullen aanknopingspunten voor verder onderzoek gegeven worden.

3.2 Dataverzameling

Om inzicht te verkrijgen in de verschillende onderdelen van het onderzoek is datamateriaal van belang. Het datamateriaal kan uiteengezet worden aan de hand van de verschillende onderdelen van het onderzoeksmodel.

3.2.1 *Theorieën*

Voor het eerste onderdeel, namelijk de theorieën, is vooral wetenschappelijke literatuur verzameld. Deze literatuur is afkomstig uit vaktijdschriften, wetenschappelijke publicaties en evaluaties van interactieve beleidsprocessen. Door publicaties van centrale auteurs in het veld én hun referenties te bestuderen, is deze literatuur gevonden. De keuze voor deze theorieën is gebaseerd op hun bruikbaarheid voor dit onderzoek. Zoals in het theoretisch kader toegelicht werd, biedt de transitietheorie inzicht in de wijze waarop transitieprocessen verlopen en welke fases en dimensies hieraan ten grondslag liggen. De transitietheorie licht bovendien de veranderde rol van de institutionele sferen bij transitieprocessen toe. De literatuur over governance biedt inzicht in de veranderde rol bij de overheid en de samenwerking tussen verschillende actoren en gremia. De literatuur over interactieve beleidsvorming geeft inzicht in de wijze waarop een interactief proces vormgegeven wordt en de rolverdeling van de betrokken actoren bij dit proces.

3.2.2 *Cases*

Zoals in het onderzoeksmodel duidelijk werd zijn de cases een belangrijk onderdeel. Hiermee kan namelijk het project Power2Nijmegen getypeerd en gepositioneerd worden binnen het scala aan soortgelijke projecten. Bij de cases van energietransitieprocessen en eerdere interactieve processen in de gemeente Nijmegen, is het datamateriaal gelijksoortig. Er wordt bij beide groepen cases van een tweetal type data gebruik gemaakt. Ten eerste wordt er gebruik gemaakt van beleidsdocumenten. Deze beleidsdocumenten zijn veelal afkomstig van websites van gemeenten en bieden inzicht in de wijze waarop beleid geformuleerd is en projecten vormgegeven zijn. De beleidsdocumenten maken de verschillen helder tussen de verschillende vormen van energiebeleid van de gemeente Arnhem, Groningen en Rotterdam. Ook kan met beleidsdocumenten de tweede groep cases onderzocht worden, namelijk het interactief beleid van de gemeente Nijmegen in het verleden. De wijze waarop de beleidsdocumenten geanalyseerd zijn, wordt in de volgende paragraaf toegelicht (Verschuren & Doorewaard, 2007, p. 224).

De interviews zijn het tweede type datamateriaal. Bij deze twee groepen cases wordt gebruik gemaakt van een zevental interviews met betrokken beleidsmakers. Vijf hiervan zijn face-to-face interviews, twee hebben via de email plaatsgevonden. De interviews bestaan uit expertinterviews. Flick (2009) definieert bij deze interviewvorm de experts als mensen die bij een specifieke activiteit gezien kunnen worden als representanten voor een groep. Deze experts kunnen zowel ervarings- als vakdeskundigen zijn. Volgens Flick (2009, p. 166) kan een expertinterview gebruikt worden om een specifiek veld te verkennen. Een expertinterview is daarom nuttig voor dit onderzoek omdat beleidsmakers op hun beleidsterrein zowel inhoudelijk als qua ervaring deskundig zijn. De kennis uit de interviews met beleidsmakers kan gebruikt worden om het veld nog beter te verkennen om twee redenen. Ten eerste bieden de interviews informatie over de keuzes achter de beleidsplannen. Daardoor wordt zichtbaar welke keuzes zijn gemaakt bij de vormgeving van het proces en waarom deze keuzes zijn gemaakt. Ten tweede

bieden de interviews inzicht in de leerpunten van het procesverloop. Daarmee bieden zij ook concrete aanknopingspunten voor aanbevelingen voor toekomstige energietransitieprocessen.

3.2.3 Power2Nijmegen

Voor het derde en centrale onderdeel, Power2Nijmegen, is in beperkte mate gebruik gemaakt van beleidsdocumenten. Er is gebruik gemaakt van een collegevoorstel en enkele documenten van de website van Power2Nijmegen. Het merendeel van het datamateriaal bij Power2Nijmegen bestaat uit interviews. Wederom zijn dit expertinterviews. Ook hier gaat het om ervarings- en kennisdeskundigen, ditmaal van Power2Nijmegen. De zeventien interviews bij Power2Nijmegen betreffen de beginfase van het proces en bestaan uit zowel een interview met de betrokken beleidsambtenaar als zeventien interviews met deelnemers aan Power2Nijmegen. Door middel van deze interviews kunnen de beweegredenen van de betrokkenen toegelicht worden. Bij de beleidsambtenaar gaan de interviewvragen over de keuzes die gemaakt zijn bij de inrichting van het project. Dit betreft zaken zoals de selectie van de participanten en de gewenste rol van de participanten bij het project. De interviewvragen die aan de deelnemers gesteld zijn gaan over hun beweegredenen om deel te nemen aan Power2Nijmegen, hun visie op interactieve processen en hun visie over de rol die de gemeente aannam. De interviews bestonden per respondent uit dezelfde vragen, maar zijn op basis van voortschrijdend inzicht in beperkte mate aangepast.

De selectie van de respondenten is gebeurd op basis van representativiteit. Representativiteit houdt ten eerste in dat er een representatief beeld van de diverse rollen van deelnemers geschetst wordt. Dit is gedaan door werkgroepeliders, -leden en onafhankelijke actoren te interviewen. Ten tweede is het merendeel van de deelnemers aan Power2Nijmegen afkomstig uit het maatschappelijk middenveld, de markt of een hybride organisatie. Om ook hiervan een representatief beeld te geven, zijn voornamelijk actoren uit deze institutionele sferen geïnterviewd.

3.3 Data analyse

Interviews zijn het grootste gedeelte van het datamateriaal bij dit onderzoek. Zoals zojuist is toegelicht, geven interviews zowel de achterliggende informatie over de procesvormgeving weer, als de kwalificatie van de deelnemers aan het proces. Dit geldt zowel voor de cases, als voor het centrale onderdeel Power2Nijmegen. Interviews zijn daarom de basisdata van de analyse. Literatuur, voornamelijk in de vorm van beleidsdocumenten, vervult bij de analyse van de interviews een aanvullende, en verhelderende, rol.

3.3.1 Interviewanalyse

De wijze waarop met de interviewdata is omgegaan is gestoeld op de onderzoeksstrategie van de gefundeerde theoriebenadering. De gefundeerde theoriebenadering wordt volgens Verschuren & Doorewaard (2007, p. 192) gekenmerkt door een drietal zaken:

1. *Een zoekende houding van de onderzoeker*
2. *Het voortdurend onderling en met elkaar vergelijken van empirische gegevens en theoretische concepten*
3. *Een zorgvuldige en consequente toepassing van hieronder nader aan te geven procedures en technieken*

Ten eerste een zoekende houding van de onderzoeker. Deze zoekende houding houdt in dat de onderzoeker met een open houding onderzoeksdata probeert te genereren. In dit onderzoek is dit gedaan door aan de hand van bepaalde vragen, over visies op het proces en projecten, onderzoek

te doen naar terugkerende thema's. Deze vragen waren in beperkte mate theoretisch geïnspireerd. De antwoorden van de respondenten op deze vragen zijn ten opzichte van elkaar gepositioneerd. Dit is gedaan door middel van het analyseprogramma Atlas.ti. Dit proces wordt onder het volgende kopje toegelicht.

Ten tweede noemen Verschuren & Doorwaard het voortdurend onderling en met elkaar vergelijken van empirische gegevens en concepten. Dit is gedaan door het analysekader te gebruiken en de onderzoeksresultaten hieraan te spiegelen. Verschuren & Doorewaard typeren dit spiegelen als een *secundaire theoretische vergelijking* (2007, p. 194). Deze vorm van vergelijken spreekt namelijk over het spiegelen van de bestaande theorieën aan de inzichten die het resultaat zijn van een eigen analyse. De wijze waarop deze interpretatie in dit onderzoek gedaan wordt, wordt in de volgende paragraaf, de data interpretatie, toegelicht.

Tot slot noemen Verschuren & Doorewaard de consequente toepassing van verschillende stappen. Dit derde kenmerk betekent voor dit onderzoek het volgende: ten eerste zijn de interviews gehouden, deze interviews zijn geanalyseerd door middel van het analyseprogramma Atlas.ti. Het gebruik van Atlas.ti kan worden onderscheiden in drie stappen: coderen en groeperen, verbinden en netwerkvorming. Deze aspecten worden onder de volgende kopjes verder toegelicht.

3.3.2 Coderen en groeperen

Het coderen van de interviewdata gebeurt aan de hand van 'Open coding.' Dit coderen houdt in dat er labels aan de interviewdata worden gegeven die duidelijk maken waar de tekst over gaat. Flick (2009, p. 310) noemt verschillende vragen die gesteld kunnen om tot codes te komen. De volgende vragen stonden in dit onderzoek bij het coderen centraal:

- 1) *Wie?*
(Welke actoren zijn betrokken? Wat is hun rol?)
- 2) *Wat?*
(Welk fenomeen wordt hier besproken?)
- 3) *Waarom?*
(Welke redenen worden genoemd?)
- 4) *Hoe?*
(Welke aspecten van het fenomeen worden genoemd?)

Door de interviewdata te coderen aan de hand van deze vragen, konden codes aan de tekst gegeven worden. Een voorbeeld van een code die behoort bij vraag 3 is "win-win situatie."

Door vervolgens deze codes met elkaar te vergelijken zijn centrale thema's in de cases en Power2Nijmegen ontdekt. Een voorbeeld hiervan is dat wanneer bepaalde codes vaak voorkwamen, dit blijktbaar een belangrijk thema voor meerdere respondenten was. Dit thema vormde de basis voor het creëren van categorieën van overkoepelende codes. In Atlas.ti worden deze categorieën "code families" genoemd. Aan de hand van deze code families zijn de data gegroepeerd voor de volgende stap. Bij deze volgende stap zijn er verbanden gelegd in de tekst.

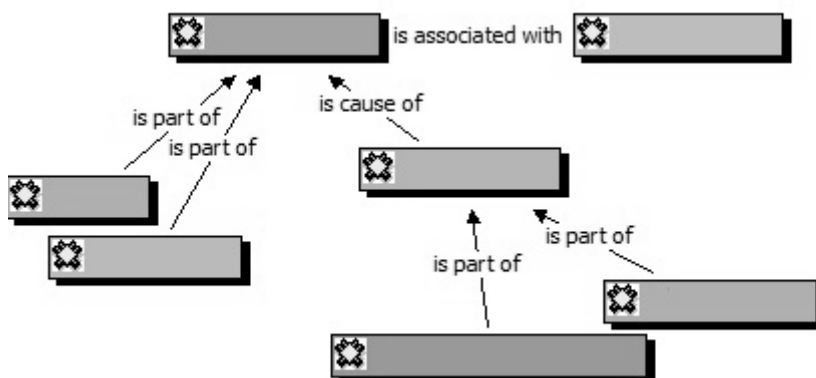
3.3.3 Verbinden

Na open coding vindt 'Axial coding' plaats (Flick, 2009, p. 310). Hierbij worden de categorieën waaronder de codes vallen verfijnd. Dit houdt in dat de context en condities worden gekoppeld aan het fenomeen. Daardoor ontstaat clustering van fenomenen. In deze stap worden verbanden gelegd tussen de codes onderling. Een voorbeeld hiervan is dat oorzaak-gevolg relaties aangegeven worden. Daardoor is zichtbaar wat de relatie tussen de codes is. Daardoor kunnen onderlinge verbanden weergegeven worden (Flick, 2009; Verschuren & Doorewaard, 2007).

In dit onderzoek heeft het leggen van deze verbanden voornamelijk plaatsgevonden bij de twee groepen cases. Bij de cases is gekeken naar de onderlinge verbanden en overkoepelende thema's van de interviewdata. Door de verbanden tussen de projecten aan te geven, konden er overeenkomsten en verschillen gevonden worden tussen de verschillende projecten onderling. Daardoor konden deze projecten ten opzichte van elkaar gepositioneerd worden. Hierbij hebben code-families geen rol gespeeld.

Bij de analyse van Power2Nijmegen is, in tegenstelling tot de cases, niet gekozen voor het leggen van verbanden en relaties tussen de codes onderling. Daar zijn de code families leidend geweest voor groepering. De analyse via Atlas.ti is voornamelijk gebaseerd op de frequentie van codes. Dit heeft te maken met twee verschillende zaken. Ten eerste is er bij het hoofdstuk over het proces van Power2Nijmegen geen sprake van een vergelijking met andere cases, maar wordt bij de analyse van dit centrale onderdeel Power2Nijmegen zelf onderzocht. Ten tweede biedt de focus op de frequentie van codes, en daarmee terugkerende thema's, inzicht in de mate waarin deelnemers visies delen. Hiermee kan bijvoorbeeld gekeken worden in hoeverre de visie van de deelnemers op de rol van de overheid in overeenstemming is met de visie van de overheid op haar eigen rol. Ook is het interview met de beleidsambtenaar niet met Atlas.ti geanalyseerd. Dit heeft geen meerwaarde omdat er hierbij geen sprake was van een onderlinge vergelijking.

De verbanden, zoals weergegeven in de onderstaande figuur, vormen de basis voor de volgende stap, namelijk de netwerkvorming waarbij een theorie ontstaat.

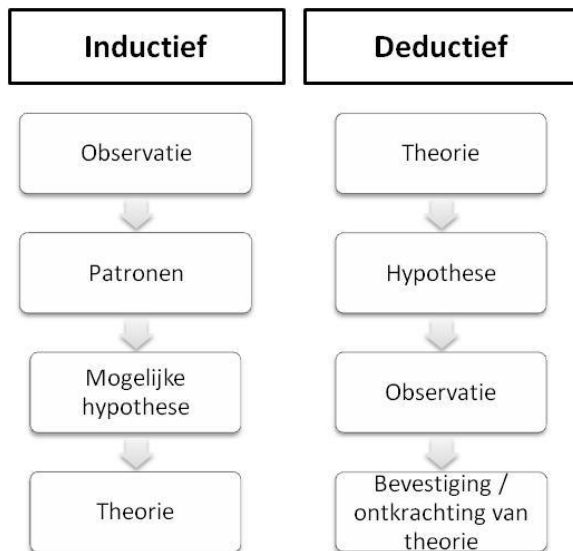

Figuur 3.2: Voorbeeld van onderlinge verbanden

3.3.4 Netwerkvorming

Na de open coding en axial coding vindt 'Selective coding' plaats (Flick, 2009, p. 312). Deze stap houdt in dat op een hoger abstractieniveau de concepten en categorieën vergeleken worden. Op deze manier kan een algemeen verhaal ontstaan en worden de meest belangrijke thema's helder. In Atlas.ti bestaat bovendien de mogelijkheid om deze stap grafisch weer te geven door middel van de optie 'Netwerkvorming.' Deze netwerkvorming maakt de verbanden en relaties zichtbaar. Hiermee wordt de tweede stap van het 'Axial coding' visueel weergegeven. In de onderstaande figuur is een dergelijke netwerkvorming weergegeven. Door deze netwerkvorming kan een zogenaamde algemene theorie ontstaan. De wijze waarop een dergelijke theorie door middel van interpretatie tot stand kan komen wordt in de volgende paragraaf toegelicht.

te verzamelen, kunnen de hypothesen, in dit geval de theoretische concepten, bevestigd of ontkracht worden (Trochim, 2006). Dit proces is in de onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 3.4: Inductief en deductief redeneren
(Aangepast op basis van: Trochim, 2006)

Van der Lanen (2010, p. 42) beargumenteert dat inductief en deductief redeneren elkaar kunnen complementeren. Hij stelt dat dit mogelijk is door een open blik en een analysekader te combineren. Trochim (2006) onderschrijft deze visie. Hij stelt dat veel sociaalwetenschappelijk onderzoek zowel het inductieve als het deductieve redeneren bevat. Inductief en deductief redeneren wisselen elkaar hierbij af. Vanuit theorieën kunnen namelijk observaties gedaan worden die weer theoretisch geïnspireerd kunnen worden.

3.4.2 Toepassing voor dit onderzoek

In dit onderzoek worden deze twee methoden ook gecombineerd, door de inductieve interpretatie via Atlas.ti en de deductieve interpretatie via het analysekader. Dit proces zal onder de onderstaande kopjes toegelicht worden.

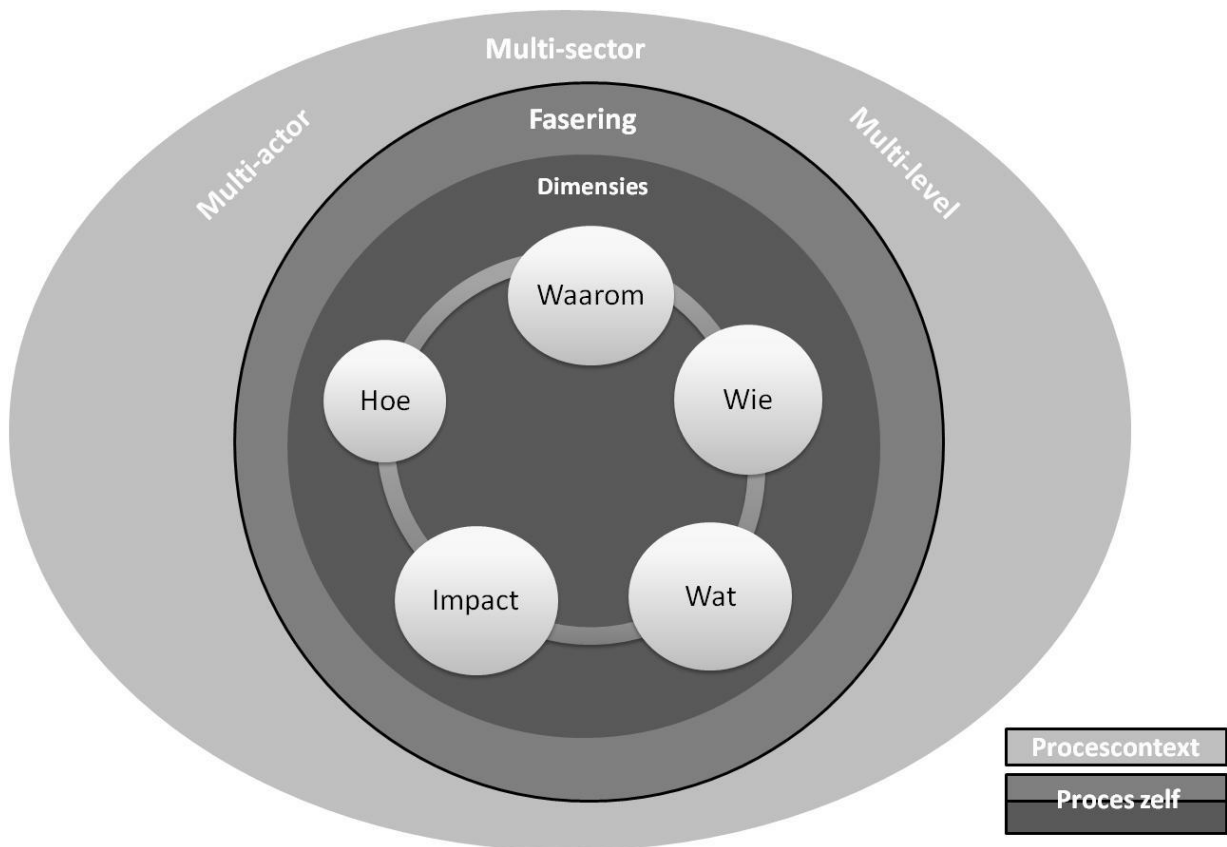
Inductief interpreteren

Zoals zojuist in de paragraaf “Data analyse” is toegelicht, worden de data door middel van Atlas.ti getypeerd door middel van codes. Door codes ten opzichte van elkaar te positioneren, kan een centraal thema worden aangeduid (Flick, 2009; Konopásek, 2008). In dit onderzoek gebeurt dit ook. Door frequentie van een code en/of de hoeveelheid verbanden als uitgangspunt te nemen, kunnen centrale of relevante thema’s ontdekt worden. Hierdoor kan voor zowel de groepen cases, als voor Power2Nijmegen een algemene theorie geformuleerd worden die mede op het datamateriaal uit de interviews berust. Deze algemene theorie wordt tot stand gebracht door een systematisering van de data door middel van het deductief interpreteren.

Deductief interpreteren

Na het inductief analyseren vanuit Atlas.ti, volgt het deductief interpreteren door middel van het analysekader. Bij het deductief redeneren is het analysekader leidend geweest als instrument

voor interpretatie en systematisering van de data. Zodoende zijn ook de inductieve bevindingen van Atlas.ti door middel van het deductief analysekader theoretisch geïnterpreteerd. In het analysekader stonden de faseringconcepten en uit de transitietheorie, de concepten *multi-actor*, *multi-sector* en *multi-level governance* uit de literatuur over governance, en een vijftal dimensies uit literatuur over interactieve beleidsvorming centraal. Dit is weergegeven in de onderstaande figuur.

Figuur 3.5: Analyse kader in figuurvorm

Het analysekader bood daarmee handvatten bij de deductieve interpretatie van de interviewdata en aanvullende literatuur. Door middel van het onderstaande schema, en de vragen die daarin staan, zijn onder andere de resultaten uit Atlas.ti geoperationaliseerd. Een voorbeeld van het operationaliseren van een concept is de analyse van de motieven van de deelnemers bij Power2Nijmegen om deel te nemen aan het project. Door de resultaten van Atlas.ti met dit analysekader te duiden, konden deze verschillende motieven theoretisch geïnspireerd worden.

Analysekader		
	Concepten	Cases
Context proces	<i>Multi-actor</i>	Welke actoren spelen een rol?
	<i>Multi-sector</i>	Welke beleidsdomeinen zijn betrokken?
	<i>Multi-level</i>	Binnen welke multi-level context speelt het project zich af?
Proces zelf	<i>Fase</i>	In welke fase bevindt het (transitie)proces zich?
Dimensies van het proces	<i>Waarom</i>	Wat is het motief vanuit de overheid om met het project te starten (kwalitatief, instrumenteel, democratisch, emancipatorisch)?
		Wat is het motief van participant om deel te nemen aan Power2Nijmegen (meer invloed, controleren of persoonlijk)?
	<i>Wie</i>	Wie is er betrokken bij het project (stakeholders, burgers, bedrijven)?
	<i>Wat</i>	Wat is het vraagstuk? Wat is de rol van de deelnemers in welke fase van de beleidscyclus?
	<i>Impact</i>	Wat is de impact van de actoren?
	<i>Hoe</i>	Wat is de werkvorm van het proces?

Tabel 3.1: Analysekader

Samenvattend stonden de interviewdata dus centraal in dit onderzoek. Zij konden inzicht bieden in de achterliggende keuzes. Door middel van Atlas.ti zijn deze data geanalyseerd en inductief geïnterpreteerd. Door middel van een deductieve interpretatie die daarop volgde, konden de empirische data theoretisch geduid worden. Op deze wijze is geprobeerd om een algemene theorie te formuleren en aan beide typen materiaal recht te doen.

4 VERGELIJKBARE ENERGIETRANSITIEPROCESSEN

In dit hoofdstuk staan de energietransitieplannen van verschillende gemeenten centraal. Veel gemeenten hebben tegenwoordig beleid om een lokale energietransitie op gang te brengen en te versnellen. De energietransitieprocessen van de gemeenten Arnhem, Groningen en Rotterdam worden in dit hoofdstuk onderzocht. Daarmee kan een antwoord gegeven worden op deelvraag twee: *Op welke wijze zijn dergelijke concepten te herkennen in andere cases?* Met deze analyse wordt toegelicht op welke wijze beleid voor duurzame energie vorm krijgt in verschillende steden en welke verschillen hiertussen zijn.

In de onderstaande drie paragrafen zullen per stad verschillende zaken worden toegelicht. Ten eerste zal de procescontext toegelicht worden. Daarbij zal aan de orde komen op welke wijze er sprake is van multi-actor, multi-level en multi-sector governance. Ten tweede zal gekeken worden naar de wijze waarop het proces functioneert. De verschillende dimensies, namelijk *waarom*, *wat*, *wie*, *impact* en *hoe*, zullen hierbij leidend zijn. Met deze uiteenzetting worden de verschillen en overeenkomsten tussen de verschillende vormen van energietransitiebeleid toegelicht. Ten derde wordt gekeken naar de fase van het transitieproces waarin het proces zich bevindt.

In de slotparagraaf van dit hoofdstuk worden de energietransities van de drie steden gepositioneerd ten opzichte van elkaar. Dit zal gedaan worden door ten eerste een vergelijking van de fase waarin de processen zich bevinden te geven. Vervolgens zal een vergelijking van de procescontext toegelicht worden en zullen deze verschillen en overeenkomsten tussen de dimensies in een figuur grafisch weergegeven worden.

4.1 Arnhem

4.1.1 Procescontext

Halverwege 2010 trad in Arnhem het nieuwe college aan en werd op ambtelijk niveau vastgesteld dat er sprake was van synergie tussen drie beleidsporen die door de politiek als belangrijk werden ervaren. Deze waren: een duurzaamheidsgedachtegoed, de economische agenda op energie- en milieutechnologie (EMT) en Arnhem als millenniumgemeente, waarmee Arnhem de millenniumdoelen van de Verenigde Naties onderschreef en duurzame initiatieven stimuleerde. Vanwege deze synergie werd besloten deze drie beleidsporen samen te voegen in één programma. Dit nieuwe programma werd het Lenteakkoord (Van Hoof, 2012; VNG International, z.d.).

Het Lenteakkoord toont volgens Van Hoof (2012) aan dat elk van de Arnhemse coalitiepartijen, namelijk D66, GroenLinks, SP en VVD naar hun landelijke partijprogramma's heeft gekeken. Op basis daarvan heeft de coalitie de doelstellingen in het Lenteakkoord bepaald. Eén van deze doelstellingen is duurzaamheid. Hiervoor is in het voorjaar van 2011 het programma "Arnhem Energiestad" vastgesteld. Met dit programma wordt gestreefd naar een stadsbreed geïmplementeerde duurzaamheid (Gemeente Arnhem, 2011 a).

In de procescontext rondom het programma "Arnhem Energiestad" worden de concepten van multi-actor, multi-level en multi-sector governance zichtbaar. De uitvoering van het programma is namelijk een combinatie van meerdere beleidsdomeinen zoals economie op EMT en duurzaamheid. Deze combinatie van deze verschillende beleidsdomeinen is aan te merken als multi-sector governance. Het multi-actor concept is zichtbaar in het feit dat het programma in samenwerking met Arnhemse actoren wordt uitgevoerd. Deze actoren, die afkomstig zijn uit de institutionele sferen van de markt en het maatschappelijk middenveld, worden betrokken bij de implementatie van het programma.

4.1.2 Dimensies van het proces

Aan de hand van de onderstaande dimensies zal het Arnhemse proces getypeerd worden. Deze dimensies, namelijk *waarom*, *wat*, *wie*, *impact* en *hoe*, worden respectievelijk onder de kopjes motief, onderwerp, selectie van de deelnemers, impact van de deelnemers en werkvorm toegelicht.

Motief

In Arnhem is sprake van de ambitie om doeltreffender te werk te gaan toen men startte met het Lenteakkoord. Op politiek niveau wilde men synergie aanbrengen om drie programma's samen sterker te maken en daarmee een doeltreffender programma tot stand te brengen. Hierdoor konden de doelstellingen van de programma's beter uitgevoerd worden. (Van Hoof, 2012). Dit kan aangemerkt worden als een instrumenteel motief. Indirect kan de keuze om het programma "Arnhem Energiestad" te noemen aangeduid worden als een prestige motief. Omdat er in Arnhem verschillende energiebedrijven gevestigd zijn, heeft Arnhem ervoor gekozen om zich hiermee te profileren door haar programma "Arnhem Energiestad" te noemen, naar dit energiecluster. Daarmee wordt aan city marketing gedaan.

Onderwerp

De doelstelling die centraal staat in "Arnhem Energiestad" is CO₂ neutraliteit. Deze doelstelling wordt door de gemeente Arnhem nagestreefd door stimulering van besparing en hernieuwbare energieopwekking. De uitvoering van deze doelstelling is verwoord in twee beleidsplannen. Enerzijds in het programma "Arnhem Energiestad." Hierin staan projecten geformuleerd waarbij de gemeente sturend is. Met dit programma wilde Arnhem onderscheidend zijn op nationaal niveau. Door het energiecluster in Arnhem, kon zij zich hiermee profileren. De uitvoering van dit programma gebeurt in samenwerking met externe partijen gedurende de coalitieperiode van 2011-2014 (Gemeente Arnhem, 2011 a; Van Hoof, 2012). Anderzijds is er ook sprake van een convenant. Dit convenant heet "Energie Made in Arnhem" en is vergelijkbaar met Power2Nijmegen. Dit convenant wordt namelijk met stakeholders uit de stad uitgevoerd. Vanwege de overeenkomsten met Power2Nijmegen wordt dit convenant verder toegelicht aan de hand van de dimensies.

Het convenant vindt parallel aan "Arnhem Energiestad" plaats en heeft het doel om de duurzaamheids- en de economische agenda te combineren en partijen te verbinden. De gemeente Arnhem probeert door middel van dit convenant een ontwikkeling in de markt en samenleving te faciliteren door partijen met elkaar in contact te brengen. De gemeente Arnhem is behalve initiator ook deelnemer bij dit convenant. Wanneer projecten aansluiten op het gemeentelijk programma, neemt zij zelf ook deel hieraan. Tijdens de bijeenkomsten van dit convenant is door de deelnemers een projectenlijst gemaakt. Op deze lijst stonden projecten die de deelnemers gingen uitvoeren (Van Hoof, 2012).

In de beleidscyclus omvat het interactieve gedeelte van het convenant het stadium beleidsvorming tot en met de beleidsuitvoering. Bij het convenant zijn namelijk, na agendering van de gemeente Arnhem, verschillende opties vergeleken en gestructureerd in projecten. Deze zijn vervolgens uitgevoerd door de deelnemers aan het convenant. Een voorbeeld van een project is een duurzaamheidshuis dat als toonbeeld voor duurzame renovatie kan dienen (Gemeente Arnhem, 2011 b).

Selectie deelnemers

Aan het convenant deden ondernemingen, stichtingen en maatschappelijke instellingen mee uit Arnhem (Gemeente Arnhem, 2011 b). Volgens Van Hoof (2012) werden partijen aangeschreven uit de stad. Met hen werden doelstellingen geformuleerd. Wanneer anderen uit ondernemingen, stichtingen of maatschappelijke instellingen mee wilden doen kon dat. De voorwaarden hiervoor waren dat zij de doelstellingen onderschreven, een bijdrage wilden leveren en een project aandroegen waarmee de doelstelling nagestreefd kon worden (Gemeente Arnhem, 2011 b; Van Hoof, 2012).

De deelnemers waren daarmee deels geselecteerd op basis van benodigde middelen en deels op basis van getroffen belangen. Aanvankelijk was er namelijk sprake van een selectie op basis van getroffen belangen doordat de mensen die actief waren binnen het duurzaamheidsgebied gevraagd werden om mee te doen. Vervolgens ontstond een selectie op basis van benodigde middelen doordat deelnemers anderen erbij gingen vragen die een bijdrage konden en wilden leveren aan een project.

Impact van de deelnemers

De rol die de deelnemers bij het convenant hadden was van initiërende en uitvoerende aard. Initiërend omdat de deelnemers projecten selecteerden en uitvoerend omdat zij de actoren waren die de projecten uitvoerden. De gemeente had daarbij een faciliterende rol. Door bijeenkomsten te organiseren probeerde zij een beweging op gang te houden. De deelnemers hadden gedurende het proces dus een hoge mate van impact. Hierbij was sprake van een faciliterende rol van de gemeente. Vanwege deze kenmerken is op de participatieladder sprake van een hoge mate van interactiviteit.

Werkvorm

De bijeenkomsten van het convenant bestonden aanvankelijk uit ontbijtsessies en later uit netwerkbijeenkomsten. Voorafgaand aan de ontbijtsessies waren bestaande en nieuwe contacten uit de stad benaderd voor deelname aan het convenant. Deze contacten waren mensen afkomstig van organisaties, partijen, onderwijsinstellingen, corporaties en stichtingen uit Arnhem. Met deze partijen zijn coalities gesmeed van mensen die samen projecten wilden aangaan. Dit werd gedaan tijdens de ontbijtsessies. De projecten werden uitgevoerd door tussenkomst van een partij die een trekkersrol op zich nam. Deze trekker nam de verantwoordelijkheid op zich om andere partijen op te zoeken en te zorgen dat het project voor een concrete einddatum gerealiseerd was. Bovendien was in het convenant een tussenresultaat en een planning opgenomen. Na het smeden van de coalities in de ontbijtsessies vonden tussentijdse netwerkbijeenkomsten plaats waarbij deelnemers contact met elkaar onderhielden. Hiermee wordt door de gemeente een ontwikkeling gefaciliteerd. Dit betekent dat de gemeente ervoor zorgt dat ze bij elkaar komen en dat er thema's besproken worden waardoor men verder kan. Van Hoof geeft hierbij aan dat de tijdsduur van het convenant nog niet vastligt (Gemeente Arnhem, 2011 a; Van Hoof, 2012).

4.1.3 Fase

De fase waarin het transitieproces van het convenant van de gemeente Arnhem zich bevindt, kan aangemerkt worden als een overgang van de take-off fase naar de versnellingsfase. In de take-off fase zijn de ideeën voor een transitie opgepakt door de betrokkenen. In Arnhem is dit het geval door trekkers en partijen die betrokken zijn bij de uitvoering van projecten. Arnhem zit in de overgang naar de volgende fase, de versnellingsfase. In deze fase wordt de verandering zichtbaar en raken meerdere actoren betrokken bij het proces. Vanwege de concrete doelen met einddata in het convenant kunnen deze doelen bereikt worden. Op het moment dat deze bereikt zijn wordt de verandering zichtbaar.

4.2 Groningen

4.2.1 *Procescontext*

Het energieprogramma van de gemeente Groningen is tot stand gekomen toen het nieuwe college in 2006 aantrad. In deze collegeperiode is het beleidsplan “Groningen Energieneutraal” tot stand gekomen. In dit plan wordt de gemeentebrede ambitie genoemd om in 2025 CO₂- en energieneutraal te zijn. Hierbij noemt de gemeente Groningen de maatregelen die hiervoor nodig zijn (Gemeente Groningen, 2007 a; Wiersma, 2012).

Met deze doelstelling wilde de gemeente Groningen tot de kopgroep van duurzame steden van Nederland behoren en laten zien dat duurzaamheid anders kon dan op nationaal niveau nagestreefd werd (Wiersma, 2012). In dit motief is multi-level governance zichtbaar.

De verregaande doelstellingen in het masterplan betekenden een gemeentebrede implementatie van duurzaamheid in de gemeente. In 2007 zijn hiervoor werkgroepen aangesteld. Deze werkgroepen hebben een beleidskader geformuleerd met het streven om duurzaamheid in onder andere bouwen, wonen en infrastructuur duurzaamheid te implementeren (Gemeente Groningen, 2007 a; Wiersma, 2012). Dit gemeentebrede streven laat het multi-sector governance karakter zien. Hierbij is namelijk sprake van een gemeentebrede implementatie van duurzaamheid doordat het verschillende beleidsdomeinen betreft.

Vanwege trage implementatie van de doelstelling in het masterplan, is in 2010 een nieuw duurzaamheidsplan opgesteld, waarin de doelstelling naar 2035 is vooruitgeschoven. In de totstandkoming van dit nieuwe duurzaamheidsplan wordt een multi-actor concept duidelijk. Hierin wordt namelijk het belang benadrukt van samenwerking met externe partners om de doelstellingen te behalen (Gemeente Groningen, z.d. a; Gemeente Groningen, z.d. b; Wiersma, 2012).

4.2.2 *Dimensies van het proces*

Motief

De aanleiding voor de gemeente Groningen om dit proces in te gaan, was het nieuwe college. Groningen deed dit vanuit het motief om koploper te worden met de duurzaamste stad in Nederland. Dit motief kan als een normatief motief beschouwd worden. Vanuit de achtergrond dat de nationale overheid achterbleef, wilde de gemeente Groningen deze taak op zich nemen en koploper te worden. Vanwege de ambitie om koploper te zijn, kan dit ook beschouwd worden als een vorm van citymarketing en daarmee als een prestige motief.

Onderwerp

De doelstelling om CO₂ en energieneutraliteit in 2025 te bereiken, is in samenwerking met Groningse partijen veranderd naar 2035 tijdens de conferentie in 2010. Op basis van deze conferentie is een uitvoeringsprogramma genaamd “Groningen geeft Energie” tot stand gekomen. Bij dit uitvoeringsprogramma is er sprake van vijf sporen. Enerzijds zijn dit de vier sporen energieopwekking uit wind, zon, warmte en biomassa. Anderzijds het spoor energiebesparing (Gemeente Groningen, 2011; Gemeente Groningen, z.d.). Het interactieve gedeelte van dit proces startte bij agendavorming, de gemeente bepaalde namelijk de nieuwe doelstelling in samenwerking met belanghebbenden, evenals de beste manier om dit te bereiken. Hierbij was sprake van maatwerk bij formuleren van de beleidsopties.

Selectie deelnemers

De gemeente Groningen maakt in zeer beperkte mate een selectie. Bij het programma “Groningen geeft Energie” wordt gesproken over samenwerking met partners zoals kennisinstellingen en marktpartijen. Door in projecten samen te werken met hen kunnen de energiedoelstellingen behaald worden. In het beleidsplan worden per type energievorm mogelijke partners genoemd en waar mogelijk stelt Wiersma (2012) dat de gemeente Groningen maatwerk wil leveren. Wiersma benadrukt dat de keuzes die in het rapport staan, vooral de technische potentie van Groningen in kaart brengen. Bij de totstandkoming van dit rapport had de gemeente volgens Wiersma namelijk nog geen partijen op het oog behalve partijen die er eventueel belang bij konden hebben (Gemeente Groningen, 2011; Wiersma, 2012).

Op basis van het bovenstaande kan geconstateerd worden dat de gemeente Groningen op basis van de getroffen belangen een selectie van deelnemers heeft gemaakt. Zij heeft namelijk bij de beoordeling van de technische potentie van de energieplannen belanghebbenden op technisch gebied gedefinieerd. Zoals het in het uitvoeringsprogramma omschreven staat, betreft het voornamelijk professionele stakeholders waaronder kennisinstellingen en marktpartijen.

Impact deelnemers

Het proces van de uitvoering bevindt zich nog in de beginfase. Het proces bevat volgens Wiersma nog een hoge mate van Trial & Error. Dit betekent ook dat de gemeente nog sterk zoekende is naar een optimale rol bij een energietransitie door voornamelijk te faciliteren, door bijvoorbeeld goedkope leningen te verschaffen. Op andere onderdelen is regisseren geschikter, zoals bij gebiedsontwikkeling (Wiersma, 2012).

Het proces in Groningen kan daarom beschouwd worden als een incrementeel proces waarbij de gemeente haar faciliterende rol onderzoekt evenals de rol van de betrokken partijen. Wanneer het proces van Groningen aan de hand van de participatieladder getypeerd wordt, heeft het een sterk interactief karakter. Dit komt door wens van de gemeente om te faciliteren. Dit blijkt mede uit het feit dat de nieuwe doelstelling in samenwerking met partijen uit de stad geformuleerd is. Daarom kan geconstateerd worden dat er veel invloedsmogelijkheden zijn voor de deelnemers en kan de rol van de deelnemer getypeerd worden als meebeslisser.

Werkvorm

Naast individuele afspraken met grote bedrijven, is er periodiek overleg in rondetafelgesprekken met verschillende belanghebbende partijen. Dit is voortgekomen uit de conferentie. Deze gesprekken gaan over de uitvoering van het programma. Daar wordt besproken hoe men duurzaamheid implementeert. Deze gesprekken zijn voornamelijk bedoeld als een klankbord (Wiersma, 2012).

4.2.3 Fase

De bovenstaande dimensies laten zien dat Groningen het krachtenveld aan het verkennen is en al doende leert. Volgens Wiersma is de gemeente nog zoekende naar de beste wijze waarop dit programma geïmplementeerd kan worden. Dit geldt zowel voor haar eigen rol als voor de rol van deelnemers in het proces. Het proces zit nog in een beginfase. Een reden hiervoor is volgens Wiersma dat het nieuwe beleid onorthodox is, terwijl de organisatie nog orthodox geregeld is.

Met het nieuwe duurzaamheidsprogramma heeft de gemeente een start gemaakt en komt het proces van verandering langzaam op gang. Daarom zou dit met de take-off fase van de transitietheorie aangeduid kunnen worden.

4.3 Rotterdam

4.3.1 *Procescontext*

Rotterdam streeft met haar energietransitiebeleid naar een CO₂ reductie van vijftig procent in 2025 ten opzichte van 1990. Deze doelstelling is verwoord in het plan genaamd Rotterdam Climate Initiative (RCI) dat zowel voor de stad Rotterdam als voor de haven van Rotterdam geldt (Gemeente Rotterdam, z.d. b).

De aanleiding om in 2007 te starten met het RCI was het bezoek van Bill Clinton, de oud-president van de Verenigde Staten. Toenmalig burgemeester Opstelten wilde samen met oud-minister-president Ruud Lubbers laten zien dat Rotterdam iets te bieden had op het gebied van duurzaamheid. Met het RCI wilden ze Rotterdam op de kaart zetten. Multi-level factoren die van belang waren bij het ontstaan van het RCI waren de Europese doelstelling van 20-20-20 en het toenmalige nationaal streven naar een energietransitie. Dit blijkt volgens Tillie (2012) uit de agendering van duurzame energie door toenmalig minister Jacqueline Cramer.

Het RCI bestaat uit hoofdthema's waarmee Rotterdam zich volgens Tillie kan onderscheiden. Dit zijn de hoofdthema's water, zee en klimaatverandering. Energie is ook een belangrijk thema. In Rotterdam is namelijk de grootste petroleumhaven van de wereld.

Het RCI is tot stand gekomen met vier partijen. Deze vier partijen waren de Milieudienst DCMR, de Gemeente Rotterdam, het Havenbedrijf en Deltalinqs (vereniging van industrieën in de haven). Deze samenwerking waarborgde dat het RCI niet alleen een project van de gemeente was, maar onderschreven werd door meerdere partijen en daarmee een multi-actor proces was. Vanuit het RCI liepen verschillende nieuwe projecten op verschillende pijlers. Deze pijlers laten zien dat er sprake is van multi-sector governance, omdat zij verschillende beleidsdomeinen samen brengen. Eén van deze pijlers was de "Duurzame stad". Hierbij staat ruimtelijke ontwikkeling centraal. Bij ruimtelijke ontwikkeling zijn CO₂ en energie van belang. Hiervoor moet een energieopgave gemaakt worden. Dit programma genaamd REAP (Rotterdamse Energie Aanpak en Planning), is vergelijkbaar met Power2Nijmegen. Zowel Power2Nijmegen als REAP vallen onder de pijler van duurzame stad in het gemeentelijk duurzaamheidsbeleid (Gemeente Rotterdam, z.d. b; Tillie, 2012).

4.3.2 *Dimensies van het proces*

Motief

Zoals in de bovenstaande tekst toegelicht werd, was de aanleiding om te starten met het RCI het bezoek van oud-president Clinton. Rotterdam wilde haar stad en haven bekendheid geven. Daardoor kan het motief om het RCI op te stellen geïnterpreteerd worden als een instrumenteel motief. Met het RCI kon Rotterdam bovendien zichzelf profileren. Deze ambitie getuigt ook van citymarketing en daarmee van een prestige motief. Daarom is dit motief vergelijkbaar met het motief van zowel Arnhem als Groningen.

Onderwerp

Het RCI bestaat uit veel projecten met een verschillende focus en doelgroepen, waarvan REAP er één is (Gemeente Rotterdam, z.d. a). Omdat REAP vergelijkbaar is met Power2Nijmegen wordt dit project aan de hand van de overige dimensies toegelicht.

REAP was de opvolger van een pilot over stedenbouw in de Maas- en Rijnhaven om CO₂ te reduceren. In deze eerste pilot voor de Maas- en Rijnhaven werd een nieuw onderdeel aan het proces van stedenbouw toegevoegd, namelijk een CO₂- en energieopgave. Eén van de uitkomsten van deze pilot was het principe van cascaderen. Cascaderen houdt in dat restwarmte van de

industrie meerdere malen gebruikt kan worden voor bijvoorbeeld woningen en kassen. In het vervolg op deze pilot, namelijk REAP, is het principe van cascaderen opgeschaald. Dit resulteerde in een plan waarin werd uitgelegd op welke wijze energie op buurtniveau uitgewisseld kon worden door middel van energieleverende gebouwen en reststromen (Tillie, 2012).

Met deze tweede pilot, die later het REAP geworden is, zijn dus opties uiteengelegd die later een onderdeel van het beleid zijn geworden. Daardoor kan het interactieve gedeelte van REAP geplaatst worden in het stadium van “beleidsvorming” van de beleidscyclus. Er is sprake van opties genereren, vergelijken en selecteren.

Selectie deelnemers

Bij REAP heeft de betrokken beleidsambtenaar Tillie gekozen voor een selectie op basis van zijn eerdere ervaringen. Op basis van zijn ervaring bij de eerste pilot besloot hij dat bij REAP twee architectenbureaus, de TU Delft en het ingenieurbureau van de gemeente het best konden aansluiten. Ze waren nuttig vanwege hun verschillende rol in het proces. Een voorbeeld hiervan is dat een kennisinstituut volgens Tillie (2012) een expert is op de inhoud.

Op basis van deze keuzes kan gesteld worden dat de gemeente Rotterdam de selectie op basis van benodigde middelen heeft gemaakt. Omdat de basis van REAP bestond uit het cascaderen en het vervolg was op een eerdere pilot, zijn de bovenstaande deelnemers geselecteerd. Er is daarmee sprake van een klein aantal deelnemers die allen vanuit hun expertise konden bijdragen.

Impact deelnemers

De impact van de deelnemers is verschillend per fase in het proces. Aanvankelijk is er sprake van een selectie op basis van inhoud waarbij de beleidsambtenaar heeft gekozen welke stakeholders werden uitgenodigd. In het selectiestadium was de impact van de deelnemers beperkt vanwege deze top-down selectie. In dit stadium kan daarom gesproken worden over een niet-interactief proces waarbij de deelnemers voornamelijk geraadpleegd werden en de projectleider een coördinerende rol had.

In een later stadium konden de deelnemers echter meer input leveren. Zij kregen een grotere rol in het proces door middel van de workshops die georganiseerd werden. Hierbij ontstond het concept van het opgeschaald cascaderen en ontstond een proces van coproductie waarbij de deelnemers een grotere zeggenschap hadden. Dit tweede stadium had daarmee een interactiever karakter dan het eerste stadium.

Werkvorm

Nadat de vier instituten bij elkaar gebracht zijn heeft de gemeente Rotterdam een faciliterende rol aangenomen. De input van deelnemers gedurende verschillende workshops was namelijk leidend gedurende het proces. Bij deze workshops is het idee ontstaan van opschaling en uitwisseling van reststromen. Hierbij waren de vier partijen betrokken, werden cijfers doorberekend en specialisten uitgenodigd. De workshops stonden daarmee vooral in het teken van verbetering van de plannen door uitwisseling en aanscherping (Tillie, 2012).

4.3.3 Fasering

Het proces REAP bevindt zich tussen de derde (versnellingsfase) en vierde fase (stabilisatiefase) in. Het project is namelijk al in een vergevorderd stadium, maar nog niet voltrokken. De ideeën zijn verspreid en vormen een basis voor het Rotterdamse duurzaamheidsbeleid. Dit is een kenmerk voor de derde fase, de versnellingsfase. De verandering is echter nog niet gestabiliseerd. Bovendien stelt Tillie dat REAP voornamelijk als conceptueel model fungeerde. Daarom

ontbraken er praktische aspecten zoals juridische implicaties van de plannen. In een vervolg van REAP is dit daarom aangescherpt.

4.4 Tot slot

De bovenstaande verkenning van de verschillende energietransities biedt inzicht in wijze waarop dergelijke initiatieven in Nederland vormgegeven zijn. Uit deze verkenning van drie gemeenten zijn een aantal conclusies te trekken die hieronder toegelicht worden. Ten eerste wordt een vergelijking van de fases gemaakt. Ten tweede worden de procescontexten toegelicht. Tot slot worden de procesdimensies vergeleken.

4.4.1 Een vergelijking van fases

Wat betreft de fase van de energietransities, is er sprake van uiteenlopende situaties omdat iedere stad zich in een andere transitiefase bevindt. Bovendien is bij alle drie gemeenten sprake van een leerproces. In Rotterdam bleek dat de gemeente in het vervolg van REAP de praktische implicaties toevoegde, in Groningen is men zoekende welke rol voor de gemeente optimaal is en in Arnhem zoekt men naar de houdbaarheid van het convenant. Uit deze leerpunten blijkt dat in deze drie steden men al doende leert en het transitieproces nog in volle gang is.

4.4.2 Een vergelijking van procescontexten

Qua procescontext kunnen voornamelijk overeenkomsten geconstateerd worden. Er is bij twee van de drie programma's sprake van multi-level governance en bij alle drie van multi-sector en multi-actor governance.

Het duurzaamheidsprogramma staat ten eerste in relatie tot een nationale en Europese context. Hiervan is echter in verschillende mate en in meer of mindere mate expliciet sprake. Ten tweede is dit programma in de drie gemeenten niet alleen een milieu- of klimaataangelegenheid, maar is het onderdeel van meerdere beleidsdomeinen. Tot slot is de uitvoering van het duurzaamheidsprogramma niet alleen voorbehouden aan de gemeente, maar wordt het in samenwerking met actoren uit de institutionele sferen van de markt en het maatschappelijk middenveld uit de desbetreffende stad uitgevoerd.

4.4.3 Een vergelijking van procesdimensies

Op het niveau van de procesdimensies zijn enerzijds sprake van verschillen, anderzijds van overeenkomsten.

Verschillen

De verschillen zijn te herkennen in een drietal dimensies namelijk: het stadium van de beleidscyclus waarin het proces zich afspeelt, de selectie van de deelnemers en de werkvormen.

Ten eerste kan gesteld worden dat er sprake is van uiteenlopende stadia van de beleidscyclus (*wat*). Alle drie de steden streven een energieneutrale stad na, in zekere mate gekoppeld aan CO₂ neutraliteit maar het interactief gedeelte van de drie steden bevindt zich echter in een ander stadium van de beleidscyclus. In Groningen heeft men belanghebbenden betrokken bij het agenderen en zijn zoekende naar de uitvoering van de rest van het programma. In Arnhem bestaat het uit de stadia beleidsvorming tot en met de beleidsuitvoering. In Rotterdam zijn vooral de beleidsopties door de deelnemers geformuleerd.

Ten tweede zijn er verschillen in de selectie van de deelnemers (*wie*). Deze selectie kan gebeuren op basis van benodigde middelen of op basis van getroffen belangen. In Rotterdam is vooral sprake van selectie op basis van benodigde middelen. In Groningen is het programma vanuit technische potentie tot stand gekomen en is in beperkte mate rekening gehouden met

belanghebbende partijen. Daar heeft de selectie dus vooral plaatsgevonden op basis van benodigde middelen. In Arnhem is dit een combinatie van beide. Ondanks dat er sprake is van verschillen in de selectie tussen de gemeenten, is opvallend dat bij het convenant in Arnhem, REAP in Rotterdam en “Groningen geeft Energie” in Groningen individuele burgers niet de primaire doelgroep zijn. Het betreft voornamelijk stichtingen, organisaties, ondernemingen en bedrijven.

Ten derde is er sprake van verschillende werkvormen. In Arnhem waren er ontbijtsessies waarbij de projecten geselecteerd werden en later netwerkbijeenkomsten. In Rotterdam zijn er workshops geweest waarbij experts en specialisten inbreng leverden. Groningen had een conferentie en heeft een aantal keer per jaar rondetafel bijeenkomsten. Deze werkvormen zijn echter beschouwen als verschillende manieren om een soortgelijk doel te bereiken.

Overeenkomsten

Er zijn ook een tweetal overeenkomsten aanwezig in de vergelijking van de drie energietransitieprocessen. Deze overeenkomsten zijn te herkennen in het motief en de impact van de deelnemers.

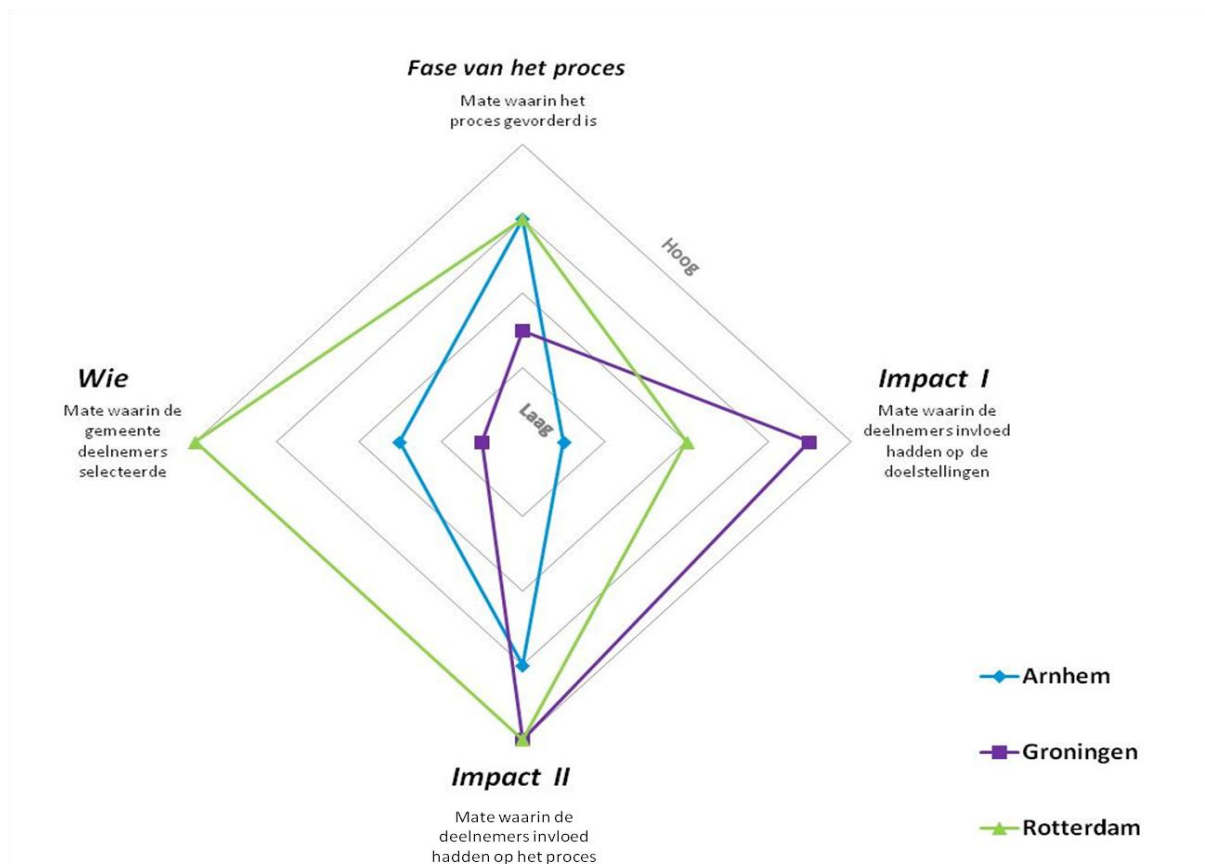
Wat betreft het motief is opvallend dat alle drie de gemeenten een energietransitie als een kans zien. Deze energietransitie biedt gemeenten de mogelijkheid om zich profileren op basis van thema's die de stad onderscheidend maakt. Hiermee kunnen zij aan citymarketing doen. Dit is bijvoorbeeld zichtbaar in de term Arnhem Energiestad. Omdat in Arnhem een groot aantal energiebedrijven zit, kan de stad zich profileren met dit thema.

De impact van de deelnemers is bij alle drie de steden aanwezig. Opvallend is daarbij dat de mate van impact van de deelnemers niet gelijk is gedurende het proces maar verschilt per stadium. Grofweg kunnen twee stadia herkend worden wat betreft de impact van de deelnemers en de rol van de bestuurder:

- I. Het eerste stadium kan gezien worden als het stadium waarin op politiek niveau een doelstelling en de bijbehorende werkvorm uitgekozen worden.
In dit stadium is bijvoorbeeld in Arnhem de doelstelling op politiek niveau vastgesteld door middel van Arnhem Energiestad. In Rotterdam gebeurde dit ook, maar in hogere mate in samenwerking met partners. In Groningen is op de conferentie in samenspraak de doelstelling bijgesteld. Daardoor is hier in hogere mate sprake van interactiviteit.
Uit deze facetten blijkt een overwegend sturende rol van de gemeente. Participatie kan namelijk worden beschouwd als een middel om de gemeentelijke doelstelling te bereiken. Doordat de gemeente in veel gevallen de werkvorm en/ of de selectie van de deelnemers heeft gemaakt, kan in dit stadium gesproken worden over een relatief lage impact van de deelnemers.
- II. De interactie met de deelnemers gedurende het proces zelf is het tweede stadium. In deze fase hebben de deelnemers aan het transitieproces een grote impact in alle drie de steden. Er is namelijk in het proces met stakeholders sprake van een co-productie. Hierbij is opvallend dat in alle drie de steden sprake is van een multi-actor proces waarbij actoren uit de stad betrokken worden. Bovendien is hierbij sprake van een zoekproces. Alle drie de gemeenten zoeken naar een optimale invulling van het proces en de projecten of maatregelen waarmee dit behaald kan worden. De rol van de betrokken ambtenaar of projectcoördinator is in alle drie gemeenten in dit stadium als faciliterend te omschrijven.

De bovenstaande dimensies, namelijk *impact I* en *II* kunnen daarmee onderverdeeld worden in een lage mate van impact in het eerste stadium en een hoge mate van impact in het tweede stadium. In de onderstaande figuur wordt dit grafisch weergegeven. Ook wordt in de figuur

weergegeven in welke mate de gemeente de deelnemers selecteerde. Op basis van deze grafische weergave kunnen de gemeenten gepositioneerd worden ten opzichte van elkaar:

Figuur 4.1: Positionering vergelijkbare energietransitieprocessen

5 VERGELIJKBARE INTERACTIEVE PROCESSEN

In het vorige hoofdstuk werden vergelijkbare energietransitieprocessen in andere steden onderzocht. Dit draagt bij aan een positionering van Power2Nijmegen. Omdat Power2Nijmegen echter niet alleen als een energietransitieproces maar ook als een interactief proces beschouwd kan worden, worden in dit hoofdstuk vergelijkbare interactieve processen in de gemeente Nijmegen onderzocht.

Deze interactieve processen kunnen inzicht bieden in de wijze waarop de gemeente Nijmegen in het verleden interactieve projecten heeft vormgegeven. Een analyse hiervan kan, net zoals de resultaten van de energietransitieprocessen in andere steden, bijdragen aan een positionering van Power2Nijmegen. Hiermee kan een antwoord gegeven worden op deelvraag twee: *Op welke wijze zijn dergelijke concepten te herkennen in andere cases?*

In de onderstaande tekst worden drie verschillende interactieve processen behandeld. Deze drie processen zijn in het geheel of ten dele, met professionele stakeholders uitgevoerd. Respectievelijk komen Nijmegen West & Weurt, Koers West en het Nijmeegs Energie Convenant aan de orde. Bij deze projecten worden achtereenvolgens de procescontext, de dimensies van het proces (*waarom, wat, wie, impact en hoe*) en de fase waarin het project zich bevindt, toegelicht.

In de slotparagraaf van dit hoofdstuk wordt teruggeblikt op deze drie cases en wordt een vergelijking gemaakt tussen deze processen. Deze vergelijking zal ten eerste gemaakt worden van de fases van de projecten, ten tweede van de procescontext en tot slot van de dimensies. Hierbij zullen de dimensies in een figuur grafisch weergegeven worden.

5.1 Nijmegen West & Weurt

5.1.1 Procescontext

Nijmegen West en het dorp Weurt omvatten een gebied waar van oudsher veel industrie aanwezig is en tegelijkertijd mensen wonen. Deze combinatie zorgde volgens Luijten (2012) voor een spanningsveld waarbij veel mensen zich afvroegen in hoeverre de luchtkwaliteit schadelijk was voor hun gezondheid. In de jaren '90 werd dit spanningsveld vergroot door een tweetal zaken. Ten eerste kwam er een GGD rapport uit, waaruit bleek dat het aantal kankergevallen in Nijmegen West bovengemiddeld hoog was. Ten tweede werd door de lokale stichting Leefmilieu aangetoond dat de milieuvergunning- en handhavingprocedures omtrent milieukwaliteit niet correct verlopen waren (Leroy, 2003; Luijten, 2012; Provincie Gelderland, Gemeente Nijmegen & Gemeente Beuningen, z.d. b).

Deze twee gebeurtenissen leidden tot een situatie waarbij de bewoners en stichting Leefmilieu stelden dat de overheden de burgers niet goed beschermden tegen deze slechte luchtkwaliteit. Op initiatief van de Gelderse Milieufederatie en Milieudefensie werd de hulp ingeroepen van objectieve waarnemers. Dit werd het zogenaamde 'publiek gerecht.' Dit publiek gerecht bestond uit experts op het gebied van recht en milieuvraagstukken. Deze experts verdiepten zich in de dossiers en deden een uitspraak over de kwestie. Hun voornaamste advies was dat de gemeente en provincie de vergunningprocedures beter op orde moesten krijgen (Leroy, 2003).

Tegen de achtergrond van dit spanningsveld trad in 2002 een nieuw college in Nijmegen aan. Dit college, bestaande uit GroenLinks, PvdA en de SP, besloot om een stadsbrug te bouwen in dit gebied. Vanwege de bestaande spanningen in dit gebied, werd de situatie hierdoor nog complexer. Om draagvlak te krijgen voor deze plannen en daarmee de legitimiteit van de plannen te vergroten, was een interactief proces volgens Luijten (2012) een goede optie. Daardoor ontstond het project West & Weurt. De centrale insteek van dit project was om door middel van een integraal en participatief traject de milieukwaliteit te verbeteren.

Bij dit project zijn vele verschillende actoren betrokken. Dit waren actoren uit het bedrijfsleven, overheidsactoren en actoren uit het maatschappelijk middenveld. Vanwege deze veelheid aan actoren bevindt West & Weurt zich ten eerste in een multi-actor context. Er is ten tweede ook sprake van multi-level context omdat verschillende gremia betrokken waren bij het project: zowel gemeenten als de provincie waren betrokken vanwege vergunning- en handhavingsprocedures (Provincie Gelderland, Gemeente Nijmegen & Gemeente Beuningen, z.d. b).

5.1.2 Dimensies van het proces

Motief

In de zojuist geschetste context zijn twee motieven te herkennen. Ten eerste een democratisch motief: door betrokkenen een stem te geven, stel je mensen in staat mee te denken over hun eigen leefomgeving. Ten tweede is er ook sprake van een instrumenteel motief - de gemeente ging namelijk de samenwerking aan om verloren vertrouwen terug te winnen.

Onderwerp

Het onderwerp van het project was de verslechterde luchtkwaliteit in Nijmegen West & Weurt. Ook stonden daarbij de verleende vergunningen centraal. Deze onderwerpen werden besproken met de deelnemers aan het interactief proces.

Bij dit interactieve proces was er sprake van verschillende fases. Ten eerste was er sprake van een aanloopfase waarin voornamelijk aandacht was voor de industrie, emissies, vergunning en handhaving. Deze periode liep tot ongeveer 2004. Luijten omschrijft deze periode als een tijd waarin sprake was van disharmonie tussen de betrokken actoren. In deze periode deed bovendien het publiek gerecht zijn uitspraak.

De tweede fase bestond voornamelijk uit samenwerking. Deze periode liep ongeveer van 2004 tot 2010. In deze fase ontstonden er twee overlegstructuren. Ten eerste het Ganzenheuveloverleg dat startte in 2002 en eindigde in 2010. Na 2010 ging dit op in de tweede overlegstructuur, namelijk het Kronenburger Forum. Het Kronenburger Forum startte in 2004 en vindt nog steeds plaats. De inhoud van deze overlegstructuren zal onder het kopje werkvormen nader toegelicht worden. Vanuit deze overlegstructuren ontstond een milieuprogramma. Dit milieuprogramma omvatte een informatiesysteem, een meetnet en verschillende maatregelen om de luchtkwaliteit te verbeteren.

De laatste fase, na 2010, bestond voornamelijk uit de voorzetting van het milieuprogramma. Dit houdt in dat men jaarlijks metingen deed van de luchtkwaliteit en jaarverslagen maakte. Bovendien werden de bijeenkomsten van het Kronenburger Forum voortgezet (Gemeente Nijmegen, 2012 g; Luijten, 2012).

Wanneer dit project geplaatst wordt in de beleidscyclus, omvat het interactieve gedeelte de stadia van uitgangssituatie tot oordeelsvorming. Het project West & Weurt startte namelijk bij de uitgangssituatie, waarbij disharmonie een grote rol speelde. Vervolgens is door middel van de adviezen van het Kronenburger Forum een milieuprogramma vastgesteld door het college van B&W van de gemeente Nijmegen en Beuningen, en het college van GS van de provincie Gelderland. Dit milieuprogramma is vervolgens in werking gezet door de bestuurders. In 2010 is er een evaluatie geweest waarbij onder andere besloten is dat het meetnet werd voortgezet. Ondanks dat het Kronenburger Forum niet direct betrokken was bij de besluitvorming en uitvoering, bleef het advies geven over de maatregelen en uitvoering van het milieuprogramma (Gemeente Nijmegen, 2012 g; Luijten, 2012; Provincie Gelderland, Gemeente Nijmegen & Gemeente Beuningen, z.d. b).

Selectie deelnemers

De selectie van de deelnemers vond volgens Luijten (2012) plaats op basis van directe vertegenwoordiging. Een voorbeeld hiervan is dat de Kamer van Koophandel niet is geselecteerd, maar de ondernemersvereniging. De ondernemersvereniging is namelijk een directe vertegenwoordiging van de bedrijven. Ook de wijkverenigingen van buurtbewoners waren uitgenodigd. Deze besloten vervolgens zelf of zij meededen. De derde groep die meedeelde waren milieuverenigingen.

Er kan gesteld worden dat de gemeente een selectie maakte op basis van getroffen belangen. De belangrijkste partijen, namelijk de vertegenwoordigers van de mensen die het meest direct betrokken waren bij de onderwerpen die besproken werden, werden geselecteerd.

Impact van de deelnemers

Bij het begin van het interactieve proces werden het hoofddoel en de randvoorwaarden bepaald door de betrokkenen. Daar werd volgens Luijten onder leiding van een onafhankelijke voorzitter, besloten dat de centrale insteek van het proces was om eensgezindheid te bereiken over het concept milieukwaliteit en hoe dit verbeterd kon worden. Als randvoorwaarde werd onder andere afgesproken dat de stadsbrug niet ter discussie stond.

In dit beginstadium van het proces fungeerden de deelnemers als meebeslissers over het doel en de randvoorwaarden. Gedurende het proces was er sprake van samenwerking. Bij deze samenwerking formuleerden de deelnemers aan het Kronenburger Forum beleidsadviezen voor het milieuprogramma. De gemeente en de provincie waren in dit stadium deelnemers aan het proces. Vervolgens hebben de gemeenten Nijmegen en Beuningen en de provincie Gelderland een milieuprogramma opgesteld. Dit milieuprogramma bevatte een actieplan voor de periode 2007-2010 dat uitgevoerd werd door deze drie partijen. Vanaf dat moment werd de rol van de gemeenten en de provincie regisserend en had het Kronenburger Forum een adviserende rol (Luijten, 2012; Provincie Gelderland, Gemeente Nijmegen & Gemeente Beuningen, z.d. b).

Werkvorm

Wat betreft de participatie was er sprake van het Ganzenheuveloverleg en het Kronenburgerforum. Bij beide werkvormen waren andere partijen betrokken.

Het Kronenburgerforum bestond uit wijkverenigingen, milieugroepen en het bedrijfsleven. Ook waren er vertegenwoordigers van de gemeente Nijmegen, de gemeente Beuningen en de Provincie betrokken. Het Kronenburgerforum gaf adviezen over de leefomgeving met onder andere onderwerpen als fijnstof, geluid en stikstofdioxide (NO₂).

Het Ganzenheuveloverleg bestond uit vooral milieuactiegroepen en wijkverenigingen, en een vertegenwoordiging vanuit de provincie. Er was sprake van bijeenkomsten waarin werd geëvalueerd of de vergunningverleningen en de handhaving daarvan correct verlopen waren. Door dit Ganzenheuveloverleg kon het aantal procedures bij de Raad van State teruggedraaid worden. Uiteindelijk resulteerde de input van beide overlegstructuren in het reeds genoemde milieuprogramma. (Luijten, 2012).

5.1.3 Fase

De term “transitiefase” is niet optimaal voor een dergelijk interactief proces. Zoals in het theoretisch kader wordt toegelicht kan een transitie verklaard worden als: *Een maatschappelijke verandering die (...) bestaat uit een serie aan kleine, op elkaar inspelende, veranderingen.*

Daarvan is bij dit project geen sprake. Voor deze typering is de daarom beleidscyclus toepasselijker. Zoals al aan de orde is gekomen, zijn alle stadia van de beleidscyclus doorlopen. Ook voert men nog jaarlijks de metingen uit en komt men met het Kronenburger Forum nog

regelmatig bij elkaar. Het doel van het proces, namelijk vertrouwen terug winnen, is volgens Luijten (2012) echter nog niet behaald. Luijten stelt zelfs dat dit wellicht nooit volledig zal gebeuren. Daarmee blijft legitimiteit omtrent plannen met Nijmegen West & Weurt een lastige kwestie (Luijten, 2012; Provincie Gelderland, Gemeente Nijmegen & Gemeente Beuningen, z.d. b).

5.2 Koers West

5.2.1 *Procescontext*

Koerst West is de overkoepelende projecttitel voor drie afzonderlijke maar samenhangende projecten in Nijmegen West. De drie projecten zijn ten eerste de ontwikkeling van het Waalfront, ten tweede de aanleg van de stadsbrug en ten derde het revitaliseren van de bedrijventerreinen van de Noord- en Oost Kanaalhaven (Gemeente Nijmegen, 2003; Van Hees, 2012).

De aanleiding om te starten met Koers West was de wijkproblematiek en de verslechterende leefomgeving van Nijmegen West. Volgens Van Hees (2012) ontstond hierdoor een afscheiding tussen Nijmegen West en de rest van de stad. Met Koers West, waarbij de insteek de ruimtelijke herstructurering van Nijmegen West was, beoogde de gemeente Nijmegen het gebied te verbeteren. Het politieke idee was dat Nijmegen West aangesloten moest worden op de stad. Dit aansluiten gold zowel voor de mobiliteit als de leefkwaliteit. Door de stadsbrug en de beoogde scheiding van functies wilde de gemeente daarmee enerzijds de bereikbaarheid van Nijmegen vergroten en anderzijds ook de leefkwaliteit verbeteren in Nijmegen West (Van Hees, 2012).

Dit werd gedaan door een specifiek gebied tot woongebied te maken en een ander tot industriegebied. Daarmee werden de functies gescheiden. De stadsbrug maakte deze scheiding bovendien zichtbaar. In de scheiding van deze functies speelde multi-sector governance een rol. Bij de ontwikkeling van deze verschillende gebieden waren namelijk verschillende beleidsdomeinen betrokken: woningbouw, milieu en mobiliteit (Gemeente Nijmegen, 2003). De uitvoering van het project gebeurde bovendien in een multi-actor context. Er waren zowel bewoners als private partijen betrokken bij het project. Er was daarbij sprake van steun en draagvlak vanuit meerdere gremia. De provincie en de stadsregio waren betrokken en ondersteunden het. Daarnaast ondersteunde het rijk het project financieel (Gemeente Nijmegen, 2003; Van Hees, 2012).

5.2.2 *Dimensies van het proces*

Motief

Volgens Van Hees (2012) waren er meerdere motieven om Koers West interactief vorm te geven. Ten eerste speelden leerpunten bij West & Weurt een rol. Hierbij was een interactief project nuttig gebleken. Vanwege de vergelijkbaarheid met dit project, het ging over hetzelfde gebied en de bijbehorende milieuproblematiek, was een project in samenwerking met stakeholders nuttig. Dit is een instrumenteel motief. Door mensen te betrekken, hopen de beleidsmakers acceptatie tot stand te brengen. Ten tweede vond het toenmalige college het belangrijk om stakeholders te betrekken wanneer beleid hun directe leefomgeving beïnvloedde. Dit betreft een democratisch of normatief argument. Het veronderstelt namelijk dat stakeholders betrokken moeten worden wanneer het beleid hen aangaat. Tot slot is er sprake van een emancipatorisch argument. Door mensen onderdeel te maken van het proces geef je hen een stem (Van Hees, 2012).

Onderwerp

Het onderwerp was de ruimtelijke ordening van de drie projecten. Aan het begin van het proces zijn de doelstellingen op bestuurlijk niveau bepaald. Hierbij zijn ook de tussentijdse doelen vastgelegd. De verwachtingen, ambities en randvoorwaarden zijn vervolgens met de deelnemers besproken. Ook werd gecommuniceerd dat er op het eind besluiten op bestuurlijk niveau zouden worden genomen. Daardoor bevindt het project zich in de stadia van beleidsvorming tot oordeelsvorming binnen de beleidscyclus. De deelnemers hebben namelijk invloed op het proces tot aan de oordeelsvorming. De deelnemers hebben vooral gekeken naar de mogelijke beleidsopties voor het ruimtelijk orderingsvraagstuk van de scheiding tussen de functies van Nijmegen West. De oordeelsvoering en de uitvoering lagen echter bij de gemeente. Ook heeft er vanuit de gemeente een evaluatie plaatsgevonden. Deze evaluatie heeft plaatsgevonden buiten het proces van Koers West om, maar ging over interactieve projecten waar Koers West ook onder viel (Van Hees, 2012).

Wanneer deze participatie onderzocht wordt, valt op dat participatie fungeert als aanvulling op de politieke beleidscyclus maar deze cyclus niet vervangt. Vanwege deze rol van de deelnemers, is de participatievorm beperkt. De mate van participatie wordt onder het volgende kopje verder toegelicht.

Impact

De gemeente had eerst zelf een ambitie geformuleerd. Deze ambitie werd vervolgens voorgelegd aan deelnemers. De deelnemers hadden volgens Van Hees een grote invloed op de invulling van de beleidsplannen en waren meebeslissers in het proces. De gemeente was faciliterend hierin. Een voorbeeld hiervan is volgens Van Hees dat de ambitie om de functies te scheiden herzien kon worden wanneer mensen bezwaar zouden maken hiertegen. Er was in zeer beperkte mate sprake van randvoorwaarden. De randvoorwaarde die een cruciale rol speelde was de plaatsing van de stadsbrug. Deze moest er komen. Na overleg over de wijze waarop de ruimtelijke orderingsplannen vorm kregen, heeft de gemeente het zogenaamde Koersdocument opgesteld en de deelnemers geraadpleegd over wat zij ervan vonden. Op dat moment was de gemeente een coördinator en zette zij het plan in werking (Gemeente Nijmegen, z.d. e; Van Hees, 2012).

Selectie

Er was in zeer beperkte mate sprake van een selectie vanuit de gemeente. Volgens Van Hees mocht iedereen die wilde zich aanmelden en meedoen. De bekendmaking van Koers West gebeurde door onder andere nieuwsberichten in plaatselijke media en brieven die verspreid werden in Nijmegen West (Van Hees, 2012).

Op basis hiervan kan gesteld worden dat mensen zichzelf selecteerden. Deze selectie verliep op basis van getroffen belangen. Wie zichzelf belanghebbend achtte, kon zich aanmelden.

Werkvorm

Volgens Van Hees (2012) stond de ambitie Nijmegen West te herstructureren centraal. Deze ambitie was het onderwerp van het overleg. Dit overleg werd gehouden met de buurt en de ondernemersvereniging. Dit gebeurde onder andere in ateliers waar mensen input konden leveren. Hun input werd in deze ateliers vertaald naar concrete plannen door stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten. Een andere werkvorm was enquêteren. De gemeente keek bij de input van de betrokkenen naar de haalbaarheid van hun ideeën en koppelde dit terug. Een voorbeeld van deze terugkoppeling is dat wanneer mensen in ateliers bepaalde ideeën aandroegen, er terugggekoppeld werd in hoeverre deze ideeën praktisch haalbaar waren en in hoeverre andere dingen ten koste daarvan gingen. Een ander voorbeeld is dat het Koersdocument, het uiteindelijke beleidsplan, werd voorgelegd tijdens een inspraakavond. Daar

konden deelnemers hun mening geven over dit document (Gemeente Nijmegen, z.d. e; Van Hees, 2012).

5.2.3 Fase

Ook bij het project van Koers West is de fasering uit de transitietheorie niet van toepassing. Er is hier sprake van herstructurering en niet van een transitie. Daarom is ook hier de beleidscyclus toepasselijker. Wanneer gekeken wordt in hoeverre Koers West gerealiseerd is, kan geconstateerd worden dat het voor een groot gedeelte gerealiseerd is. Met de bouw van de stadsbrug is men begonnen, de herstructurering van het bedrijventerrein heeft plaatsgevonden en met het Waalfront is men bezig (Van Hees, 2012). Daarom zit dit proces in een vergevorderd stadium waarbij de instrumenten in gang zijn gezet. Het is echter nog niet afgerond omdat de bouw van de stadsbrug en het Waalfront nog niet voltooid zijn.

5.3 Nijmeegs Energie Convenant

5.3.1 Procescontext

In 2006 is het Nijmeegs Energie Convenant (ook bekend als het N.E.C.) bedacht door de wethouder energie en klimaat van de gemeente Nijmegen en de voorzitter van het bestuur van het toenmalige Royal Haskoning (nu RHDHV). De doelstelling van het convenant was het behalen van een CO₂ reductie van negen procent in drie jaar tijd. De insteek van het convenant was om CO₂- en energiebesparing te stimuleren in Nijmegen. Bovendien wilden de initiatiefnemers hiermee de landelijke reductiedoelstelling overtreffen en de noodzaak van CO₂ reductie agenderen (Gemeente Nijmegen, 2007 b; Kerckhoffs, 2012).

Behalve de gemeente Nijmegen en Royal Haskoning, die zelf ook deelnamen aan het convenant, waren zestien grote Nijmeegse bedrijven betrokken. Deze zestien bedrijven waren volgens Nalis (2012) al bezig met energiebesparing en hadden een voorbeeldfunctie in Nijmegen vanwege hun omvang. Deze bedrijven deden ieder jaar verslag van hun voortgang (Gemeente Nijmegen, 2011 b). Aan de hoeveelheid bedrijven die meededen is te zien dat het convenant plaatsvindt binnen een multi-actor context.

5.3.2 Dimensies van het proces

Motief

Het motief om te starten met het Nijmeegs Energie Convenant was een kwalitatief motief. Door kennis te delen kon men namelijk van elkaar leren op het gebied van energiebesparing. Hierdoor werd het behalen van de doelstelling een gezamenlijk streven. Tegelijkertijd is hierin ook een instrumenteel motief te herkennen. Door een doelstelling te hanteren waarbij deelnemers zelf maatregelen bedenken om CO₂ reductie na te streven, kunnen deze idealen geïnternaliseerd worden. Bovendien is er ook een prestige motief aanwezig. Door een doelstelling na te streven die verder reikte dan het landelijke doel, wilde Nijmegen zich profileren en vanuit een normatief standpunt het belang van CO₂ reductie agenderen.

Onderwerp

Zoals zojuist duidelijk werd, stond een besparing van negen procent CO₂ centraal bij het convenant. Dit betekende een CO₂ reductie van ongeveer drie procent per jaar. Deze doelstelling

werd bepaald door de initiators van het convenant. Zij waren op dat moment regisserend. Dit blijkt, naast de doelstellingen, ook uit het feit dat er voorwaarden geformuleerd waren aan het begin van het proces. Dit waren onder andere dat deelnemers compensatiemaatregelen konden nemen wanneer zij de doelstelling niet zouden behalen (Gemeente Nijmegen, 2007 b; Gemeente Nijmegen, 2011 b; Kerckhoffs, 2012).

De stadia van de beleidscyclus waarbinnen het interactief gedeelte van dit proces zich afspeelde is de fase van beeldvorming tot en met beleidsuitvoering. Nadat de deelnemersselectie was gemaakt door de initiators en de doelstelling was vastgesteld, konden deelnemers de instrumenten bedenken waarmee ze een CO₂ reductie wilden nastreven. Deze instrumenten werden vervolgens door henzelf in werking gezet.

Selectie deelnemers

Een twintigtal bedrijven is gevraagd om deel te nemen aan het Nijmeegs Energie Convenant. Deze bedrijven waren vooral de grotere bedrijven in Nijmegen. Zij werden volgens Nalis (2012) geselecteerd op basis van hun voorbeeldfunctie en het feit dat ze al een tijd met energiebesparing bezig waren. Bovendien waren deze bedrijven volgens Kerckhoffs (2012) de grote en gezichtsbepalende bedrijven van Nijmegen (Kerckhoffs, 2012; Nalis, 2012). De gemeente selecteerde daardoor op basis van benodigde middelen. Het thema CO₂ reductie en de partijen die hierbij een belangrijke rol konden spelen zijn aangeschreven door de gemeente Nijmegen en Royal Haskoning.

Impact

Aanvankelijk nam de gemeente in samenwerking met Haskoning een regisserende rol op zich. Dit blijkt uit het feit dat zij de doelstelling en de randvoorwaarden bepaalden. Deze randvoorwaarden waren echter flexibel en hierop hadden de deelnemers in een later stadium invloed. Op het moment dat de deelnemers de randvoorwaarden konden herzien, werden zij meebeslissers en werden de initiators faciliterend. Een voorbeeld van deze flexibele randvoorwaarden is dat na overleg met de deelnemers de compensatie van niet behaalde CO₂ reductie niet verplicht werd gesteld. Op dat moment hadden deelnemers een gelijke invloed hadden en werkten zij samen. Zij wisselden kennis uit over CO₂- en energiebesparing. (Kerckhoffs, 2012; Nalis, 2012). De gemeente heeft het plan bedacht en tot uitvoering gebracht (Kerckhoffs, 2012). Voor de deelnemers was de rol van de gemeente echter niet altijd duidelijk. Dat zorgde volgens Kerckhoffs (2012) voor verkeerde verwachtingen. Deelnemers gingen ervan uit dat de gemeente meer tijd kon investeren dan feitelijk het geval was. Er was meer sprake van een gaandeweg vormend proces. In het vervolg op het Nijmeegs energie convenant, N.E.C. 2.0, is daarom gekozen voor een expliciete deelnemersrol van de gemeente waarbij andere deelnemers het proces trekken (Kerckhoffs, 2012; Nalis, 2012).

Werkvorm

De bijeenkomsten waren vooral bedoeld om ervaringen uit te wisselen en kennis te delen. Tijdens deze bijeenkomsten ging het onder andere over in hoeverre de CO₂ reductie als relatief of absoluut gezien moest worden. Een voorbeeld hiervan is de volgende vraag: wanneer een bedrijf genooddaakt is de productie te verkleinen, in hoeverre mag de daardoor veroorzaakte CO₂ reductie dan meegeteld worden? (Gemeente Nijmegen, 2011 b; Nalis, 2012).

5.3.3 Fase

Bij dit project kan wel degelijk gesproken worden over een transitieproces. Het proces van het Nijmeegs Energie convenant is zo goed als voltooid omdat de doelstelling ruimschoots behaald is

en het project is afgerond. De doelstelling was aanvankelijk om negen procent CO₂ te besparen maar uiteindelijk is ruim twintig procent CO₂ bespaard (Nijmegen Nieuws, 2011). Op dit moment bevindt het convenant zich daarom in de laatste fase, de stabilisatiefase. Het vervolg op dit convenant, N.E.C. 2.0, bevindt zich tijdens dit onderzoek echter in de beginfase. Daar zijn de aanwezigen bij elkaar gekomen om een nieuw convenant te bedenken. Dat proces zit daarom in de take-off fase. In een breder perspectief kan het Nijmeegs Energie Convenant worden gezien als een voorloper van Power2Nijmegen. Bij beide zijn grote Nijmeegse bedrijven betrokken en Power2Nijmegen bouwt voort op de internalisering die met het Nijmeegs Energie Convenant in gang is gezet.

5.4 Tot slot

In deze slotparagraaf wordt gereflecteerd op de derde deelvraag uit de inleiding: *Op welke wijze zijn dergelijke concepten te herkennen in andere cases?*

In deze slotparagraaf zal deze deelvraag beantwoord worden aan de hand van een vergelijking van de bovenstaande drie interactieve processen. Hierbij zullen ten eerste de fases van de verschillende projecten vergeleken worden. Ten tweede worden de procescontexten vergeleken. Tot slot zullen de procesdimensies aan de orde komen. Hierbij zal bovendien aan de orde komen welke procesdimensies relevant zijn voor een positionering voor Power2Nijmegen. Deze relevante procesdimensies zullen tot slot in een figuur grafisch weergegeven worden.

5.4.1 Een vergelijking van fases

De projecten zijn alle drie afgerond of bevinden zich in een van de laatste fases van afronding. De term fase is bovendien niet voor alle drie projecten ideaal. Er kan geconstateerd worden dat in de gevallen van West & Weurt en Koers West de transitiefasering niet toepasbaar is omdat het geen transitie betreft. Toepasselijker is daar de beleidscyclus. Wanneer deze cases aan de hand van de beleidscyclus geanalyseerd worden, valt op dat de interactieve projecten zich in verschillende stadia van de beleidscyclus plaatsvinden. Bij West & Weurt omvat het interactieve gedeelte de stadia van de uitgangssituatie tot aan oordeelsvorming. Echter vervult het Kronenburger Forum in de stadia daarna een grote rol vanwege de adviesrol bij de uitvoering van het milieuprogramma.

Voor het Nijmeegs Energie Convenant geldt deze cyclus niet, maar is de transitiefasering toepasselijker. Bij dit convenant is namelijk wel sprake van een energietransitie. Omdat het doel van het convenant behaald is, bevindt het zich in de stabilisatiefase.

5.4.2 Een vergelijking van procescontexten

Op basis van de bovenstaande analyse kan gesteld worden dat in dit hoofdstuk voornamelijk multi-actor en in beperkte mate multi-sector governance aan de orde is. In alle drie de procescontexten is sprake van multi-actor governance door de veelheid aan betrokken actoren uit verschillende institutionele sferen. Ook is er bij Koers West sprake van multi-sector governance. Dit is zichtbaar in de betrokkenheid van beleidsdomeinen zoals mobiliteit bij de bouw van de nieuwe stadsbrug. Multi-level governance is alleen aan de orde bij West & Weurt door de samenwerking tussen de provincie en gemeenten op het gebied van vergunningverlening- en handhaving. Bij de drie cases valt op dat, ondanks dat het alle drie lokale projecten betreft, er in beperkte mate betrokkenheid is van andere gremia. Hieruit kan afgeleid worden dat in zeer weinig gevallen lokale projecten daadwerkelijk alleen een lokale aangelegenheid zijn en er dus sprake is van meer of minder invloed van andere gremia.

5.4.3 Een vergelijking van procesdimensies

Wanneer de procesdimensies vergeleken worden zijn er verschillen en overeenkomsten te ontdekken. Deze zullen in de onderstaande tekst toegelicht worden. Hierbij zullen tot slot sommige dimensies worden weergegeven in een figuur.

Verschillen

Wanneer de dimensies vergeleken worden, valt op dat de verschillen voornamelijk in onderwerp en werkvorm te herkennen zijn. Dit zijn de dimensies *wat*, *wie* en *hoe*.

Ten eerste gaat de dimensie *wat* over het onderwerp en het stadium van de beleidscyclus. Enerzijds zijn de onderlinge verschillen zichtbaar in het onderwerp en de insteek. Ondanks dat West & Weurt en Koers West over dezelfde wijk gaan, zijn de projecten verschillend qua insteek. West & Weurt betreft vooral de milieukwaliteit en bij Koers West is de insteek de ruimtelijke ordening. Het andere project, namelijk het Nijmeegs Energie Convenant gaat over CO₂ reductie. Anderzijds is ook het stadium van de beleidscyclus waarbinnen de interactieve projecten zich afspelen uiteenlopend. West & Weurt omvat de stadia van de uitgangssituatie tot aan oordeelsvorming. Bij Koers West start bij de formulering van beleidsopties in samenwerking met de betrokkenen, waarna de oordeelsvorming bij de bestuurder lag. Bij het Nijmeegs Energie Convenant zijn beleidsopties geformuleerd in samenwerking met de deelnemers om CO₂ te reduceren. De uitvoering van deze beleidsopties lag in handen van de deelnemers.

Ten tweede de dimensie *wie*. Bij zowel West & Weurt als Koers West was er sprake van een selectie van de deelnemers op basis van getroffen belangen. Dit is niet verwonderlijk omdat men bij deze projecten draagvlak wilde genereren. Bij het Nijmeegs Energie Convenant werden daarentegen grote bedrijven geselecteerd op basis van benodigde middelen. Deze bedrijven konden namelijk een aanzienlijke bijdrage leveren in een energiereductie.

Ten derde gaat de dimensie *hoe* over de werkvorm. Deze lopen uiteen bij de drie projecten. Bij West & Weurt was er sprake van twee werkgroepen, namelijk het Kronenburger Forum en het Ganzenheuveloverleg. Deze beide overlegstructuren poogden de milieukwaliteit en de handhaving van procedures te verbeteren. Bij Koers West ging het voornamelijk om de ruimtelijke ordening. De gemeente vertaalde hierbij de visies van betrokkenen in concrete plannen. Bij het Nijmeegs Energie Convenant stond kennisdeling centraal. Dit gebeurde door middel van bijeenkomsten waarbij men ervaringen uitwisselde.

Overeenkomsten

In tegenstelling tot de dimensies *wat*, *wie* en *hoe* vertonen de dimensies *waarom* en *impact* veel overeenkomsten bij de drie projecten.

Ten eerste geeft de dimensie *waarom* de verschillende motieven aan. Bij alle drie de projecten zijn meerdere argumenten zichtbaar. Het instrumentele motief komt bij alle drie de projecten terug. Bij West & Weurt en Koers West wilde de gemeente draagvlak verkrijgen om de legitimiteit van de plannen te waarborgen, bij het Nijmeegs Energie Convenant wilde de gemeente een proces van internalisering op gang te brengen.

Ten tweede geeft de dimensie *impact* weer wat de rol en de impact is van de deelnemers. Wanneer de drie projecten bekeken worden is er sprake van verschillende rollen van de deelnemers. Deze zijn onder te verdelen in verschillende stadia, net zoals in hoofdstuk vier het geval was. Hierbij is ook de rol van de gemeente verschillend per stadium. Bij deze drie projecten kunnen drie stadia herkend worden:

- I. In het eerste stadium worden de doelstellingen of ambities bepaald door de gemeente. Bij de drie projecten is sprake van een eerste fase waarin de doelstellingen bepaald werden. Een voorbeeld hiervan is dat bij het Nijmeegs Energie Convenant de doelstellingen bepaald waren door de bestuurders. De

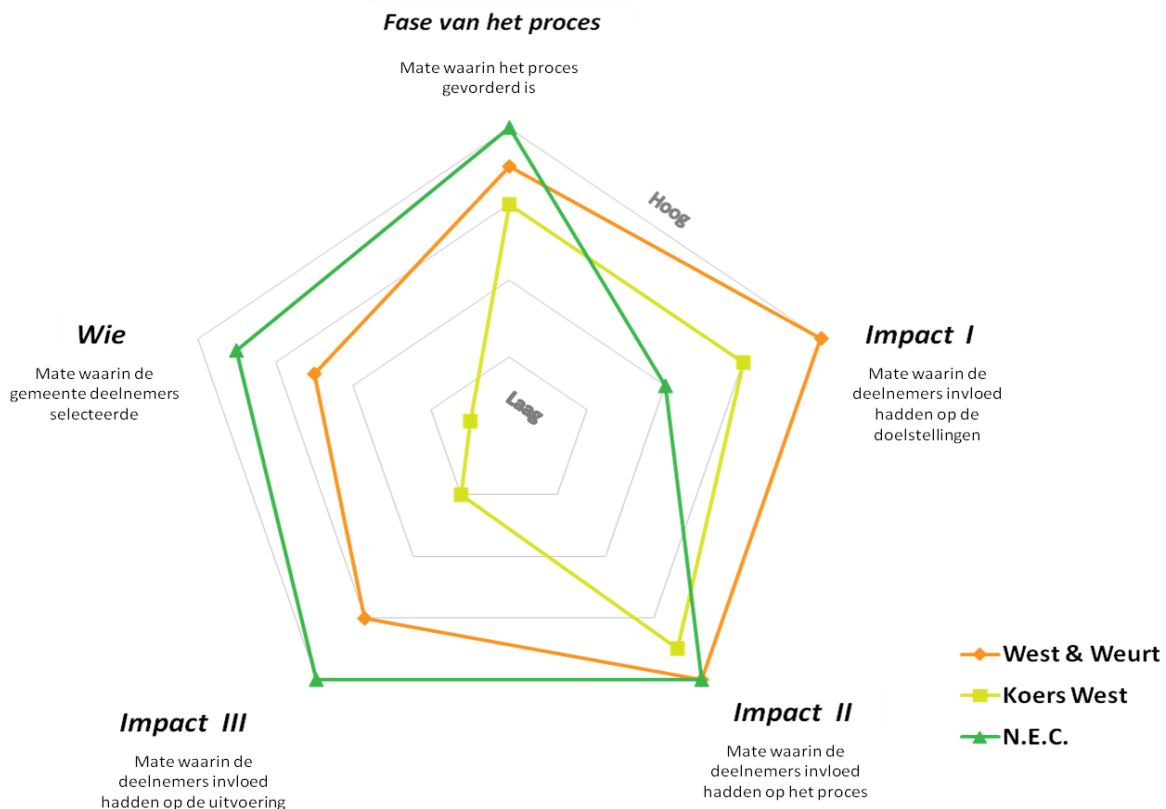
gemeente neemt in de meeste gevallen in dit stadium een regisserende rol aan behalve bij West & Weurt waar dit in samenspraak met de deelnemers werd gedaan.

- II. In het tweede stadium is er sprake van een hoge mate van impact van de deelnemers. In deze tweede fase worden randvoorwaarden of ambities ten dele, of in hun geheel, in samenwerking met de deelnemers uitgewerkt. Een voorbeeld hiervan is bij Koers West dat de stadsbrug een randvoorwaarde van het interactief proces werd.

Een ander onderdeel van deze fase is de samenwerking om met deelnemers de plannen uit te werken. De rol van de gemeente is in dit stadium faciliterend en de deelnemers hebben de rol van meebeslissers.

- III. De derde fase die hierop volgt, kan als laatste stadium beschouwd worden. Hierin worden de plannen tot uitvoering gebracht. Een voorbeeld hiervan is de uitvoering van de ruimtelijke herstructurering bij Koers West. In dit stadium voert de gemeente, zowel bij Koers West als West & Weurt, het programma uit. Bij West & Weurt blijft het Kronenburger Forum echter betrokken door zijn adviserende rol. Bij het Nijmeegs Energie Convenant voeren de deelnemers zelf het beleid uit. Dit stadium was in het vorige hoofdstuk nog niet aan de orde. Hier zijn de projecten echter al vergevorderd, waardoor dit vastgesteld kan worden.

In de onderstaande figuur is zichtbaar in welke mate de dimensies *wie* en *impact I, II en III* van elkaar verschillen per project. Deze dimensies zijn namelijk in hoge en lage mate uit te drukken. Bovenaan staat in welke mate de doelstellingen behaald zijn om een indruk te geven in hoeverre het proces afgerond is.

Figuur 5.1: Positionering vergelijkbare interactieve processen

6 POWER2NIJMEGEN

In dit hoofdstuk komt het centrale onderdeel van deze thesis aan bod, namelijk Power2Nijmegen. Er wordt een analyse van dit proces gemaakt en daarmee wordt deelvraag drie beantwoord: *Op welke manier kan aan de hand van deze concepten Power2Nijmegen getypeerd worden?*

De concepten, zoals die in het theoretisch kader zijn toegelicht, zijn leidend om Power2Nijmegen te typeren. Voor deze typering worden in dit hoofdstuk drie aspecten toegelicht.

Ten eerste wordt de procescontext toegelicht. In de procescontext komt het duurzaamheidstreven van de gemeente Nijmegen aan de orde. Hierbij zal teruggeblikt worden op de keuzes die de gemeente heeft gemaakt om beleid te formuleren inzake duurzaamheid en de rol van Power2Nijmegen binnen dit duurzaamheidsbeleid.

Vervolgens wordt ingegaan op het proces van Power2Nijmegen zelf. Dit zal gebeuren door Power2Nijmegen aan de hand van de dimensies te typeren. Hierbij zal zowel gekeken worden naar de rol en keuzes van de overheid, als naar de visie van de stakeholders die betrokken zijn bij Power2Nijmegen. In deze paragraaf staat het eerste gedeelte van Power2Nijmegen centraal, namelijk de periode van april tot juni 2012. De dimensies die worden toegelicht zullen gaan over deze periode.

Ten derde zal de transitiefasering inzicht bieden in de voortgang van het project.

In de slotparagraaf van dit hoofdstuk wordt teruggeblikt op deelvraag 3 en wordt deze beantwoord aan de hand van de transitiefasering, de procescontext en de procesdimensies.

6.1 Procescontext

In 2008 heeft de Nijmeegse gemeenteraad een Kadernotitie Klimaat vastgesteld. Met deze kadernotitie wilde de gemeente Nijmegen koploper worden op energiegebied in Nederland. Deze transitie hiervoor zou bereikt worden door middel van enerzijds adaptatie en anderzijds mitigatie. Adaptatie houdt het aanpassen aan de gevolgen van klimaatverandering in. Een voorbeeld van de wijze waarop de gemeente Nijmegen dit uitvoert, is het project Ruimte voor de Waal. Bij dit project wordt de Waal verbreed en de dijk verlegd, waardoor hoogwaterstanden beter kunnen worden opgevangen. Daardoor is Nijmegen minder kwetsbaar voor overstromingen.

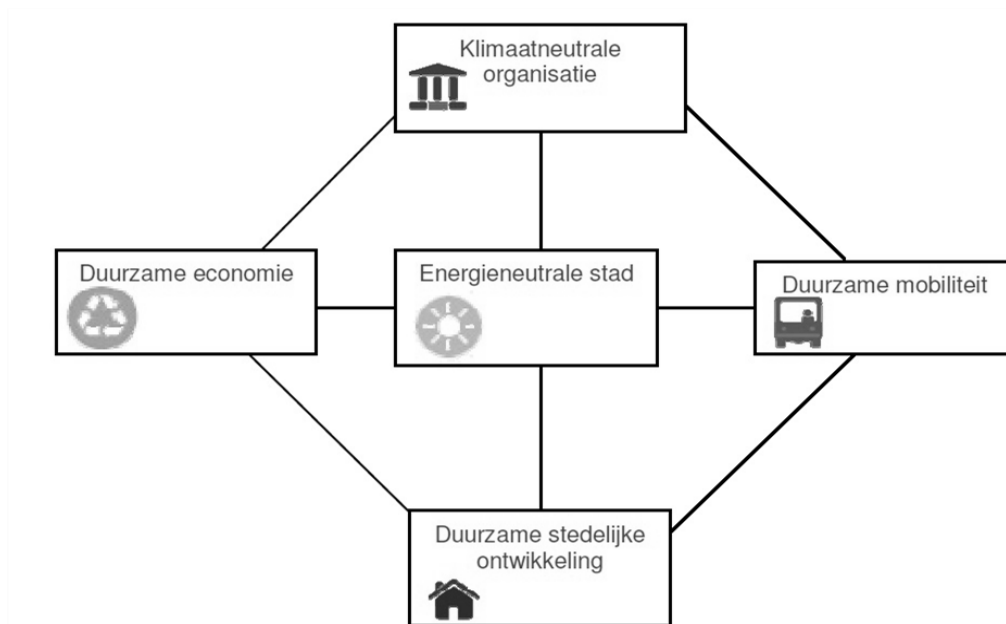
Naast adaptatie was ook mitigatie een belangrijk thema in de kadernotitie. Mitigatie houdt in dat de uitstoot van broeikasgassen voorkomen en verminderd wordt. Een maatregel waarmee de gemeente dit probeerde te bereiken was door op jaarlijkse basis drie procent energie te besparen. In 2011 kwam het vervolg op de kadernotitie, namelijk de Duurzaamheidsagenda 2011-2015, tot stand. Met deze duurzaamheidsagenda wilde de gemeente de duurzaamheidsambities voortzetten in de nieuwe coalitieperiode (Gemeente Nijmegen, 2007 a; Gemeente Nijmegen, 2011 a; Gemeente Nijmegen, z.d. c).

In deze nieuwe coalitieperiode liet het college van B&W bovendien onderzoeken in hoeverre de maatregelen die tot dan toe waren uitgevoerd, effectief waren geweest (Gemeente Nijmegen, 2011 a). Dit onderzoek gebeurde onder leiding van toenmalig ingenieurbureau Royal Haskoning (nu RHDHV). Het onderzoek wees uit dat de doelstelling om een klimaatneutrale stad te bereiken in 2032 niet haalbaar was. Daarvoor moest het begrip klimaatneutraliteit vervangen worden door energieneutraliteit. De reden voor deze bijstelling is dat klimaatneutraliteit veronderstelt dat per saldo geen CO₂ uitgestoten wordt. Dit was volgens Royal Haskoning geen goede maat om twee redenen:

- 1) Ten eerste is niet alle CO₂ uitstoot van een stad meetbaar. Dit heeft bijvoorbeeld te maken met de vliegreizen van burgers die moeilijk meetbaar zijn.

- 2) Ten tweede kan het begrip klimaatneutraliteit leiden tot “end-of-pipe” oplossingen. Dit houdt in dat het energie- of klimaatvraagstuk zelf niet aangepakt wordt, maar het gevolg ervan. Een voorbeeld hiervan is compensatie. Daardoor wordt het probleem zelf niet opgelost, maar wordt het probleem slechts verlegd in tijd of ruimte.

Een investering in een verduurzaming van de lokale energie-infrastructuur was daarom volgens Royal Haskoning verstandiger. Dit kon in de vorm van een stad die in haar eigen energiebehoefte voorziet door vijftig procent energie duurzaam op te wekken en vijftig procent energie te besparen. In Nijmegen is deze doelstelling vervolgens overgenomen in de nieuwe duurzaamheidsagenda als een nieuwe ambitie: energieneutraliteit in 2045 (Gemeente Nijmegen, 2011 a). Behalve de maatregel om het begrip “klimaatneutraliteit” te vervangen door “energieneutraliteit” stelde Royal Haskoning ook dat een intensivering van de inspanningen nodig was. Deze intensivering was nodig om de doelstelling van energieneutraliteit in 2045 te kunnen bereiken. Ook dit advies is door het college van B&W in beleid overgenomen. Dit heeft de gemeente vertaald in beleid door middel van een vijf sporen beleid waarmee zij duurzaamheid organisatiebreed wilde verankeren. Dit vijf sporen beleid wordt grafisch weergegeven in figuur 6.1:

Figuur 6.1: Duurzaam vijf sporenbeleid gemeente Nijmegen
(Bron: Gemeente Nijmegen, 2011)

Deze sporen omvatten verschillende projecten waarmee duurzaamheid geïmplementeerd wordt in het gemeentelijk beleid. Deze organisatiebrede verankering laat multi-sector governance zien. Duurzaamheid wordt namelijk in verschillende beleidsdomeinen geïntegreerd. Deze beleidsdomeinen zijn onder andere economische zaken bij het spoor Duurzame economie en mobiliteit bij het spoor Duurzame mobiliteit. Een voorbeeld van een project behorend bij het spoor Duurzame mobiliteit is de Groene Hub. Bij dit project wordt het goederen- en busvervoer verduurzaamd. Dit gebeurt door het goederen- en busvervoer op groen gas te laten rijden in plaats van op fossiele brandstoffen. Dit groene gas wordt regionaal opgewekt uit GFT-afval. Hiermee kan op termijn het gehele gemeentelijk wagenpark op groen gas rijden. Daardoor kan de CO₂ uitstoot volgens de gemeente Nijmegen aanzienlijk verminderd worden. De Groene Hub is bovendien een project waarbij vele actoren betrokken zijn. Daarin is multi-actor governance te

zien. Deze vele betrokken actoren zijn enerzijds marktpartijen zoals netbeheerder Alliander. Anderzijds wordt het project ook gekarakteriseerd door samenwerking met overheidsactoren zoals het Waterschap Rivierenland en de Stadsregio Arnhem Nijmegen. Het is daarmee ook een voorbeeld van multi-level governance (Gemeente Nijmegen, 2010).

Multi-actor governance is ook terug te zien in het project Power2Nijmegen. Power2Nijmegen valt onder de pijler “Energieneutrale stad” en is van start gegaan in april 2012. Uitgangspunt van dit project is dat belanghebbenden in staat worden gesteld om mee te denken en mee te werken aan een energieneutraal Nijmegen. Bij dit project heeft de gemeente Nijmegen gekozen voor een faciliterende rol (Gemeente Nijmegen, 2012 a). Het proces van Power2Nijmegen zal in de volgende paragraaf verder worden toegelicht aan de hand van verschillende dimensies.

6.2 Procesdimensies

Zoals de projecten in de vorige hoofdstukken, kan ook Power2Nijmegen getypeerd en geanalyseerd worden aan de hand van verschillende procesdimensies.

Achtereenvolgens wordt Power2Nijmegen aan de hand van de dimensies *wat*, *waarom*, *wie*, *impact* en *hoe* toegelicht en getypeerd. Dit zal gedaan worden door middel van de kopjes *onderwerp*, *motief*, *selectie deelnemers*, *impact* en *werkvorm*.

Omwillen van de leesbaarheid zijn de dimensies *wat* en *waarom* in een andere volgorde vermeld dan bij hoofdstuk vijf het geval was. Om een goed inzicht te kunnen bieden in het project Power2Nijmegen, wordt eerst toegelicht wat Power2Nijmegen inhoudt. Vervolgens zullen de beweegredenen van de betrokken actoren toegelicht worden.

6.2.1 Onderwerp

Zoals zojuist toegelicht, is Power2Nijmegen een project waarbij stakeholders betrokken worden om Nijmegen energieneutraal te maken in 2045. De gemeente wilde dit doen door middel van het zogenaamde “cloudsourcing” en “crowdsourcing”. Deze begrippen definieerde de gemeente Nijmegen als volgt (Gemeente Nijmegen, 2012 e):

Cloudsourcing: *een fysiek proces waarin (...) stakeholders een thema of vraagstuk adopteren en dit binnen deze periode samen met andere stakeholders uitwerken of uitdiepen.*

Crowdsourcing: *het virtuele proces dat plaatsvindt via de social media. Dit heeft twee doelen: (1) het mogelijk maken van discussie tussen de werkgroepen onderling en het kunnen volgen van elkaars bevindingen en resultaten; (2) het betrekken van een bredere achterban bij de discussies.*

Er was daarbij sprake van twee parallelle trajecten. Ten eerste was er sprake van een traject met alle stakeholders. Voor deze mensen was er de aftrap van Power2Nijmegen in filmhuis Lux. Deze bijeenkomst was openbaar toegankelijk.

Parallel aan deze publieke bijeenkomst was er sprake van een tweede traject. Dit traject was het co-creatieproces van Power2Nijmegen. Hiervoor zijn professionele stakeholders aangeschreven. De selectie van deze stakeholders zal verder toegelicht worden bij de dimensie “selectie deelnemers.” De professionele stakeholders werden onderverdeeld in negen werkgroepen. Iedere werkgroep had een eigen thema. De werkgroepen en de bijbehorende thema’s van Power2Nijmegen waren de volgende (Claessen, 2012; Gemeente Nijmegen, 2012 a; Gemeente Nijmegen, 2012 c; Gemeente Nijmegen, 2012 f):

1. Duurzame warmte koude, biomassa & afval
2. Duurzame bedrijven(terreinen)
3. Energieneutraal bouwen
4. Energieneutraal renoveren
5. EMT, ICT & Smart Grids
6. Nieuwe energievormen
7. Onderwijs en communicatie
8. Zonne-energie
9. Windenergie

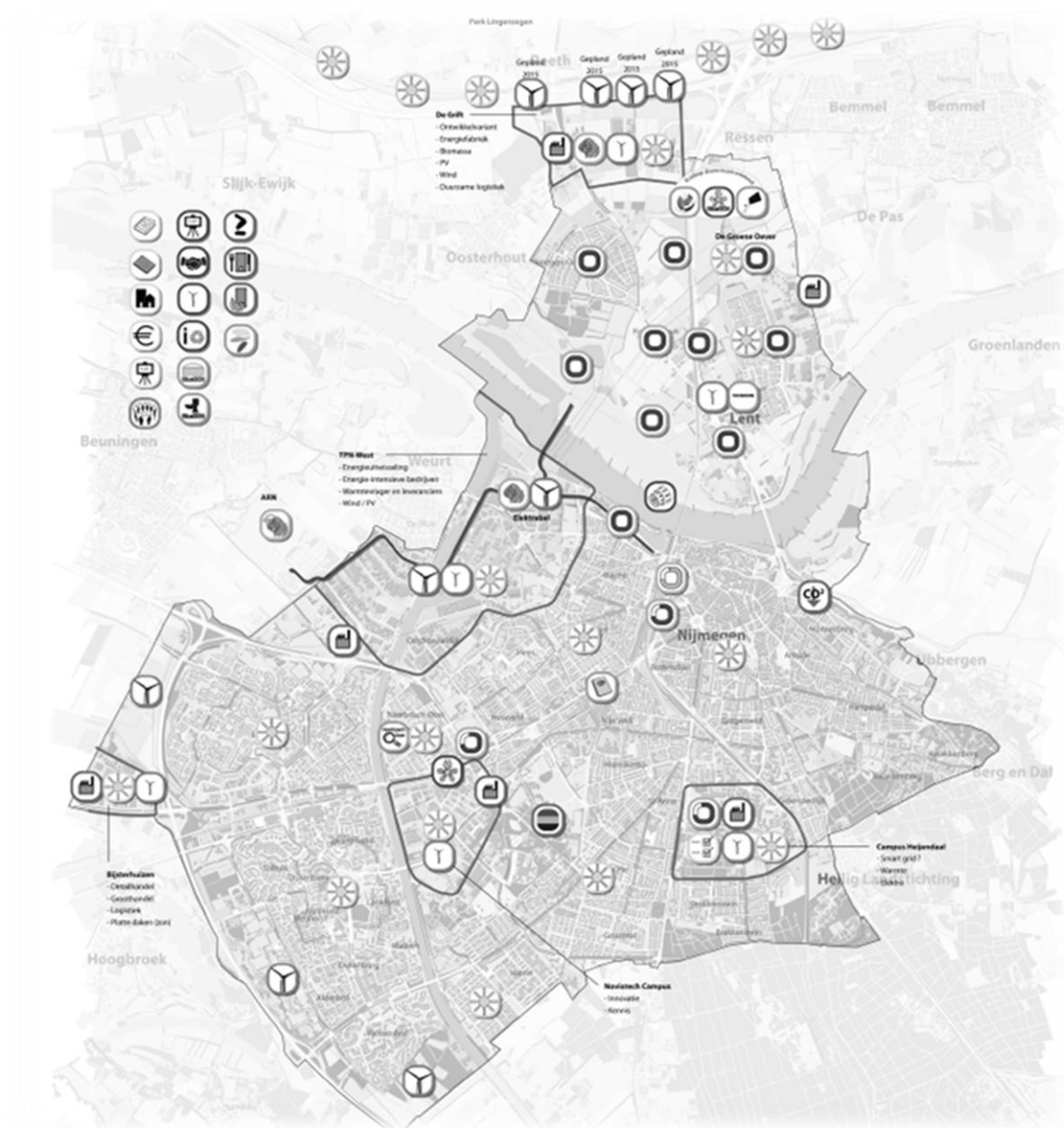
Deze werkgroepen hebben vanaf de periode april 2012 tot aan oktober 2012 vraagstukken bedacht en uitgewerkt. Gedurende deze periode waren er drie plenaire bijeenkomsten:

Ten eerste was er op 25 april een zogenaamde powersessie. Dit was de startbijeenkomst. Hierbij konden deelnemers zich aansluiten bij de verschillende werkgroepen en konden zij brainstormen over een mogelijk vraagstuk. In de periode hierna zijn de deelnemers aan de slag gegaan met het onderzoek naar hun vraagstuk en in hoeverre een oplossing voor het vraagstuk haalbaar was. Voor deze werkgroepen was een zogenaamde Ning ingericht. Dit is een sociaal medium waarmee de deelnemers en verschillende werkgroepen onderling contact konden houden. Door middel van de Ning konden zij bovendien hun achterban betrekken en hadden ook andere mensen inzicht in het proces. Op de Ning konden voorlopige resultaten en vergaderingverslagen gezet worden.

Deze voorlopige resultaten werden tijdens een netwerkbijeenkomst in juni 2012 gepresenteerd aan de andere werkgroepen. In de periode hierna zijn de deelnemers verder gegaan. Tussen de resultaten hebben de gemeente en RHDHV overeenkomsten gezocht en op basis daarvan een lijst met concrete projecten opgesteld.

Tijdens de slotbijeenkomst in oktober 2012 hebben deelnemers invulling gegeven aan deze lijst en daarmee een uitvoeringsprogramma tot stand gebracht. Een voorbeeld van een project op die lijst is het resultaat van de werkgroep “energieneutraal renoveren” en de werkgroep “energieneutraal bouwen” die later zijn samengevoegd. Zij hebben samen een pilot bedacht om in de Nijmeegse wijk Neerbosch-oost woningen te renoveren. Door deze renovatie kan de warmtevraag met vijftig procent gereduceerd worden. Dit pilotproject kan eventueel in een later stadium als voorbeeld dienen voor andere wijken (Gemeente Nijmegen, 2012 e; Gemeente Nijmegen, 2012 f; Gemeente Nijmegen, z.d. a).

In figuur 6.2 is een kaart weergegeven, met daarin een aantal projecten die uit P2N zijn voortgekomen:

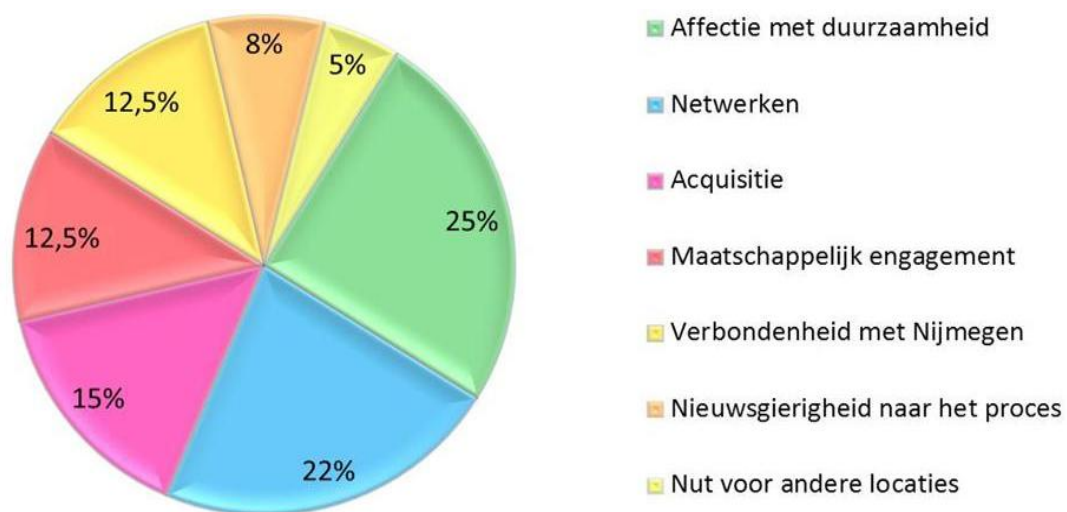
Figuur 6.2: Impressie projecten voortgekomen uit Power2Nijmegen
(Bron: Gemeente Nijmegen, z.d. a)

Wat betreft de plaats van deze beginfase van Power2Nijmegen in de beleidscyclus, omvat het interactieve gedeelte het stadium stadia van de beeldvorming. De gemeente Nijmegen heeft namelijk, met haar doelstelling om in 2045 energieneutraal te zijn, de uitgangssituatie en het belang van duurzaamheid reeds geagendeerd. Vervolgens heeft zij zelf het traject van Power2Nijmegen geïnitieerd en werkgroepen en thema's bedacht. De deelnemers hebben invulling gegeven aan de werkgroepen door mogelijke vraagstukken en oplossingen te bedenken (Gemeente Nijmegen, 2012 c).

6.2.2 Motief

Het motief om te starten met het duurzaamheidsprogramma, was om koploper te worden van Nederland. Hierin schuilt een prestige motief.

Het motief van de gemeente om te starten met Power2Nijmegen was vooral vanwege het belang van een energietransitie. Dit kan als een normatief argument beschouwd worden omdat de gemeente Nijmegen aan de agendering van duurzaamheid wilde bijdragen. Bovendien kon zij door middel van Power2Nijmegen bijdragen aan een duurzame toekomst voor Nijmegen zelf. Claessen (2012) benadrukt bij Power2Nijmegen het belang van draagvlak en het bundelen van kennis. Draagvlak brengt een proces van internalisering op gang. Dit motief kan als een instrumenteel motief beschouwd worden. Wanneer mensen in Nijmegen zelf actief aan de slag gaan met duurzaamheid kan de doelstelling van energieneutraliteit geïnternaliseerd worden. Een ander argument dat Claessen noemt is het feit dat een kwalitatief rijker product kan ontstaan wanneer de expertise van de deelnemers samengebracht wordt. Dit is een kwalitatief motief. Behalve overheidsmotieven om te starten hadden ook de geïnterviewde deelnemers aan Power2Nijmegen verschillende motieven om deel te nemen aan Power2Nijmegen. In figuur 6.3 wordt procentueel weergegeven welke motieven door de geïnterviewde deelnemers werden genoemd. De percentages zullen onder de figuur worden toegelicht. De categorisering van de motieven is door middel van een analyse met Atlas.ti tot stand gekomen.

Figuur 6.3: Motieven geïnterviewde deelnemers P2N

- **Affectie met duurzaamheid**

Affectie met duurzaamheid is met 25 procent het meest genoemde motief om deel te nemen aan Power2Nijmegen. Deze affectie met duurzaamheid bestaat enerzijds uit professionele verbondenheid met het onderwerp: vaak zijn de geïnterviewde deelnemers vanuit hun vakgebied veelal betrokken bij duurzame initiatieven. Anderzijds bestaat het ook uit persoonlijke affectie voor duurzaamheid: een groot deel van de geïnterviewde deelnemers voelt zich verbonden met dit thema en is er op persoonlijk vlak mee bezig. Het is niet vreemd dat affectie met duurzaamheid het meest genoemde motief is. De deelname aan Power2Nijmegen veronderstelt namelijk een zekere mate van betrokkenheid met energietransities en het thema duurzaamheid.

- **Netwerken**

Het tweede meest genoemde motief is netwerken. In het theoretisch kader valt dit onder de categorie “persoonlijk voordeel.” Het kan namelijk als een persoonlijk voordeel gezien

worden dat de deelnemers graag contacten op willen doen. Bij dit motief valt op dat geïnterviewden uit verschillende institutionele sferen aan dit begrip een andere invulling geven. Marktpartijen zien het vaak als een mogelijkheid om contact te onderhouden met zowel de gemeente als met andere actoren. Met hun deelname dragen ze bovendien bij aan hun Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) beleid.

Een ander voorbeeld zijn Zelfstandigen Zonder Personeel (ZZP'ers): zij ervaren netwerken als een belangrijk motief om deel te nemen aan Power2Nijmegen om daarmee te kunnen onderzoeken welke personen duurzaamheid nog meer belangrijk vinden. Indirect is netwerken voor deze ZZP'ers ook bedoeld om opdrachten te krijgen. Daarom bevindt dit motief zich in het grijze gebied tussen netwerken en het derde motief, acquisitie in.

- **Acquisitie**

Het derde motief, acquisitie, kan in het theoretisch kader geplaatst onder de noemer “materiële voordelen.” Mensen hopen namelijk opdrachten te krijgen door middel van Power2Nijmegen. Acquisitie heeft echter voor deelnemers uit verschillende institutionele sferen een andere betekenis.

Zoals zojuist aan de orde kwam, liggen voor ZZP'ers de motieven netwerken en acquisitie erg dicht bij elkaar. Voor ZZP'ers is deelname een mogelijkheid om in een later stadium een opdracht te krijgen voor Power2Nijmegen. Opvallend is dat deze groep mensen zich vaak als werkgroepentrekkers hebben opgeworpen.

Voor sommige geïnterviewde deelnemers afkomstig van bedrijven heeft dit echter een andere betekenis. Zij beschouwen het als een voordeel dat hun locatie gebruikt kan worden voor bijvoorbeeld vergaderingen. Daarmee kunnen ze zich profileren en reclame maken voor hun producten of diensten.

- **Maatschappelijk engagement & Verbondenheid met Nijmegen**

Deze twee motieven liggen dicht bij elkaar. Sommige geïnterviewde deelnemers willen een steentje bijdragen aan het project van de gemeente, anderen willen een bijdrage leveren aan de stad Nijmegen en weer anderen aan de maatschappij. In deze motieven schuilt een zeker plichtsbesef en een normatief motief, namelijk een bijdrage willen leveren omdat het zo hoort. Hieruit blijkt het nastreven van een collectief belang.

- **Nieuwsgierigheid naar het proces & Nut voor andere locaties**

In zeer beperkte mate zijn de motieven nieuwsgierigheid naar het proces en nut voor andere locaties genoemd.

Nieuwsgierigheid naar het proces betekent enerzijds interesse in het project Power2Nijmegen, Dit kan gezien worden als een persoonlijk voordeel. Een deelnemer kan namelijk kennis vergaren over een energietransitieproces en daardoor bijdragen aan zijn eigen persoonlijke ontwikkeling. Anderzijds bestaat deze nieuwsgierigheid uit interesse in het gemeentelijke duurzaamheidsbeleid: een deelnemer wil graag op de hoogte blijven van wat er plaatsvindt op gemeentelijk niveau.

Het nut voor andere locaties houdt in dat sommigen het interessant vinden om te kijken op welke wijze Power2Nijmegen als project leerzaam kan zijn voor andere gemeenten of regio's. Daarmee kan het een collectief belang dienen.

Samenvattend is het opvallend dat een aantal van de meest genoemde motieven onder de categorie “persoonlijk voordeel” geplaatst kan worden, wanneer zij vergeleken worden met de motieven in het theoretisch kader. Dit zijn de motieven netwerken en acquisitie.

Er is bovendien sprake van normatieve motieven. Dit blijkt uit het feit dat een groot gedeelte van de geïnterviewde deelnemers duurzaamheid van belang vindt en daar affectie mee heeft. Ook

blijkt dit normatieve motief uit het nastreven van een collectief belang. Men voelt zich verbonden met Nijmegen en wil maatschappelijk geëngageerd zijn. Hierbij sluiten de persoonlijke voordelen en de normatieve motieven elkaar niet uit. Zij vullen elkaar zelfs aan. Dit hangt samen met wat sommige geïnterviewde deelnemers beschouwen als win-win situaties. Dit wordt nader toegelicht bij de dimensie “werkvorm.”

6.2.3 Selectie deelnemers

Zoals zojuist toegelicht, bestaat Power2Nijmegen uit twee parallelle trajecten. Het eerste traject was voor iedereen toegankelijk. In dit traject vond de aftrap van Power2Nijmegen plaats op 3 april 2012. Bij deze aftrap waren enkele honderden aanwezig en werd gesproken over het belang van een energieneutrale toekomst. Op deze bijeenkomst werd ook het platform voor het debat over Power2Nijmegen bekendgemaakt. Dit was het sociale medium Ning. Via dit medium kon iedereen het proces volgen en konden mensen hun visie delen over de wijze waarop Nijmegen de doelstelling kon bereiken (Gemeente Nijmegen, 2012 a; Gemeente Nijmegen, 2012 e; Lammers, 2012).

In het tweede traject, vormgegeven als co-creatieproces, is door de gemeente Nijmegen gekozen voor werkgroepen waarbij professionele stakeholders betrokken waren. Dit houdt in dat mensen die beroepsmatig betrokken zijn bij het thema duurzaamheid, aangeschreven zijn om deel te nemen aan Power2Nijmegen. Deze professionele stakeholders zijn enerzijds mensen die vanuit een vereniging of stichting met duurzaamheid bezig zijn. Anderzijds zijn dit bedrijven. De aangeschreven partijen waren veel met duurzaamheid bezig, bevonden zich in het netwerk van de gemeente en waren gevestigd in Nijmegen. Incidenteel zijn er ook partijen buiten de stad aangeschreven wanneer ze kennis hadden die in Nijmegen ontbrak (Claessen, 2012).

De keuze om professionele stakeholders te betrekken bij het co-creatieproces heeft te maken met het hoge abstractieniveau van de doelstelling om Nijmegen energieneutraal te krijgen in 2045. Volgens Claessen (2012) zijn professionele stakeholders beter in staat om op een hoog abstractieniveau te denken dan doorgaans bij burgers het geval is. Dit hoge abstractieniveau geldt voor twee zaken:

- Ten eerste het hoge abstractieniveau van de doelstelling van Power2Nijmegen om in 2045 energieneutraal te zijn. Omdat burgers meer gericht zijn op het heden, was het betrekken van burgers bij deze fase van het co-creatieproces van Power2Nijmegen volgens Claessen niet optimaal. Hij baseerde deze keuze op eerdere ervaringen met andere co-creatie processen, waaronder de ontwikkeling van het Waalfront. Daar heeft hij geconstateerd dat burgers geneigd zijn om vooral actief en betrokken te zijn wanneer het over hun directe leefomgeving gaat. Daarom vindt Claessen campagnes en initiatieven die gericht zijn op het heden en de burgers direct treffen geschikter. Een voorbeeld hiervan is de Energie Aanpak. Bij dit project kunnen burgers collectief subsidie krijgen op energiebesparende maatregelen (Claessen, 2012; Gemeente Nijmegen, z.d. b).
- Ten tweede was er bij het interactieve project sprake van een technische invalshoek. Volgens Claessen zijn bedrijven in hogere mate dan burgers, bezig met de technische invalshoek. Daardoor kunnen zij meer vooruitgang boeken op technisch vlak. Bovendien hebben bedrijven er zelf belang bij om maatregelen te implementeren in hun bedrijfsbeleid waarmee energieneutraliteit kan worden nagestreefd (Claessen, 2012).

De selectie heeft daarmee plaatsgevonden op basis van ‘benodigde middelen’ zoals Edelenbos (2000) stelt. In dit geval waren voornamelijk kennis, expertise en ervaring nuttig om een uitvoeringsprogramma samen te kunnen stellen. Op basis van deze vereisten zijn professionele stakeholders aangeschreven.

De geïnterviewde deelnemers hebben gedeelde opvattingen over de selectie die de gemeente gemaakt heeft. Sommige geïnterviewde deelnemers gaven expliciet aan dat zij burgers in het interactieve proces misten. Zij beargumenteerden dat burgers een essentiële actor zijn bij het bereiken van energieneutraliteit. Daarom kunnen zij volgens hen niet ontbreken. Opvallend is dat voornamelijk mensen uit het maatschappelijk middenveld deze mening waren toegedaan.

Geïnterviewde deelnemers uit de overige institutionele sferen benadrukten in mindere mate dat zij burgers misten bij dit proces. Sommige geïnterviewde deelnemers stelden zelfs dat het juist goed dat er gekozen is voor professionele stakeholders. Zij zijn namelijk de grote spelers op Nijmeegs energiegebied. Door deze professionele stakeholders te betrekken was er sprake van kennis en expertise op het technische abstractieniveau dat vereist was bij de werkgroepen. Toch plaatsten sommige deelnemers wel kanttekeningen bij de grote diversiteit van de professionele stakeholders binnen de werkgroepen zelf. Doordat de diversiteit binnen de werkgroepen groot is waren discussies moeilijker en is er sprake van botsende belangen. Een voorbeeld hiervan was dat een beheerder van een bedrijventerrein een andere visie heeft dan een individueel bedrijf dat daar gevestigd is, terwijl zij wel beiden betrokken waren bij de werkgroep “energie neutrale bedrijven(terreinen).”

Dit toont aan dat de geïnterviewde deelnemers verschillend denken over de relevante actoren die betrokken zouden moeten worden bij Power2Nijmegen. Er is dus sprake van tegenstrijdige visies. Dit verschil zit voornamelijk in het selectie instrument. Sommige geïnterviewde deelnemers hadden liever een selectie gezien op basis van, wat Edelenbos (2000) omschrijft als ‘getroffen belangen.’ De gemeente heeft echter geselecteerd op basis van benodigde middelen, namelijk kennis en expertise. Door te kiezen voor een veelheid aan expertise en kennis ontstond volgens de gemeente een rijker product.

6.2.4 Impact

De deelnemers aan Power2Nijmegen hebben in werkgroepen mogelijkheden voor een energieneutraal Nijmegen onderzocht en vertaald in projectvoorstellen. Deze projectvoorstellen dienden als basis voor een uitvoeringsprogramma waarmee Nijmegen in 2045 energieneutraal kan worden. Bij dit co-creatieproces had de overheid een andere visie op de rol van zichzelf en de deelnemers, dan de geïnterviewde deelnemers dat hadden. Hieronder wordt dit toegelicht.

Overheid

Zoals reeds toegelicht wilde de gemeente in dit proces een faciliterende rol vervullen door het co-creatieproces te organiseren en aan te sturen. De faciliterende rol hield verschillende dingen in: ten eerste het mobiliseren van de aanwezige potentie in de stad. Door partijen samen te brengen kon zij een mobiliserende rol vervullen. Ten tweede het zijn van contactpersoon zijn voor zowel deelnemers als geïnteresseerden, daarmee kon zij organisatorisch een bijdrage leveren. Ten derde als facilitator van een sociaal platform door de Ning te beheren. Tot slot door de voortgang van de werkgroepen te bewaken en te bundelen en vertalen naar een eindrapport. In dit eindrapport werden de bevindingen van de werkgroepen gebundeld en waar mogelijk koppelingen gemaakt tussen de bevindingen.

In samenwerking met RHDHV voerde de gemeente deze rol uit. RHDHV voerde daarbij een technisch ondersteunende rol uit, als adviseur en sparringpartner. Dit hield concreet in dat ze contactpersoon was voor technisch inhoudelijke vragen van deelnemers en de redactie van het eindrapport op zich nam. Bovendien dacht ze kritisch mee met de gemeente over het uitvoeringsprogramma.

De deelnemers waren werkgroepentrekkers en werkgroepleden. De gemeente zag voor beide een andere rol weggelegd. De rol van de werkgroepentrekkers beschouwde de gemeente voornamelijk als coördinerend. Zij waren het aanspreekpunt van de groep. Dit hield in dat de

werkgroepentrekkers communiceerden naar de gemeente over de voortgang van de groep en verantwoordelijkheid droegen voor het opleveren van de uitgewerkte vraagstukken van de werkgroep. Bovendien organiseerden zij ook de bijeenkomsten van de werkgroep.

De rol van de deelnemers van de werkgroepen was voornamelijk het leveren van een bijdrage aan de resultaten van de werkgroep. In de werkgroep droegen ze bij aan het proces door vragen te formuleren en ideeën te leveren (Claessen, 2012; Gemeente Nijmegen, 2012 d; Gemeente Nijmegen, 2012 f; Gemeente Nijmegen, z.d. a; Gemeente Nijmegen, z.d. g).

Wanneer de rol van de gemeente Nijmegen, zoals zij deze zelf omschrijft, aan de hand van de participatieladder getypeerd wordt, is er sprake van een afwisselend een regisserende en faciliterende rol. Zij was regisseur toen zij het initiatief heeft genomen om dit project te starten en expertise te mobiliseren. Ook bij de selectie van de deelnemers nam de gemeente een sturende rol aan. In de fase daarna was er sprake van een faciliterende rol. Deze uitte zich in een delegerende bestuursstijl. De gemeente delegeerde de regisserende taken aan de werkgroepeliders. Op dat moment ontstond een overwegend organisatorische rol voor de gemeente en werd de werkgroepentrekker regisseur. In deze fase werden de oplossingen voor de vraagstukken geformuleerd door de werkgroepleden, die in deze fase veel invloed op het eindproduct hadden. Daarmee hadden de werkgroepleden een coproducerende rol.

Deelnemers

Wanneer de geïnterviewde deelnemers aan het proces gevraagd werd hoe zij hun eigen rol ervaarden, sprak het merendeel over een bijdrage willen leveren aan het proces door hun expertise in te zetten. Door hun expertise in te zetten konden ze een ondersteunende en uitvoerende rol uitoefenen bij het behalen van energieneutraliteit. De werkgroepentrekkers zagen zichzelf voornamelijk als een actor die de praktische en organisatorische taken op zich nam. Hieronder vielen taken als het regelen van bijeenkomsten en verslagen maken. Ook hadden de werkgroepentrekkers, volgens zichzelf, een verbindende rol door ideeën te koppelen en te zorgen dat er een eindproduct kwam te liggen.

Wanneer de geïnterviewde deelnemers de rol van hun collega actoren omschreven, zei een groot deel dat er veel deelnemers waren met een eigen belang. Dit wordt bevestigd door het hoge percentage van het motief acquisitie.

Behalve een visie op hun eigen rol en de rol van hun collega's hadden veel van de geïnterviewde deelnemers een expliciete visie op hoe de gemeente zich gedroeg of zou moeten gedragen. Hierin is de aanname zichtbaar dat veel van de actoren de gemeente als de leidende actor zagen. De deelnemers zagen de rol van de gemeente voornamelijk als neutraal en als de hoeder van een algemeen belang. In tegenstelling tot hun collega actoren streeft de gemeente volgens veel geïnterviewde deelnemers een lange termijn belang na waarbij winstbejag niet voorop staat. Daarmee stijgt de gemeente boven de partijen uit en heeft zij een helikopterview. Een deel van de geïnterviewde deelnemers merkte daarbij op het vanzelfsprekend te vinden dat de gemeente het proces geïnitieerd heeft, omdat het op haar eigen doelstelling aansluit. Deze initiëring had voor veel deelnemers logischerwijs een coördinerende rol tot gevolg.

Opvallend was daarbij dat sommigen zich daar expliciet tegen afzetten. Dit waren voornamelijk actoren uit het maatschappelijk middenveld. Anderen ervaarden de leidende rol van de gemeente als iets waar ze van konden profiteren. De gemeente kon hen namelijk iets geven, in de vorm van bijvoorbeeld geld, steun of kennis.

De visie van de geïnterviewde deelnemers toont aan dat zij hun rol ervaarden binnen door de gemeente gestelde randvoorwaarden. Hieruit kan geconcludeerd worden dat een groot gedeelte van de geïnterviewde deelnemers de gemeente meer als een regisseur dan als facilitator ervaarden. Vanwege deze visie kan de rol van de deelnemers, aan de hand van de

participatieladder het beste getypeerd worden als geconsulteerde. De keerzijde daarvan is dat de invloedrijke rol van de deelnemer, zoals de gemeente de rol van de deelnemer ziet, anders ervaren wordt door de deelnemers zelf. De deelnemers ervaren namelijk minder invloedsmogelijkheden op een proces waarbij de gemeente de leidende actor is.

In dit roloppvattingverschil wordt bovendien zichtbaar dat het feit dat de gemeente een interactief proces initieert en tegelijkertijd faciliteert, een spanningsveld creëert. Door de combinatie van initiëren en faciliteren ontstaat een frictie die typerend is voor de verschuiving van government naar governance in de praktijk. De gemeente wil namelijk een facilitator zijn, maar zij wordt ervaren door deelnemers als initiator en regisseur. Dit wordt bovendien versterkt door het logische feit dat de gemeente haar eigen beleid nastreeft. Daardoor wordt de rol van facilitator lastig uitvoerbaar en wordt een optimum tussen regisseren en faciliteren ingewikkeld.

6.2.5 Werkvorm

Power2Nijmegen is ingericht als een co-creatieproces. Op de website van Power2Nijmegen wordt het concept co-creatie als volgt omschreven:

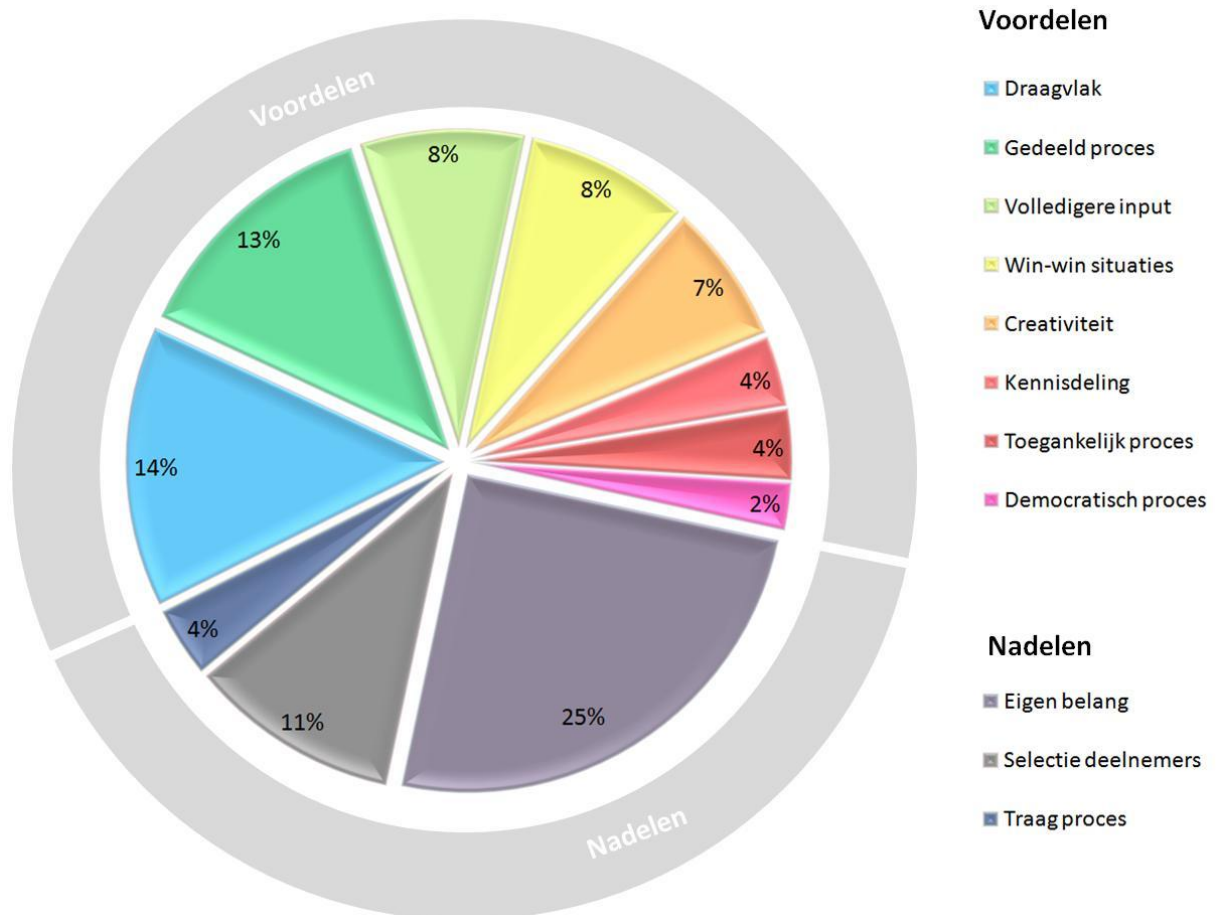
Co-creatie is een vorm van samenwerking, waarbij alle deelnemers invloed hebben op het proces en het resultaat van dit proces, zoals een plan, advies of product. Kenmerken van co-creatie zijn dialoog, 'common ground', enthousiasme, daadkracht en focus op resultaat. Voorwaarden voor succesvolle co-creatie zijn gelijkwaardigheid van de deelnemers, wederkerigheid, openheid en vertrouwen. Aan deze voorwaarden is het best voldaan in een gestructureerd maar creatief proces onder begeleiding van een procescoach/begeleider. Integriteit van deelnemers is vereist. Co-creatie wordt geacht goed bruikbaar te zijn voor het oplossen van complexe vraagstukken en het realiseren van veranderingen (Gemeente Nijmegen, z.d. g).

De gemeente Nijmegen heeft gekozen voor een co-creatieproces om, zoals zojuist bij de motieven reeds is toegelicht, draagvlak te krijgen en een kwalitatief rijker product tot stand te brengen. Er kleven echter ook nadelen aan een co-creatieproces. Voorbeelden van deze nadelen zijn volgens Claessen (2012) dat het proces geblokkeerd kan worden of dat veel mensen eigen belangen hebben die in de weg staan van het gemeenschappelijk belang. Bovendien kan het proces mislukken doordat deelnemers niet meer bij elkaar komen na de startbijeenkomst. De keuze om het co-creatieproces in werkgroepen vorm te geven heeft te maken met ervaringen van eerdere projecten die op een dergelijke manier waren vormgegeven (Claessen, 2012).

Opvallend is dat de geïnterviewde deelnemers de werkvorm van Power2Nijmegen accepteerden als een vaststaand feit. De geïnterviewde deelnemers uitten namelijk vrijwel geen kritiek op de werkvorm. Hun kritiek ging eerder over de praktische uitwerking van de werkvorm. Hieronder vielen de rol van de gemeente, de rol van henzelf en de praktische voor- en nadelen van een co-creatieproces.

De rol van de verschillende actoren is al aan bod gekomen onder het kopje “impact.” De wijze waarop de deelnemers het co-creatieproces beschouwden als werkvorm echter nog niet. Een analyse hiervan biedt daarom inzicht in hoe de geïnterviewde deelnemers van Power2Nijmegen het co-creatieproces ervaarden.

In figuur 6.4 worden de voor- en nadelen genoemd die aan de orde kwamen. Deze zijn weergegeven in de onderstaande figuur. De legenda is procentueel gerangschikt, van hoog naar laag. Ook deze categorisering is afkomstig uit het analyseprogramma Atlas.ti. Onder de figuur worden deze punten toegelicht.

Figuur 6.4: Voordelen en nadelen co-creatieprocessen

Zoals aan de figuur zichtbaar is, hebben de geïnterviewde deelnemers meer voordelen dan nadelen genoemd. Hieruit kan worden afgeleid dat geïnterviewde deelnemers over het algemeen co-creatieprocessen als een goed principe beschouwen. Er worden acht voordelen genoemd en drie nadelen. Respectievelijk zullen hieronder de voordelen en de nadelen worden toegelicht:

- **Draagvlak**

Het eerste voordeel dat werd genoemd is dat het goed is wanneer actoren betrokken worden bij het beleid. Hierin is een instrumenteel standpunt te herkennen. Het co-creatieproces zorgt namelijk zowel voor aansluiting op wat er gaande is in de maatschappij, als voor legitimiteit van het beleid.

- **Gedeeld proces**

Een tweede voordeel dat werd genoemd is dat het goed is wanneer beleid door meerdere mensen tot stand komt en daardoor een gedeeld proces is. Ook hierin schuilt een instrumenteel standpunt. De geïnterviewde deelnemers ervaren het als positief dat er sprake is van een verschuiving waarbij de overheid andere actoren betreft bij de beleidsvorming. Op deze manier ontstaat in hogere mate een bottom-up proces. Er werden echter wel door sommigen vraagtekens geplaatst bij de daadwerkelijke mate van co-creatie. Het is daarom van belang dat helder wordt gecommuniceerd in hoeverre de

mensen die betrokken worden ook daadwerkelijk inspraak hebben en in welke fase. Op het moment dat dit niet duidelijk gecommuniceerd wordt, kunnen mensen gedemotiveerd raken wanneer zij merken dat er niets met hun input gedaan wordt. Op deze manier zijn zij een eventueel volgende keer minder bereid om er tijd en moeite in te steken.

- **Volledigere input**

Ten derde werd gezegd dat het positief is wanneer beleid ontstaat waar meerdere mensen input hebben kunnen leveren. Hierin is een kwalitatief standpunt te herkennen. Door input vanuit verschillende invalshoeken en verschillende expertises of visies ontstaat een vollediger en rijker product. Daardoor ontstaat vervolgens ook vollediger en rijker beleid.

- **Win-win situaties**

Door middel van het koppelen van belangen kunnen win-win situaties ontstaan. Daardoor kan zowel bijgedragen worden aan de doelstelling van Power2Nijmegen als aan het belang van bedrijven. Een voorbeeld hiervan is dat bedrijven meer kunnen investeren door samen te werken en de kosten te delen dan wanneer zij alleen moeten investeren.

- **Creativiteit**

Een co-creatieproces brengt creativiteit met zich mee. Bij Power2Nijmegen is er sprake van creativiteit doordat deelnemers de ruimte hadden om een vraagstuk op te lossen dat hen interessant leek. Daarbij stond het vrij welk product eruit kwam.

Dit kan ook beschouwd worden als een emancipatorische visie. Door de creativiteit wordt een proces van internalisering tot stand gebracht en leren mensen niet alleen onderdeel te zijn van het beleidsproces maar ook manieren te bedenken waarop energieneutraliteit kan worden behaald.

- **Kennisdeling**

Kennisdeling werd ook als een voordeel genoemd omdat zowel dat de overheid haar kennis met deelnemers kan delen, als dat de deelnemers onderling elkaar kunnen helpen.

- **Toegankelijk proces & Democratisch proces**

Deze twee voordelen lijken op elkaar. Zij bevatten namelijk beide een democratisch standpunt. In beide voordelen wordt het namelijk als positief beschouwd wanneer een proces toegankelijk is voor betrokkenen.

Het toegankelijke proces houdt in dat betrokkenen inspraak krijgen in het beleidssysteem. Bovendien zorgt het ook voor enthousiaste mensen, omdat alleen de mensen die geïnteresseerd zijn zich ervoor aanmelden. Dit voordeel werd bevestigd door het feit dat het motief “affectie met duurzaamheid” het meest genoemd werd.

Het democratisch proces houdt in dat stakeholders input kunnen leveren in het beleid en daarmee dus de inhoud van het beleid kunnen beïnvloeden.

Behalve voordelen worden er ook een aantal nadelen genoemd:

- **Eigen belang**

Het grootste nadeel dat het merendeel van de geïnterviewde deelnemers aangaf is het feit dat betrokkenen vaak denken vanuit hun eigen belang. Dit kan het collectief belang van een co-creatieproces in de weg staan. Dit risico kan echter voorkomen worden wanneer er win-win situaties ontstaan. Dit kwam reeds aan de orde bij “impact deelnemers.”

- **Selectie deelnemers**

Een tweede nadeel was de selectie van de deelnemers. Selecteren tussen de deelnemers zonder mensen uit te sluiten, is een lastige kwestie. Bovendien levert diversiteit van de deelnemers die betrokken zijn bij het co-creatieproces visies vanuit verschillende expertises. Tegelijkertijd vormt de diversiteit ook een risico vanwege de uiteenlopende professionele achtergronden. Daardoor kan het proces stagneren omdat de deelnemers vanuit andere belangen redeneren of tegenstrijdige visies hebben op onderwerpen. Een optie die geopperd werd om toch een selectie te kunnen maken, is door representanten te kiezen van alle actoren. Op deze manier kan iedereen, zij het indirect, gerepresenteerd worden en blijft het proces handelbaar.

- **Traag proces**

Tot slot werd het nadeel genoemd van een traag proces. Een co-creatie proces kost namelijk veel tijd. De hoeveelheid tijd die mensen kunnen en willen investeren en het bereiken van een inhoudelijk goed product, staan op gespannen voet. Wanneer een proces lang duurt kan men motivatie verliezen. Wanneer een proces te kort duurt kunnen deelnemers de druk als te hoog ervaren. Een optimum is daardoor moeilijk haalbaar.

Samenvattend kan gesteld worden dat de geïnterviewde deelnemers meer voordelen aan dit co-creatieproces ervaarden dan nadelen. Een co-creatieproces kan daarom, aan de hand van deze resultaten, als een positieve manier beschouwd worden om een energietransitie proces vorm te geven. Een groot nadeel dat hieruit naar voren kwam is echter dat eigen belangen het gemeenschappelijk belang in de weg kunnen staan. Dit is volgens verschillende geïnterviewde deelnemers te voorkomen door win-win situaties te creëren. Zoals bij impact naar voren kwam, kan de gemeente als hoeder van het algemeen belang een belangrijke rol spelen in het koppelen van deze belangen door partijen bij elkaar te brengen.

6.3 Transitiefase

Wanneer het project Power2Nijmegen aan de hand van de transitietheorie getypeerd wordt, bevindt het zich in de take-off fase naar de versnellingsfase toe.

De take-off fase veronderstelt dat de transitie ideeën zijn opgepakt door de betrokkenen. In Nijmegen is dit het geval omdat de deelnemers zijn geselecteerd bij het project en aan de slag zijn gegaan met de vraagstukken. Door dit traject zijn de deelnemers bezig geweest met de internalisering van energieneutraliteit. Bovendien hebben ze instrumenten onderzocht waarmee energieneutraliteit behaald kan worden.

De versnellingsfase houdt in dat de veranderingen zichtbaar worden. Deze fase is echter nog niet bereikt. Doordat het interactieve co-creatieproject in oktober 2012 heeft geleid tot concrete projecten kan wel gesteld worden dat het project nu in de uitvoeringsfase zit. In deze uitvoeringsfase hebben mensen zich ingeschreven op projecten en zullen deze de komende jaren uitgevoerd worden. Daarmee breekt de versnellingsfase aan.

6.4 Tot slot

In dit hoofdstuk is het co-creatieproces van Power2Nijmegen geanalyseerd. Met deze analyse kan een antwoord op deelvraag drie gegeven worden. Deze deelvraag was: *Op welke manier kan aan de hand van deze concepten Power2Nijmegen getypeerd worden?* Dit zal gebeuren door ten eerste terug te blikken op de fase waarin Power2Nijmegen zich bevindt. Vervolgens wordt de procescontext bekeken en wordt gekeken in hoeverre bij Power2Nijmegen sprake is van multi-

sector, multi-level en multi-actor governance. Tot slot zullen de dimensies toegelicht worden en gepositioneerd worden ten opzichte van elkaar in een figuur.

Fase

Ten eerste toont het concept *transitiefase* dat het proces van Power2Nijmegen zich in de take-off fase naar de versnellingsfase bevindt. Dit houdt in dat de actoren gemobiliseerd zijn en de projecten gedefinieerd zijn. Daarmee is een begin gemaakt aan de verwezenlijking van de doelstelling van Power2Nijmegen en is het project voorbij de take-off fase. De projecten zijn echter nog niet uitgevoerd.

Procescontext

De context waarbinnen Power2Nijmegen zich afspeelt wordt gekenmerkt door veranderende verhoudingen tussen de institutionele sferen. Dit blijkt uit de aanwezigheid van verschillende governance concepten bij de duurzaamheidsagenda en de betrokken sectoren en actoren.

Wanneer de duurzaamheidsagenda namelijk geanalyseerd wordt, valt een drietal zaken op. Ten eerste is er *multi-sector governance* zichtbaar. Er is sprake van een duurzaamheidsbeleid dat in meerdere beleidsdomeinen verankerd is. Ook is er *multi-level governance* zichtbaar. Een voorbeeld hiervan is de Groene Hub waar de gemeente Nijmegen nauw samenwerkt met andere overheden. Tot slot is er ook *multi-actor governance* zichtbaar. De lokale overheid werkt bij vele projecten namelijk samen met actoren uit andere institutionele sferen. Dit laatste concept is ook duidelijk herkenbaar bij Power2Nijmegen. Bij Power2Nijmegen is namelijk sprake van een verschuiving in de rol van de overheid omdat de gemeente ervoor kiest in samenwerking met betrokkenen haar doelstellingen te behalen.

Procesdimensies

De dimensies hebben geholpen om het proces van Power2Nijmegen te typeren. Hierbij zijn verschillende zaken aan bod gekomen. Achtereenvolgens zullen deze uiteengezet worden aan de hand van de dimensies *wat*, *wie*, *waarom*, *hoe* en *impact*. Deze zullen vervolgens met elkaar in verband worden gebracht.

Ten eerste de dimensie *wat* (onderwerp). De gemeente heeft Power2Nijmegen geagendeerd en geïnitieerd. Vervolgens zijn in de beginfase van Power2Nijmegen door de deelnemers de vraagstukken geformuleerd en is er onderzoek naar de oplossingen door de deelnemers gedaan. De gemeente had daarmee een overwegend faciliterende rol op zich genomen, al werd dit niet zo ervaren door de deelnemers. Dit zal verder toegelicht worden bij de dimensie “impact.”

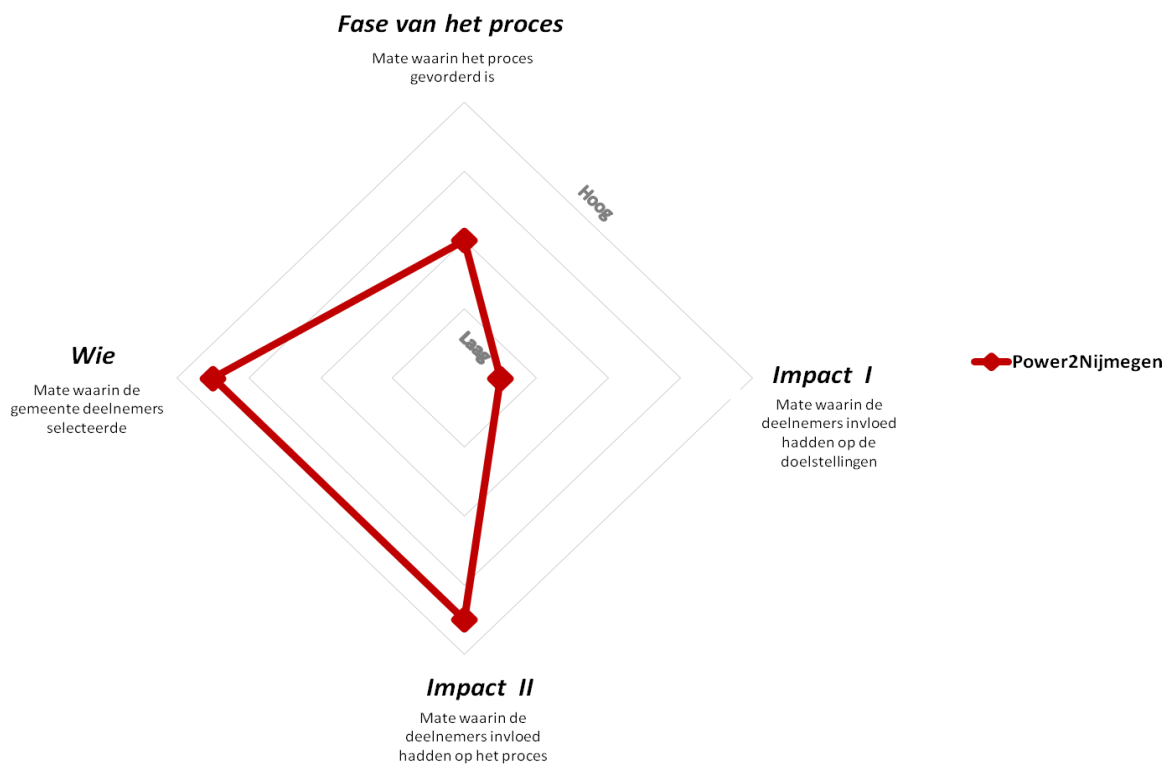
De dimensie *wie* (selectie van de deelnemers) toonde aan dat de gemeente professionele stakeholders heeft geselecteerd. Daarmee heeft zij een selectie gemaakt op basis van benodigde middelen. Tussen de gemeente en de deelnemers bestonden verschillende visies over de relevante actoren. Sommige geïnterviewde deelnemers hadden liever een selectie op basis van getroffen belangen gezien in plaats van een selectie op basis van benodigde middelen.

Uit de *motieven* bleek dat zowel de gemeente als de geïnterviewde deelnemers aan Power2Nijmegen duurzaamheid van belang vonden. De gemeente had daarbij voornamelijk de intentie om een energietransitie te faciliteren vanuit normatief en instrumenteel oogpunt. De geïnterviewde deelnemers namen voornamelijk deel aan het proces vanwege persoonlijke voordelen en eigen belang. Sommigen beargumenteerden dat deze persoonlijke voordelen en normatieve motieven elkaar niet uit hoeven te sluiten maar gecombineerd kunnen worden. Daardoor kunnen win-win situaties tot stand komen. Anderen dachten echter dat deze persoonlijke voordelen een co-creatieproces ook konden tegenwerken. Dit bleek uit een analyse van de visie op de *werkvorm*. Het eigen belang kan namelijk het gemeenschappelijk belang blokkeren. Het is daarom volgens vele geïnterviewde deelnemers van belang dat de gemeente de hoeder is van het gemeenschappelijk belang. Dit suggereert echter in hogere mate een

regisserende rol dan de gemeente wil aannemen. De gemeente ziet haar rol namelijk als initiërend en vervolgens als faciliterend. Dit blijkt ook uit haar rol tijdens de stadia:

- I. In het eerste stadium heeft de gemeente de doelstelling bepaald om in 2045 energieneutraal te worden. Op basis daarvan kan gesteld worden dat de impact van deelnemers in dit stadium laag was. Dit wordt bovendien bevestigd door het feit dat veel deelnemers het ervaren als een gemeentelijk project omdat de gemeente het project heeft geïnitieerd en de doelstelling heeft vastgesteld. Dit is niet vreemd want de gemeente streeft haar eigen beleid na.
- II. In de tweede fase heeft de gemeente een faciliterende rol. Hierbij fungeert de deelnemer als coproducent en heeft de deelnemer een relatief hoge impact. De deelnemers konden namelijk zelf, binnen hun thema, een vraagstuk selecteren en uitwerken. Het eindproduct stond hierbij vrij.

Deze stadia suggereren dat de gemeente afwisselend regisserend en faciliterend is. Uit de dimensies blijkt echter dat zij overwegend regisserend is. Dit kan geconcludeerd worden uit de hoge mate van selectie en het feit dat zij de speelruimte bepaald bij *impact I* en *II*. Dit is zichtbaar in de onderstaande figuur:

Figuur 6.5: Typering Power2Nijmegen

7 CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

In dit hoofdstuk wordt, op basis van de bevindingen in de vorige hoofdstukken, een antwoord gegeven op de centrale vraag van dit onderzoek:

Welke concepten over interactieve overheidsturing en energietransities zijn relevant voor het project Power2Nijmegen, op welke manier kan Power2Nijmegen binnen soortgelijke cases worden gepositioneerd en getypeerd, en welke lessen kunnen hieruit getrokken worden die relevant zijn voor toekomstige interactieve energietransities?

In de vorige hoofdstukken zijn voor zowel de cases als voor Power2Nijmegen typering en positionering gemaakt. Hierbij werden bovendien de cases ten opzichte van elkaar gepositioneerd. Bij deze positioneringen viel op dat er een aantal verschillen en overeenkomsten zijn tussen de cases. Deze verschillen en overeenkomsten kunnen vanuit verschillende kaders bekeken worden, die samen de conclusie vormen. Dit zal verder worden toegelicht in de eerste paragraaf. Op basis van deze conclusie kunnen vervolgens aanbevelingen geformuleerd worden, die in paragraaf twee aan bod komen. In de derde paragraaf zal een reflectie op dit onderzoek aan bod komen en tot slot zullen in de vierde paragraaf mogelijkheden voor verder onderzoek genoemd worden.

7.1 Conclusies

Bij de typering en positionering van de cases en Power2Nijmegen zijn verschillende bevindingen aan bod gekomen. Op een hoger abstractieniveau kunnen deze bevindingen met verschillende kaders geduid worden. Ten eerste kunnen deze vanuit een planmatig kader bekeken worden. Dit houdt in dat de cases en Power2Nijmegen overeenkomen en verschillen wanneer ze bekeken vanuit een perspectief van de procesplanning.

Ten tweede kunnen ze ook vanuit een governancekader bekeken worden. Hierin komt de mate van governance aan de orde, die afgeleid kan worden van de participatiemogelijkheden die de deelnemers in de cases en Power2Nijmegen hadden.

7.1.1 Planmatig kader

Eenzijds zijn de korte interactieve processen met de beleidscyclus geanalyseerd, anderzijds zijn de langdurige energietransitieprocessen met de transitietheorie geanalyseerd.

Deze verschillende planmatige kaders geven aan dat er verschillen zijn in de wijze waarop de processen zijn opgezet en de tussenstappen die daarbij horen. De procesplanning is daarmee uiteenlopend. Daardoor zijn deze cases slechts in beperkte mate vergelijkbaar. Desalniettemin kennen zij beide kwetsbaarheden die samenhangen met het tijdspad en de bijbehorende planning.

De vergelijkbare interactieve processen bestaan uit relatief korte periodes waarbij de beleidscyclus de verschillende stadia aangaat. De cases hebben daarmee een kort tijdspad, dat verschillende gevolgen heeft voor de tussenstappen die in het proces aan de orde zijn. Deze tussenstappen, de stadia van de beleidscyclus, bestaan uit een *uitgangssituatie*, *agendavorming*, *beleidsvorming*, *oordeelsvorming* en *beleidsuitvoering*. Elk van deze tussenstappen vergt een andere rol van de gemeente en/ of de deelnemer.

Zoals toegelicht heeft de gemeente bij deze processen veelal de intentie de stakeholder te betrekken bij het proces om draagvlak of internalisering tot stand te brengen. Daarbij heeft zij een regulerende rol waarbij zij het proces in goede banen wil leiden. Deze regulerende rol betekent een hoge stuurbaarheid vanuit de gemeente en een gestructureerd proces. Een voorbeeld hiervan is het proces van Koers West. Bij Koers West had de gemeente namelijk de ambities geformuleerd (*agendavorming*) en deze neergelegd bij de deelnemers. De deelnemers hadden

vervolgens invloed op het beleid en zodoende ontstond *beleidsvorming*. Daardoor had de gemeente een relatief hoge invloed op het verloop van het proces.

Een ander voorbeeld van dit gestructureerde proces is dat de gemeente uiteindelijk de definitieve besluiten neemt. Zoals bij Koers West en bij West & Weurt bleek, is richting de deelnemers gecommuniceerd waar de grens van inspraak lag en waar, zowel planmatig als procedureel, de gemeente een keuze zou maken (*oordeelsvorming*). Met het aangeven van die grens wordt het risico van eindeloze inspraak, waardoor de planning stagneert, beperkt. Doordat bovendien bij West & Weurt de stakeholders betrokken werden om advies te blijven geven en daarmee onderdeel te zijn van de uitvoering (*beleidsuitvoering*), werd gepoogd om legitimiteit en validiteit van de plannen te waarborgen. Bij Koers West werd dit gedaan doordat burgers inspraak konden leveren op het uiteindelijke beleidsplan, het Koersdocument. Deze legitimiteit en validiteit van de plannen zijn een voordeel van een dergelijk gestructureerd proces, maar zij bieden ook risico's.

De kwetsbaarheid van legitimiteit wordt veroorzaakt door het feit dat de gemeente afhankelijk is van een veelheid aan eigen actoren binnen de organisatie. Dit betreft bijvoorbeeld een wisselend college iedere vier jaar. Zoals bij Koers West zichtbaar was, wilde het nieuwe college een stadsbrug bouwen in een wijk waarin al spanningen waren. Door middel van het interactieve proces zijn de spanningen beperkter geworden maar een volgende keer, als wederom een nieuw college plannen heeft met de wijk, laaien de spanningen wellicht weer op.

Ook validiteit brengt risico's met zich mee. De belangen van individuele stakeholders bij interactieve projecten kunnen namelijk niet altijd behartigd worden. Het behartigen van deze belangen is echter wel van belang, zo blijkt uit West & Weurt. Door de spanningen daar was het zeer urgent dat er een oplossing werd gevonden die voor iedereen afdoende was. Zodoende streefden de betrokkenen bij het proces een gemeenschappelijke oplossing na. Ondanks inspanningen kan het echter toch voorkomen dat sommige plannen voor individuele stakeholders niet als valide beschouwd worden. Een zoektocht naar een manier waarbij het proces niet heel veel tijd kost maar toch zoveel mogelijk aan de wensen van de bewoners voldaan wordt, maakt een dergelijk proces complex.

Voor de energietransitieprocessen in Arnhem, Groningen, Rotterdam en Power2Nijmegen is de fasering uit de transitietheorie gebruikt. Ook het Nijmeegs Energieconvenant is getypeerd aan de hand van de transitiefasering. Deze fasering liet zien dat deze projecten verder zijn dan de voorontwikkelingsfase. De fases waarin zij zich bevinden zijn echter wel uiteenlopend vanwege de uiteenlopende doelstellingen van de projecten.

Een voordeel van deze transities, waarbij normatieve doelstellingen en een prestige motief een rol spelen, is dat er relatief veel tijd is voordat de energiedoelstellingen bereikt moeten zijn. Daardoor vermindert de druk om de doelstelling snel te behalen en is ruimte voor innovaties en ontwikkelingen, waardoor gemeenten speelruimte hebben. Tegelijkertijd wordt hierin ook de kwetsbaarheid van de transities zichtbaar: de toekomst is onzeker. De toekomst kan duurzame energie namelijk zowel bevorderen als belemmeren. Dit is onder andere afhankelijk van een drietal ontwikkelingen:

- 1) Ten eerste politiek-bestuurlijke ontwikkelingen. Deze kunnen positief uitpakken wanneer op politiek-bestuurlijk niveau besloten wordt dat duurzame energie gestimuleerd moet worden. Dit kan bijvoorbeeld door middel van subsidies. Aan de andere kant is het politiek-bestuurlijk apparaat ook grillig door de wisseling van de wacht iedere vier jaar. Wanneer op lokaal niveau bijvoorbeeld het ene college veel waarde hecht aan duurzaamheid, kan vier jaar later het budget hiervoor door een ander college geschrapt worden. Bovendien spelen schaalfactoren hierbij een belangrijke rol. Het rijk kan een invloed uitoefenen op lokale initiatieven. Dit kan zowel een negatieve invloed als een positieve invloed hebben. Zoals in het geval van de cases is toegelicht, kan gebrek aan

initiatief op nationaal niveau juist leiden tot normatieve standpunten en daadkracht op lokaal niveau. Meerdere steden gaven namelijk aan dat het gebrek aan nationale inspanning aanleiding was tot lokale initiatieven.

- 2) Ten tweede economische ontwikkelingen. De prijs van duurzame energie kan goedkoper worden. Uit de cases, en de deelname van veel verschillende bedrijven bij de verschillende cases, blijkt dat duurzame energie op dit moment economisch aantrekkelijk is. Doordat duurzame energie rendabel wordt, hebben veel bedrijven het gevoel dat deelname aan een dergelijk project belangrijk is voor hun eigen toekomst. Dit wordt bevestigd door de bevindingen van Power2Nijmegen, waarin een groot deel van de geïnterviewde deelnemers aangeeft dat deelname aan een dergelijk project voor henzelf voordelen kan opleveren.

Tegelijkertijd kunnen economische ontwikkelingen de ontwikkeling van duurzame energie ook beperken. Fossiele energie kan in de toekomst een vlucht nemen door bijvoorbeeld de ontdekking van nieuwe olievelden, waardoor fossiele energie goedkoper wordt. Daardoor kan duurzame energie minder rendabel worden voor bedrijven.

- 3) Ten derde sociaal-culturele ontwikkelingen. De lange termijn doelstellingen bieden ruimte om mensen te mobiliseren voor duurzame energie waardoor duurzame energie steeds gangbaarder wordt, en meer mensen er gebruik van willen maken. Uit de cases blijkt dat vanuit alle hoeken van de samenleving veel animo is voor duurzame energie. Daardoor is er voldoende draagvlak in de steden voor duurzame energie.

Aan de andere kant kan bijvoorbeeld door economische crises, duurzaamheid minder gangbaar worden. Doordat mensen minder geld te besteden hebben, kan het dat ze hun geld liever aan andere zaken uitgeven en duurzaamheid als een luxe gaan beschouwen.

Deze drie ontwikkelingen bestaan bovendien niet los van elkaar, maar kunnen door elkaar beïnvloed worden. Een politieke maatregel kan bijvoorbeeld het bedrijfsleven stimuleren. Op deze manier wordt zichtbaar dat de samenwerking van de staat, markt en het maatschappelijk middenveld op verschillende niveaus risico's of stimulansen kunnen vormen voor een toekomstige energietransitie. Dit gegeven wordt door de transitietheorie bevestigd. Deze veronderstelt dat actoren samenwerken en hetzelfde nastreven. De bovenstaande ontwikkelingen laten zien dat er inderdaad sprake moet zijn van een multi-actor proces en een synergie om de ontwikkeling van duurzame energie te bevorderen. Voor dit multi-actor proces is het van belang dat de rolverdeling verschuift van een proces gestuurd door de staat, naar een samenwerkinggedreven proces.

Samenvattend laten de interactieve processen zien dat een kortdurend proces vooral onderhevig is aan legitimiteit- en validiteitskwesties, die zowel voordelen als risico's met zich meebrengen. Energietransities zijn vooral onderhevig aan risico's vanwege de lange termijn doelstellingen.

De analyses in dit onderzoek lieten voorts zien dat in beide groepen cases een verschuiving van de rol van de overheid plaatsvindt. De vraag is echter in hoeverre er daadwerkelijk een verschuiving plaatsvindt, en dus in hoeverre er sprake is van governance? Dit wordt toegelicht onder het volgende kopje.

7.1.2 Governancekader

Uit de analyse van de verschillende cases en Power2Nijmegen is bovendien gebleken dat alle processen streven naar een nieuwe rol voor de deelnemers. Daarom kunnen de cases en Power2Nijmegen ook vanuit een governancekader bekeken worden. Bij alle benoemde projecten wordt namelijk gestreefd naar een proces waarbij de deelnemer een deelgenoot wordt bij de totstandkoming bij het beleidsproduct, een belangrijk kenmerk van multi-actor governance. Bij multi-actor governance wordt namelijk de staat één van de vele actoren die bij dit proces betrokken is, waardoor nieuwe vormen van samenwerking ontstaan. Bij de analyse in de vorige hoofdstukken hebben de dimensies *waarom*, *wat*, *wie*, *werkvorm* en *hoe* handvatten geboden. Aan

de hand van deze dimensies kon de mate van governance getoetst worden. Dit wordt onder onderstaande kopjes toegelicht bij zowel de cases als bij Power2Nijmegen. Vervolgens wordt, aan de hand van de visie van de deelnemers, de haalbaarheid van de idealen van governance in de praktijk toegelicht.

Governance bij de cases

Uit de analyse bleek dat het streven om de deelnemer te betrekken op verschillende *motieven* gebaseerd is. Deze motieven verschilden per groep cases. De interactieve processen hadden voornamelijk een instrumenteel motief: draagvlak te verkrijgen bij de deelnemers/ stakeholders. Hierbij hoorde ook het tot stand brengen van internalisering. Door deelnemers te laten nadenken over een optimale wijze om energie te besparen, werd een proces van internalisering in gang gezet.

Bij de energietransitieprocessen speelden, naast een prestige motief, voornamelijk normatieve en kwalitatieve motieven een rol. Dit betreft het belang van het agenderen van duurzaamheid, profileren en de bundeling van kennis. Deze motieven bleken uit het feit dat een aantal steden aangaven dat duurzaamheid van belang was voor hen. Zij benadrukten daarbij het belang van de nationale en internationale context. Vooral omdat zij zich binnen deze context wilden profileren als vooruitstrevend. Dit is gedaan door in samenwerking met deelnemers duurzaamheidsplannen te formuleren.

In beide groepen cases was ook aan de motieven te zien dat de gemeente de wens had om de rolverdeling te laten verschuiven. De overheid is niet meer de enige die een beleidsproduct tot stand brengt, maar maakt de keuze dat te doen in samenwerking met belanghebbenden. Daardoor lijkt er sprake te zijn van governance. De vraag is echter: in hoeverre is dit echt zo? In dit onderzoek is geprobeerd dat vast te stellen aan de hand van de dimensies *wie* (selectie van de deelnemers) en *impact*. Deze twee dimensies toonden aan dat governance zeer beperkt aan de orde is. Zoals de literatuur van governance stelt is er bij een governance proces sprake van een proces waarbij het proces van besturen het resultaat is van interactie tussen meerdere actoren, waarbij de staat geen primair sturende actor is. Dit is in strijd met het feit de analyse waaruit bleek dat de staat het proces initieert, de deelnemers selecteert en de rol van de deelnemers vaak beperkt is tot momenten die bepaald zijn door de gemeente.

Bij de *selectie van de deelnemers* is opgevallen dat de selectie van de deelnemers voortkomt uit de motieven. Bij de interactieve processen is overwegend sprake van een selectie op basis van getroffen belangen. Dit houdt in dat draagvlak bereikt kon worden door het proces open te stellen en mensen zichzelf te laten aanmelden. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de aanmeldingsprocedure van Koers West.

Bij de energietransitieprocessen verliep dit anders. Hier speelde vooral een kwalitatief motief een rol. Dit heeft geleid tot een selectie op basis van benodigde middelen. Dit houdt in dat de gemeente selecteerde aan de hand van wat nuttig is voor het proces. Dat betekent in dit geval dat de betrokken actoren vaak al bezig waren met het onderwerp en dus enige vorm van expertise of kennis over het onderwerp hadden. Een voorbeeld hiervan is REAP in Rotterdam. Daar heeft de betrokken beleidsambtenaar de selectie van de deelnemers gemaakt op basis van de benodigde expertise waarmee de doelstelling bereikt kon worden.

De dimensie *impact* liet zien dat de gemeente een grotere sturende rol heeft dan in een governance proces wordt gesuggereerd. De wens om een governance proces tot stand te brengen bij veel cases, resulteert in een overwegend government proces. Bij alle cases is namelijk sprake is van een gemeentelijk geïnitieerd proces. Bij dit initiatief is in meer of mindere mate sprake van samenwerking. Desalniettemin blijft het in veel gevallen een gemeentelijk proces omdat het aansluit bij een gemeentelijke doelstelling. De impact die de deelnemer in het co-creatieproces heeft, is bovendien vaak beperkt tot momenten bepaald door de gemeente. Deze impact verschilt

bovendien naargelang het stadium: deze impact van de deelnemers liep namelijk uiteen gedurende de doelstellingbepaling, het proces en de uitvoering.

Governance bij Power2Nijmegen

Ook bij Power2Nijmegen heeft het kwalitatieve *motief*, om kennis te willen bundelen, gevolgen gehad voor *de selectie van de deelnemers*. De actoren die betrokken zijn bij het proces zijn in hoge mate door de gemeente geselecteerd. Deze selectie vond plaats op basis van benodigde middelen. De betrokken actoren, namelijk professionele stakeholders, zijn geselecteerd omdat zij volgens de gemeente meer inzicht hebben in de technische aspecten van energieneutraliteit dan burgers. Ook wat *de impact* betreft is er sprake van verschillende mate van invloed van deelnemers gedurende het proces. De deelnemers hebben bijvoorbeeld niet meegeholpen met het bepalen van de doelstelling om in 2045 energieneutraal te zijn, maar hielpen wel mee met een onderzoek naar de wijze om daar te komen. Het proces van Power2Nijmegen toont daarmee aan dat er sprake is van een nieuwe rol voor de deelnemers. Deze rol is echter, net zoals bij de cases, beperkt tot de momenten bepaald door de gemeente. Vanwege deze grote invloed van de gemeente is de beoogde impact van de deelnemers (om hen te faciliteren) niet gelijk aan de feitelijke impact (waarbij de gemeente de speelruimte van de deelnemers bepaalt).

Governance als haalbaar streven?

De dimensies bij de analyse van governance bij de cases en bij Power2Nijmegen, tonen aan dat er in zeer beperkte mate sprake is van een verschuiving van een proces waarbij de staat de primaire actor is naar een proces dat gestuurd wordt door meerdere actoren. Dit roept vragen op over de praktische haalbaarheid van governance. Voor een governanceproces waarbij de staat niet als primaire actor opereert, is namelijk meer nodig dan alleen de intentie tot nieuwe vormen van samenwerking. Om te onderzoeken in hoeverre er sprake is van governance bij Power2Nijmegen heeft in dit onderzoek een analyse van de visie van deelnemers plaatsgevonden. Daarmee kan niet alleen zichtbaar worden wat de intentie van de beleidsambtenaren was, maar ook hoe dit ervaren werd. Ook hier bleek dat een governanceproces in de praktijk lastig kan zijn.

De deelnemers aan het proces van Power2Nijmegen ervoeren dit proces namelijk vooral als een gemeentelijk proces. Hierbij zagen zij de gemeente meer als een regisseur dan als een facilitator. De gemeente ervoeren zij als een actor die het algemeen belang behartigt. Opvallend is dat dit overwegend als positief ervaren werd. Deze visie suggereert dat de overheid belangeloos is. Dat is zij echter niet. De belangen van de overheid worden mede bepaald door de korte periode dat een coalitie aan de macht is. Deze belangen vormen een risico voor een transitieproces dat meer dan twintig jaar voortduurt. Het politiek apparaat verandert iedere vier jaar en maatregelen die van langere duur zijn dan de zittingstermijn, zijn dus lastig. Een manier waarmee dit soort risico's ingeperkt kunnen worden is door duurzaamheidsplannen slechts voor de collegeperiode te formuleren, zoals in Arnhem gedaan is.

De deelnemers zagen een proces dat volledig door deelnemers gestuurd wordt niet als een ideale oplossing. Veel deelnemers hadden namelijk het idee dat hun collega actoren en hun eigenbelangen, in de weg konden staan van de doelstelling. Wanneer iedereen zijn eigenbelang nastreeft kan dit een collectief belang blokkeren. Dit risico betekende voor de deelnemers echter niet dat het eigenbelang uitgeschakeld moet of kan worden. Enkele van de geïnterviewde deelnemers benadrukten namelijk dat het eigenbelang kon leiden tot win-win situaties, waarbij iedereen voordeel kan halen uit het proces. Sterker nog, een zekere mate van eigenbelang zorgt er ook voor dat deelnemers een proactieve houding aannemen omdat er voor hen ook voordeel uit te halen valt.

De analyses in dit onderzoek tonen aan dat aan een overheidgestuurd proces en een deelnemergestuurd proces zowel voordelen als nadelen kleven. Voordelen van een sterk overheidsgestuurd proces (*government*) zijn planmatigheid en doelmatigheid. Deze planmatigheid en doelmatigheid worden vergroot door de sturing vanuit de overheid. Risico's zijn een gebrek aan validiteit en legitimiteit en verankering in de maatschappij.

Omdat de samenleving aan het veranderen is, is verankering buiten de grilligheid van het politiek-bestuurlijk apparaat wenselijk (*governance*). Dit kan in de vorm van een deelnemergestuurd proces. Een risico hiervan is echter dat iedereen zijn eigenbelang nastreeft.

De middenweg is dus een combinatie tussen *government* en *governance* om een energietransitie zowel doelmatig uit te voeren als maatschappelijk te verankeren. Samenwerking is daarbij nodig om te voorkomen dat actoren als losse entiteiten functioneren. Concrete aanbevelingen om een dergelijk proces in goede banen te leiden, worden hieronder gedaan.

7.2 Aanbevelingen

Uit de bovenstaande conclusies blijkt dat een *governance* proces waarbij sprake is van een samenwerking van de partijen en de staat geen sturende rol aanneemt, moeilijk haalbaar in de praktijk. Een proces dat puur uit deelnemers bestaat stuit ook op weerstand, zoals bij Power2Nijmegen blijkt. Een optimum bevindt zich daarom ergens in het midden. De gemeente kan in de eerste instantie een mobiliserende rol vervullen: zij kan actoren bij elkaar brengen en een regisserende rol spelen. Daardoor is het proces stuurbaar. In een later stadium kan zij ervoor zorgen dat het proces maatschappelijk verankerd is. Verankering in de maatschappij is van belang zodat veranderingen in het politiek-bestuurlijk landschap minder van invloed zijn op het verloop van energietransities.

In deze paragraaf worden, op basis van dit optimum, aanbevelingen gedaan voor toekomstige interactieve energietransities, zoals in de doelstelling van dit onderzoek beschreven staat. Hiervoor kunnen, op basis van de bevindingen bij de cases en bij Power2Nijmegen, de volgende aanbevelingen gedaan worden. Dit wordt per dimensie toegelicht.

➤ Onderwerp (*wat*)

De cases tonen aan dat korte termijn projecten voordelen bieden op het gebied van stuurbaarheid door de afgebakende tussenstappen die daarbij aanwezig zijn. Een eerste aanbeveling is daarom om de doelstellingen van interactieve energietransitieprocessen bij te stellen. De lange termijn doelstellingen zijn erg abstract en brengen risico's met zich mee. In een tijdsperiode van 5-10 jaar kan er al veel veranderen, laat staan over 20-30 jaar. Het is daarom van belang dat de doelstelling concreter wordt. Dat kan op verschillende manieren: ten eerste kan de doelstelling bijgesteld worden. Wanneer de doelstelling twintig jaar naar beneden bijgesteld wordt, kunnen de maatregelen daarop aangepast worden. Hiervoor kunnen tussendoelstellingen een uitkomst bieden. Dit kan wellicht minder enthousiasmerend werken, maar maakt het wel concreter. Bovendien wordt de urgentie verhoogd omdat de doelstelling dan minder ver weg is. Ten tweede kan ook de doelstelling vertaald worden naar de huidige coalitieperiode, zoals bijvoorbeeld in Arnhem gedaan is. Hierdoor worden de doelstellingen haalbaar op korte termijn.

➤ Motief (*waarom*)

Ten tweede kan een inventarisatie van de motieven inzicht bieden in de beweegredenen van de deelnemers. De geïnterviewde deelnemers aan Power2Nijmegen geven aan dat er win-win situaties kunnen ontstaan uit de eigenbelangen van de deelnemers. Dit kan gestimuleerd worden als de gemeente mogelijkheden verkent voor samenwerkingsverbanden tussen bedrijven onderling en deze aanmoedigt. Wanneer bijvoorbeeld deelnemers aangeven vooral om financiële redenen mee te doen, kunnen coalities gesmeed worden om samen projecten uit te voeren. Daarbij

kan het ene bedrijf leveren wat de ander nodig heeft en vice versa. Door middel van dergelijke samenwerkingsverbanden kan het proces aangepast worden op de wensen van de deelnemers.

➤ Selectie deelnemers (*wie*)

Een derde aanbeveling is dat er geen selectie gemaakt wordt, maar dat mensen zichzelf aanmelden. Bij Koers West is dat ook gedaan. Wanneer mensen zichzelf aanmelden heeft dit verschillende voordelen. Ten eerste is het proces voor een breed publiek toegankelijk. Ten tweede melden zich alleen mensen aan die zich willen inzetten voor het proces. Op deze manier blijven alleen (pro-)actieve deelnemers over.

Een dergelijke selectie roept wel vragen op over hoe omgegaan moet worden met verschillende type deelnemers en in hoeverre het proces hierdoor geblokkeerd kan worden. Kunnen professionele stakeholders en burgers elkaar belemmeren in een co-creatie proces? Bij Power2Nijmegen bleek dat sommige deelnemers meer moeite met een gemengd proces hadden dan anderen. Sommigen vonden dat burgers betrokken zouden moeten worden bij het meedenken over instrumenten waarmee de doelstelling behaald kon worden om een volledig eindproduct te krijgen. Bovendien spelen burgers volgens deze mensen een cruciale rol bij de implementatie van energieneutraliteit.

Anderen hadden er minder moeite mee dat burgers niet betrokken werden. Deze deelnemers hadden het idee dat het juist goed was dat mensen met een professioneel kennisniveau betrokken waren omdat burgers volgens hen namelijk vaak een expertisetekort kunnen hebben.

Een middenweg tussen beide visies is dat burgers wel betrokken worden, maar niet deelnemen aan het proces met professionele stakeholders. Dit kan in de vorm van een parallel proces. Daardoor is het proces breed toegankelijk voor betrokkenen en kan de gemeente doelgroepenbeleid uitvoeren bij de verschillende deelnemers.

Een bezwaar kan evenwel zijn dat er zoveel mensen meedoen, dat het proces moeilijk stuurbaar wordt. Om dit te voorkomen is een selectie van representanten, zoals bij West & Weurt gedaan is, ook een optie.

➤ Werkvorm (*hoe*)

Opvallend bij Power2Nijmegen is de beperkte kritiek op de werkvorm: de deelnemers accepteerden de werkvorm als een vaststaand feit. Dit kan betekenen dat wat de werkvorm betreft, meer winst te behalen valt bij de initiatiefnemers dan bij de deelnemers. Ook bleek tijdens dit onderzoek dat veel beleidsambtenaren in beperkte mate leren van andere beleidsdomeinen. Ditzelfde geldt voor de energietransitieprocessen. Ook daar lijkt het alsof steden in zeer beperkte mate onderzoeken welke werkvormen effectief zijn gebleken bij andere steden. Hier valt dus winst te behalen.

Deze winst met betrekking tot inzicht in interactieve processen kan op verschillende manieren: ten eerste kan dit door te onderzoeken welke organisatorische keuzes effectief waren. Ten tweede kan onderzoek naar maatschappelijke en private initiatieven die wel of niet effectief zijn gebleken, bijdragen aan een vergroot inzicht. Met dergelijk onderzoek kan voorkomen worden dat dezelfde fouten meerdere malen gemaakt worden en kan de keuze voor een werkvorm berusten op meer dan alleen voorkeur.

➤ Impact deelnemers (*impact*)

Uit de cases en Power2Nijmegen blijkt dat de gemeente vaak de primaire actor is bij het sturen van het proces. Zij bepaalt de doelstelling, de selectie van de deelnemers en de speelruimte die de deelnemers gedurende het proces hebben. Voor een governance proces, dat een samenwerking veronderstelt, is een rolverschuiving van de gemeente van belang. De gemeente kan aanvankelijk een proces opstarten en een mobiliserende rol vervullen. In het stadium hierna kan het proces

vooral door deelnemers worden geleid. Daarvoor is een grotere impact van de deelnemers nodig. Voor deze vergrote impact zijn een aantal aanbevelingen te geven.

Ten eerste is er sprake van het sentiment van het “doen voor de gemeente” onder de deelnemers. Dit verkleint het gevoel bij hen dat zij een grote impact hebben op het proces. Het gevoel van “het doen voor de gemeente” kan voorkomen worden door externen aan te stellen voor procesbegeleiding. Dit kunnen ook deelnemers zelf zijn, zoals bij Power2Nijmegen gedaan is. Hierbij is het cruciaal dat aangegeven wordt dat het een open proces is en er vanuit de gemeente beperkte verwachtingen over de uitkomst zijn. Dit is echter heel lastig vanwege het feit dat het een gemeentelijke doelstelling blijft. Communicatie is hierbij cruciaal. Dit betreft vooral de verwachtingen, de rolverdeling en de impact die de deelnemers hebben gedurende het proces.

Ten tweede kan er ook gedelegeerd worden, zoals bij Power2Nijmegen gedaan is. Doordat de organiserende taken door de groep zelf gedaan worden, worden zij in staat gesteld zich de werkwijze eigen te maken en te internaliseren. De rol van de deelnemers in een vroeg stadium van het proces vergroten, draagt bij aan de robuustheid van het proces.

Er zijn wel een aantal risico's aan een proces verbonden waarbij deelnemers een dusdanig grote rol aannemen. Ten eerste dat deelnemers aanvankelijk deelnemen aan een gemeentelijk proces dat later opeens niet meer gemeentelijk is. Dat kan voor verwarring zorgen. Een tweede risico is dat eigenbelangen het algemeen belang in de weg kunnen gaan staan. Duidelijke kaders over doelstellingen en spelregels kunnen dit voorkomen. Een derde risico is een zogenaamde “Poolse landdag” waarbij mensen enthousiast zijn in het begin, maar na verloop van tijd zich minder willen inzetten en het proces verwatert. Afspraken kunnen dit voorkomen. Dit kan gedaan worden aan de hand van tussendoelstellingen.

De bovenstaande aanbevelingen kunnen helpen de risico's van een interactief energietransitieproces te verminderen. Daarbij geldt dat bij iedere keuze die bij een interactief proces gemaakt wordt, een andere keuze niet gemaakt wordt. Er zitten dus aan alle keuzes zowel voor- als nadelen. Bewustwording hiervan en communicatie richting deelnemers zijn cruciaal bij dergelijke keuzes.

7.3 Reflectie

In dit onderdeel wordt gereflecteerd op dit onderzoek en in hoeverre de theorie, de cases en de methoden, bruikbaar waren voor dit onderzoek.

Reflectie op de theorie

De literatuur die tijdens dit onderzoek gebruikt werd, bood voordelen maar wel in verschillende mate. De transitietheorie was nuttig om de transitiefase mee te duiden, maar bleek in beperkte mate bruikbaar. Ten eerste was de transitiefasering alleen van toepassing op de energietransities en niet op de interactieve processen en was de transitiefasering beperkt operationaliseerbaar. Een tweede beperking was het feit dat de transitietheorie voornamelijk governanceprocessen veronderstelt waarbij alle actoren uit verschillende institutionele sferen gelijkwaardig zijn. Omdat in alle cases een gemeente het proces geïnitieerd heeft en een grote invloed op het proces blijkt te hebben, is de rolverhouding tussen de actoren ongelijk. Daardoor is deze theorie niet optimaal toepasbaar.

De literatuur over governance bood voornamelijk inzicht in veranderende processen en de richting van de verschuiving waarin deze plaatsvindt. Het toont aan dat er bij beleid sprake kan zijn van drie type verschuivingen: een verschuiving van één actor naar meerdere actoren, van één beleidsdomein naar meerdere beleidsdomeinen en van één gremium naar meerdere gremia.

Het concept governance was echter niet optimaal om de cases mee te analyseren. Governance suggereert immers dat er een groeiende gelijkwaardigheid is tussen de verschillende actoren. Bij de cases werd echter duidelijk dat de staat nog steeds een primair sturende rol heeft.

Om te onderzoeken op welke manier dit vorm had gekregen, bood de literatuur over interactieve beleidsvorming veruit de meeste mogelijkheden voor een analyse van de cases en Power2Nijmegen. Door middel van de dimensies uit deze literatuur kon namelijk een analyse gemaakt worden van verschillende aspecten die van belang zijn bij een interactief proces. Aan de hand hiervan kon ook “gemeten” worden in hoeverre er sprake was van een verschuiving in machtsbalans. Een nadeel is echter dat deze literatuur uitgaat van een interactie binnen het politieke beleidsproces. Dit principe botst echter met de gedachte van governance waarbij de rol van de staat verschuift van een primaire actor naar één van de actoren in het beleidsproces. Een combinatie van zowel de governance literatuur, als de literatuur over interactieve beleidsvorming, bood daarom de meeste analysemogelijkheden.

Reflectie op de cases

De cases gaven een overzicht van enerzijds energietransities en anderzijds van interactieve processen.

Wat betreft de energietransities gaven de verschillende steden een interessant beeld van wat er speelt en hoe de processen zich tot elkaar verhouden. Een minpunt bij deze analyse is dat de steden qua grootte, ligging en economische macht niet vergelijkbaar zijn. Een optie voor verder onderzoek is dat verschillende steden in één provincie, of steden van vergelijkbare grootte onderzocht kunnen worden. Op deze manier zijn de cases beter vergelijkbaar.

Ook was het ingewikkeld om de steden te vergelijken omdat de projecten die vergelijkbaar waren met Power2Nijmegen vaak onder een groter project vielen. Dit was echter niet overal het geval. Bij Groningen was bijvoorbeeld alleen sprake van een overkoepelend programma. Dit maakte de analyse van de dimensies soms lastig.

Bij de interactieve processen gaf de keuze om projecten te kiezen waar professionele stakeholders bij betrokken waren een interessant beeld van de diversiteit aan interactieve projecten zoals de gemeente Nijmegen deze in het verleden heeft gehad. Het gaf echter geen diepgaande analyse van de rol die leerpunten van de ambtenaren hebben gespeeld bij een volgend interactief project. Ook gaf het geen inzicht in de wijze waarop deelnemers aan interactieve processen werkvormen ervaren. Een analyse van de wijze waarop deelnemers een dergelijk project ervaren, zoals bij Power2Nijmegen in dit onderzoek gedaan is, kan daarom interessant zijn voor verder onderzoek. Hiermee ontstaat een vollediger beeld van het project en in hoeverre de beoogde interactiviteit ook als interactiviteit ervaren wordt.

Terwijl de diversiteit in de projecten enkele nadelen met zich meebracht, bood zij ook voordelen: ondanks de verschillen in werkvorm, doelstellingen en betrokkenen bij het proces, waren terugkerende thema's zichtbaar bij alle processen. Daardoor is het minder relevant hoeveel de processen op het eerste oog van elkaar verschillen: er zijn bepaalde thema's die bij alle cases terugkomen. Deze thema's werden duidelijk aan de hand van de dimensies. De dimensies waren daardoor een goede toetssteen om de mate van governance te bepalen en hebben winst opgeleverd. Zij toonden bijvoorbeeld aan dat er in zeer beperkte mate sprake is van governance omdat de gemeente een sterk sturende rol heeft wat betreft het initiëren, selecteren van deelnemers en het bepalen van de speelruimte die de deelnemers hebben.

Deze cases boden daarmee een goede basis om Power2Nijmegen te typeren en te kunnen positioneren op basis van deze thema's. Tegelijkertijd boden zij een overzicht van de verschillende energietransities en interactieve processen die ter inspiratie kan dienen voor gemeenten die starten met een duurzaamheidsprogramma.

Reflectie op de methodiek

De onderzoeksstrategie in dit onderzoek was de gefundeerde theoriebenadering. Voor de gefundeerde theoriebenadering zijn interviews gebruikt. Deze interviews bestonden voornamelijk uit expertinterviews.

Enerzijds zijn deze expertinterviews gehouden met beleidsambtenaren van de verschillende cases en van Power2Nijmegen. Naast literatuur met informatie over de cases zelf, boden deze interviews veel inzicht in de cases. Bovendien gaven zij cruciale informatie over het proces en de beweegredenen van de beleidsmakers om het proces op een bepaalde manier vorm te geven. Door deze informatie, die niet te vinden was in evaluaties of beleidsplannen, hebben de interviews veel winst opgeleverd.

Anderzijds zijn de expertinterviews ook gehouden met ervaringsdeskundigen, namelijk de deelnemers bij Power2Nijmegen. Ook deze interviews gaven veel inzicht in de beweegredenen van de deelnemers en hun visie op het proces. Op deze manier ontstond een diepgaander inzicht in de processen, zowel vanuit de beleidsmaker als vanuit de deelnemers. Daarom hebben ook de interviews met de deelnemers veel winst opgeleverd.

Deze expertinterviews zijn uitgeschreven in verslagen. De vragen waren van te voren grotendeels vastgelegd. Vanwege de gerichte vragen die gesteld waren tijdens de interviews waren de verslagen afdoende. Bovendien zorgden de vastgelegde vragen voor een makkelijke vergelijkbaarheid van de antwoorden van de respondenten bij de analyse. Deze analyse werd gedaan volgens de gefundeerde theoriebenadering. De gefundeerde theoriebenadering bestaat uit een afwisseling van inductieve en deductieve analyse methoden. Dit houdt in dat de theoretische en de empirische gegevens afwisselend als referentiekader worden genomen. Deze afwisseling van distantie en betrokkenheid maakte het onderzoek soms moeilijk operationaliseerbaar. Dit had te maken met de zoektocht naar een balans tussen de data voor zichzelf te laten spreken en deze tegelijkertijd theoretisch te inspireren. Het analyseprogramma Atlas.ti leverde hiervoor een nuttige bijdrage. Deze analyse bestond uit de stappen coderen, categoriseren en netwerkvorming. Door middel van deze stappen werd duidelijk hoe vaak bepaalde dingen gezegd werden en in hoeverre bepaalde thema's terugkeerden. Daardoor werden de deductieve en inductieve analyse operationaliseerbaar. Bovendien kon een figuur gemaakt worden van hoe de dingen samen hingen, c.q. hoe bepaalde thema's bij dezelfde categorie ondergebracht konden worden. Door de ordening die dit programma aanbracht in de data, heeft het een grote bijdrage geleverd aan dit onderzoek.

Tot slot was het soms lastig om op verschillende manieren bij Power2Nijmegen betrokken te zijn. Door zowel lid van het projectteam te zijn als onderzoeker, was het lastig kritisch te reflecteren op een project waar de onderzoeker deelgenoot van is.

7.4 Verder onderzoek

Aan de doelstelling van dit onderzoek, namelijk een typering en positionering van Power2Nijmegen, hebben de cases en de theoretische handvatten dus een goede bijdrage geleverd. Er zijn verschillende mogelijkheden voor onderzoek van onderwerpen die in dit onderzoek relatief onderbelicht zijn gebleven. Hieronder worden een aantal toegelicht.

- Verfijning van het concept governance

Een eerste mogelijkheid is onderzoek naar een verfijning van het concept governance en de gevolgen daarvan in de praktijk. Uit dit onderzoek is gebleken dat de mate van governance moeilijk te bepalen is. Voor dit onderzoek zijn daarom de verschillende dimensies uit de interactieve beleidsvorming gebruikt. Wellicht zijn er echter ook andere mogelijkheden om te definiëren wat governance exact is en welke maatstaf hiervoor gebruikt kan worden. Enerzijds zou dit kunnen door middel van een uitgebreide literatuurstudie. Wat stelt de literatuur over het concept governance en welke toetsstenen worden door de auteurs geïmpliceerd? Anderzijds kan

dit ook door een evaluatie van processen. Dergelijk onderzoek kan gedaan worden door de rol van de betrokken partijen, en hun visie daarop, te onderzoeken. Daarbij kan ook onderzocht worden in hoeverre en op welke manier de partijen een gelijkwaardige rol kunnen hebben ten opzichte van elkaar.

- Context energietransitieprocessen

Ten tweede kan verder onderzoek zich richten op de context. In dit onderzoek is ervoor gekozen om vooral de dimensies bij de groepen cases en Power2Nijmegen centraal te stellen om de verschillen en overeenkomsten te kunnen laten zien. Er is echter gebleken dat de context van de cases op sociaal-cultureel, politiek en economisch vlak van groot belang is op de ontwikkelingen en risico's voor de ontwikkeling van duurzame energie. Het betreft daarbij kwesties als de rol van de overheid bij energietransities en de invloed van verschillende institutionele ontwikkelingen op deze rol. Dergelijke contextgerichte kwesties zijn in dit onderzoek relatief onderbelicht gebleven. Voor een nieuw onderzoek is bovendien vergelijkbaarheid van de steden nuttig. In dit onderzoek waren de gemeenten namelijk in beperkte mate vergelijkbaar qua grootte en/ of ligging. Wanneer vergelijkbare steden gekozen worden, kunnen zij in hogere mate bijdragen aan de specifieke omstandigheden van een regio.

- Energietransitie als vorm van citymarketing

Ten derde kan verder onderzoek ingaan op de voordelen die een energietransitie kan bieden voor een stad. Gedurende dit onderzoek werd duidelijk dat voor alle steden een energietransitie niet alleen vanuit een normatief motief startte, maar ook vanuit een prestige motief. Verder onderzoek zou zich daarom kunnen richten op deze energietransitieprocessen als een vorm van citymarketing. Een voorbeeld hiervan is onderzoek naar de wijze waarop citymarketing kan worden ingezet als een middel om duurzaamheid te promoten en de stad haar unieke kenmerken te benadrukken.

- Effectiviteit van energietransities

Tot slot zou interessant zijn na te gaan in hoeverre de maatregelen die de steden hebben genomen en de interactieve energietransitieprocessen effectief zijn gebleken in het behalen van de doelstelling. Een voorbeeld hiervan zou Power2Nijmegen kunnen zijn. Een nadeel echter is dat dit onderzoek pas over 32 jaar zou kunnen worden uitgevoerd. Dan is namelijk pas gebleken of de doelstelling, om in 2045 energieneutraal te zijn, behaald is. Tot die tijd kunnen wel risicofactoren geformuleerd worden. Zoals in de eerste paragraaf toegelicht, kunnen risico's en ontwikkelingen van invloed zijn op energietransitie doelstellingen. Onderzoek naar mogelijke indicatoren van dergelijke risico's en ontwikkelingen kan gemeenten uitdagen om hierop te anticiperen.

Concluderend is de wens van Thomas Edison, die hij uitsprak in 1931, ruim tachtig jaar later nog steeds een wens. Wanneer de transitie naar duurzame energie heeft plaatsgevonden kan alleen de tijd uitwijzen. Met initiatieven als Power2Nijmegen is in ieder geval een poging gedaan om een energieneutrale wereld een stapje dichterbij te brengen.

BRONNEN

- Agentschap NL. (2011, maart). *De kunst van duurzame energietransitie*. Opgeroepen op november 11, 2012, van Agentschap NL: http://www.agentschapnl.nl/sites/default/files/bijlagen/De%20kunst%20van%20duurzame%20energietransitie_2EGOG1101%20-%20compleet.pdf
- Arnouts, R. (2010). *Regional nature governance in the Netherlands*. Opgeroepen op december 4, 2012, van UR E-depot: edepot.wur.nl/151107
- Arts, B., & Leroy, P. (2006). *Institutional dynamics in environmental governance*. Dordrecht: Springer.
- Bäckstrand, K. (2006). Democratizing global environmental governance? *European Journal of International Relations*, 467–498.
- Bähr, H., Falkner, G., & Treib, O. (2007). Modes of governance: towards a conceptual clarification. *Journal of European Public Policy* vol. 14 iss. 1, 1-20.
- Boedeltje, M. (2009). *Draagvlak door interactief bestuur: fictie of feit?!* Enschede: Ipskamp Drukkers BV.
- Bogaert, D. (2004). *Natuurbeleid in Vlaanderen: Natuurontwikkeling en draagvlak als vernieuwingen ?* Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Brok, M., & Van der Meulen, M. (2002). Interactieve planvorming, een nieuw instrument gestemd. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Claessen, F. (2012, juni 4). Power2Nijmegen. (A. G. Dellaert, & W. Lammers, Interviewers)
- Driessen, P., & Glasbergen, P. (2002). *Greening Society: The Paradigm Shift in Dutch Environmental Politics*. Dordrecht: Kluwer.
- Driessen, P., & Leroy, P. (2007). *Milieubeleid- Analyse en perspectief*. Bussum: Coutinho.
- Duyvendak, J., & Krouwel, A. (2001). Interactieve beleidsvorming: voortzetting van een rijke Nederlandse traditie? In J. Edelenbos, & R. Monnikhof, *Lokale interactieve beleidsvorming* (pp. 17-31). Utrecht: Lemma.
- Edelenbos, J. (2000). *Proces in vorm*. Utrecht: Lemma.
- Edelenbos, J., & Monnikhof, R. (1998). *Spanning in lokale interactie*. Amsterdam: Instituut voor Publiek en Politiek.
- Edelenbos, J., & Monnikhof, R. (2001). Lokale interactieve beleidsvorming. Utrecht: LEMMA.
- European Commission. (z.d.). *The EU climate and energy package*. Opgeroepen op november 8, 2012, van European Commission: http://ec.europa.eu/clima/policies/package/index_en.htm
- Flick, U. (2009). *An introduction to qualitative research*. London: Sage.
- Gemeente Arnhem. (2011 a). *Programmaplan Arnhem Energiestad 2011-2014*. Opgeroepen op februari 28, 2012, van Gemeente Arnhem: <http://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CCQ>

QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.arnhem.nl%2FOndernemen%2FEnergie_made_in_Arnhem_EmiA%2FBasisdocumenten%2FProgrammaplan_gemeente_Arnhem.pdf&ei=nRGmUKzcD4i30QXC6oH4Ag&usg=AFQjCNGH6bIGW

Gemeente Arnhem. (2011 b, juni 24). *Convenant Energie made in Arnhem*. Opgeroepen op juli 27, 2012, van Gemeente Arnhem:
<http://www.arnhem.nl/content.jsp?objectid=arnhemintern:127618>

Gemeente Groningen. (2007 a). *Routekaart- Groningen Energieneutraal+ 2025*. Groningen: Gemeente Groningen.

Gemeente Groningen. (2011, januari 14). *Groningen zet in op zon, wind, warmte en besparen*. Opgeroepen op april 9, 2012, van Gemeente Groningen :
<http://gemeente.groningen.nl/persberichten/groningen-zet-in-op-zon-wind-warmte-en-besparen>

Gemeente Groningen. (z.d. a). *Masterplan Groningen Energieneutraal*. Opgeroepen op april 30, 2012, van Gemeente Groningen: http://www.google.nl/#hl=nl&sclient=psy-ab&q=Masterplan+Groningen+Energieneutraal&oq=Masterplan+Groningen+Energieneutraal&aq=f&aqi=&aql=&gs_nf=1&gs_l=serp.3...6403.6403.0.6703.1.1.0.0.0.101.101.0j1.1.0.zlgtU-Y130I&pbx=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_qf.,cf.os

Gemeente Groningen. (z.d. b). *Groningen geeft energie*. Opgeroepen op november 16, 2012, van Gemeente Groningen: <http://gemeente.groningen.nl/energie/Groningengeeftenergie/>

Gemeente Nijmegen. (2003). *Koersdocument*. Nijmegen.

Gemeente Nijmegen. (2003, juli). *Koersdocument Koers West*. Opgeroepen op november 16, 2012, van Gemeente Nijmegen: http://www2.nijmegen.nl/content/76531/koers_west

Gemeente Nijmegen. (2007 a, november). *Kadernotitie Klimaat*. Opgeroepen op januari 31, 2013, van Gemeente Nijmegen:
http://www2.nijmegen.nl/mmbase/attachments/560359/KadernotitieKlimaat_versie_27_november.pdf

Gemeente Nijmegen. (2007 b, oktober 3). *Royal Haskoning en gemeente Nijmegen starten Nijmeegs Energie Convenant (NEC)*. Opgeroepen op december 21, 2012, van Gemeente Nijmegen:
http://www2.nijmegen.nl/nieuws/persberichten/archiefjuni2000heden/_rp_center1_elementId/1_538081

Gemeente Nijmegen. (2010, november 17). *850.000 euro voor duurzaam vervoer in Nijmegen: De Groene Hub*. Opgeroepen op februari 1, 2013, van Gemeente Nijmegen:
http://www2.nijmegen.nl/content/1034248/850.000_euro_voor_duurzaam_vervoer_in_nijmegen_de_groene_hub

Gemeente Nijmegen. (2011 a). *Duurzaamheidsagenda 2011-2015*. Nijmegen: Gemeente Nijmegen.

Gemeente Nijmegen. (2011 b). *Evaluatie van de eerste drie jaren van het Nijmeegs Energie Convenant*. Nijmegen: Gemeente Nijmegen.

Gemeente Nijmegen. (2012 a, maart 3). *Power2Nijmegen: op weg naar een energieneutrale stad in 2045*. Opgeroepen op augustus 9, 2012, van Gemeente Nijmegen:

- http://www2.nijmegen.nl/content/1290483/power2nijmegen_op_weg_naar_een_energieneutrale_stad_in_2045
- Gemeente Nijmegen. (2012 b, augustus 15). *Collegebesluit met bijlage*. Opgeroepen op september 20, 2012, van Gemeente Nijmegen:
http://www2.nijmegen.nl/mmbase/attachments/1352854/C20120904o_3.15_ML10_EMBARGO_Collectieve_inkoop_zonnesystemen_Stadsregio_Arnhem-Nijmegen.pdf.
- Gemeente Nijmegen. (2012 c, oktober 10). *Power2Nijmegen maakt van Nijmegen energieneutrale stad*. Opgeroepen op februari 1, 2013, van Gemeente Nijmegen:
http://www2.nijmegen.nl/content/1365745/power2nijmegen_maakt_van_nijmegen_energie_neutrale_stad
- Gemeente Nijmegen. (2012 d). *Power2Nijmegen*. Opgeroepen op augustus 9, 2012, van Ning:
<http://power2nijmegen.ning.com/>
- Gemeente Nijmegen. (2012 e, maart 3). *Collegevoorstel Power2Nijmegen*. Opgeroepen op februari 5, 2013, van Gemeente Nijmegen:
http://www2.nijmegen.nl/mmbase/attachments/1291354/C20120320o_3.03Rbr_ML10_POWER2NIJMEGEN_op_weg_naar_een_energieneutrale_stad_in_2045.pdf
- Gemeente Nijmegen. (2012 f, oktober). *Conceptversie Routekaart Power2Nijmegen*. Opgeroepen op februari 5, 2013, van Power2Nijmegen: http://power2nijmegen.com/?page_id=190
- Gemeente Nijmegen. (2012 g, jun 12). *Petitie West wil groene Buffer*. Opgeroepen op december 23, 2012, van Gemeente Nijmegen:
www2.nijmegen.nl/mmbase/attachments/1326535/C20120612o_3.11Rbr_PR12_Petitie_West_wil_groene_buffer.pdf
- Gemeente Nijmegen. (z.d. a). *Forum*. Opgeroepen op november 10, 2012, van Power2Nijmegen:
<http://power2nijmegen.ning.com/>
- Gemeente Nijmegen. (z.d. b). *Samen energie besparen!* Opgeroepen op februari 11, 2013, van Energie Aanpak Nijmegen: <http://www.energieaanpaknijmegen.nl/>
- Gemeente Nijmegen. (z.d. c). *Projectinformatie*. Opgeroepen op januari 31, 2013, van Ruimte voor de Waal: <http://www.ruimtevoordewaal.nl/nl/het-project/projectinformatie/>
- Gemeente Nijmegen. (z.d. d). *Nijmeegs Energie Convenant*. Opgeroepen op november 16, 2012, van Gemeente Nijmegen:
http://www2.nijmegen.nl/ondernemen/innovatieve_stad/nijmeegs_energie_convenant
- Gemeente Nijmegen. (z.d. e). *Inspraak Koersdocument*. Opgeroepen op januari 14, 2013, van Gemeente Nijmegen:
http://www2.nijmegen.nl/wonen/ontwikkeling/waalfront/Koers_West/koerswestnieuws/Koers_West_algemeen/Koersdocument/Inspraak
- Gemeente Nijmegen. (z.d. g). *Co-creatie*. Opgehaald van Power2Nijmegen:
http://power2nijmegen.com/?page_id=203
- Gemeente Rotterdam. (2009). *REAP Rotterdamse EnergieAanpak en Planning*. Opgeroepen op november 16, 2012, van
<http://content1b.omroep.nl/8b60171397c14e59fc43a75d83a6a61e/50a6123e/nos/docs/reap.pdf>

- Gemeente Rotterdam. (z.d. a). *Thema's van het Rotterdam Climate Initiative*. Opgeroepen op juli 30, 2012, van Rotterdam Climate Initiative: http://www.rotterdamclimateinitiative.nl/nl/50_minder_co2/thema_s
- Gemeente Rotterdam. (z.d. b). *50% minder CO2*. Opgeroepen op juli 30, 2012, van Rotterdam Climate Initiative: <http://www.rotterdamclimateinitiative.nl/nl/>
- Hage, M., & Leroy, P. (2007 a). *Leidraad Stakeholderparticipatie voor het MNP- Hoofddocument*. Bilthoven: Uitgeverij RIVM.
- Hage, M., & Leroy, P. (2007 b). *Leidraad voor Stakeholderparticipatie- Praktijkwijzer*. Bilthoven: Uitgeverij RIVM.
- Hoffman, S. (2008). *Application of Resiliency Theory and Adaptive Cycles as a Framework for Evaluating Change in Amenity-transition Communities*. Logan: Utah State University.
- IEA. (2008). *International Energy Agency*. Opgeroepen op november 11, 2012, van World Energy Outlook - Executive summary: <http://www.iea.org/Textbase/npsum/weo2008sum.pdf>
- IPCC. (2005). *Carbon Dioxide Capture and Storage*. Opgeroepen op november 11, 2012, van IPCC: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_reports.shtml#UJ-GGYaBWSO
- Kerckhoffs, K. (2012, augustus 6). Nijmeegs Energie Convenant.
- Konopásek, Z. (2008, mei). *Making Thinking Visible with Atlas.ti: Computer Assisted Qualitative Analysis as Textual Practices*. Opgeroepen op augustus 24, 2012, van Forum Qualitative Social Research: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/420/910>
- Koppenjan, J. (2001). Ontwerp en management van lokale interactieve processen. In J. Edelenbos, & R. Monnikhof, *Lokale interactieve beleidsvorming* (pp. 143-174). Utrecht : Lemma.
- Lammers, W. (2012). *Is niets doen een optie?* Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Leroy, P. (2003). Het 'publiek gerecht' in Nijmegen. *Panopticon*, 278-289. Opgeroepen op augustus 1, 2012, van Leefmilieu: <http://www.leefmilieu.nl/dossiers/publieksactiviteiten/publ.html>
- Liefferink, J., Wiering, M., & Uitenboogaart, Y. (2011). The EU Water Framework Directive: A multi-dimensional analysis of implementation and domestic impact. *Land Use Policy* vol.28, 712-722.
- Luijten, J. (2012, mei 23). West & Weurt.
- Maarleveld, S. (2011, april 20). *Hoogheemraadschap De StichtseRijnlanden zoekt bondgenoten*. Opgeroepen op november 22, 2012, van Universiteit Utrecht: <http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2011-1111-200922/sophiemaarleveld.pdf>
- Nalis, G. (2012, mei 14). Nijmeegs Energie Convenant.
- Nijmegen Nieuws. (2011, september 27). *Nijmeegse bedrijven en instellingen besparen ruim twintig procent CO2 in drie jaar tijd*. Opgeroepen op januari 23, 2013, van Gemeentepagina: http://nijmegen.nieuws.nl/gemeentepagina/40372/nijmeegse_bedrijven_en_instellingen_besparen_ruim_twintig_procent_co2_in_drie_jaar_tijd

- Peters, B. G., & Pierre, J. (1998). Governance without government? Rethinking public administration. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 223-243.
- Pröpper, I., & Steenbeek, D. (1999, juli). *De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders*. Opgeroepen op mei 6, 2012, van Scribd: <http://www.scribd.com/doc/74197660/4/Wat-is-er-nieuw-aan-interactief-beleid-en-waar-komt-het-vandaan>
- Provincie Gelderland, Gemeente Nijmegen & Gemeente Beuningen. (z.d. a). *Over ons*. Opgeroepen op november 16, 2012, van West en Weurt: http://www.westenweurt.nl/over_ons/
- Provincie Gelderland, Gemeente Nijmegen & Gemeente Beuningen. (z.d. b). *Gebiedsinformatie & Milieuprogramma*. Opgeroepen op augustus 1, 2012, van West en Weurt: <http://www.westenweurt.nl/>
- Rijksoverheid. (z.d.). *Meer hernieuwbare energie*. Opgeroepen op november 8, 2012, van Rijksoverheid: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/energie/meer-hernieuwbare-energie>
- Roberts, N. (2001). Wicked problems and network approaches to resolution. *International Public Management Review*.
- Rogers, H. (2007, juni 3). *Current Thinking*. Opgeroepen op november 11, 2012, van New York Times: <http://www.nytimes.com/2007/06/03/magazine/03wwln-essay-t.html?ref=magazine>
- Rotmans, J. (2003). *Transitiemanagement: sleutel voor een duurzame samenleving*. Assen: Van Gorcum.
- Rotmans, J. (2011 a, augustus 30). *De staat van Energietransitie in Nederland*. Opgeroepen op januari 30, 2012, van Jan Rotmans - maatschappelijk gedreven wetenschapper: <http://janrotmans.blogspot.com/2011/08/staat-van-de-energietransitie-in.html>
- Rotmans, J. (2011 b, oktober). *Rotmans: Green Deal is groene facade*. Opgeroepen op september 17, 2012, van JanRotmans - maatschappelijk gedreven wetenschapper: <http://www.janrotmans.nl/videos/rotmans-green-deal-is-groene-facade.html>
- SER. (2010, december). *Meer chemie tussen groen en groei - de kansen en dilemma's van een bio-based economy*. Opgeroepen op november 11, 2012, van Sociaal Economische Raad: http://www.ser.nl/~media/DB_Advies/2010_2019/2010/b29279.ashx
- Stassen, K. (2012). *Environment and Health in Flanders: 40 Years of Institutional Struggle*. Nijmegen : Radboud Universiteit.
- Stoker, G. (1998). Governance as theory: five propositions. *Unesco*, 17-28.
- Tillie, N. (2012, maart 29). Rotterdamse Energie Aanpak en Planning.
- Trochim, W. (2006, oktober 20). *Deduction & Induction*. Opgeroepen op november 14, 2012, van Research methods knowledge base: <http://www.socialresearchmethods.net/kb/dedind.php>
- Van Asselt, M., Kemp, R., & Rotmans, J. (2001). More evolution than revolution. *Foresight Vol.3 Iss: 1*, 15-31.
- Van de Peppel, R. (2001). Effecten van interactieve beleidsvorming. In J. Edelenbos, & R. Monnikhof, *Lokale interactieve beleidsvorming* (pp. 33-48). Utrecht: Lemma.

- Van der Lanen, M. (2010). Inductief én deductief analyseren bij kwalitatief onderzoek: het geheel is meer dan de delen. *KWALON* 43, 36-42.
- Van Hees, W. (2012, mei 10). Koers West.
- Van Hoof, P. (2012, maart 13). Energieprogramma gemeente Arnhem.
- Van Kersbergen, K., & Van Waarden, F. (2004). "Governance" as a bridge between disciplines. *European Journal of Political Research*, 143-171.
- Verschuren, P., & Doorewaard, H. (2007). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Den Haag: Boom Uitgevers.
- Verweij, S., & Teisman, G. (2011). *Een Exploratief Onderzoek naar Multilevel Governance in Herstructureringsprocessen van Windprojecten*. Utrecht: AgentschapNL.
- VNG International. (z.d.). *Millennium Gemeente campagne*. Opgeroepen op december 9, 2012, van Millennium Gemeente- voor en door wereldburgers: <http://www.millenniumgemeente.nl/>
- Wiersma, I. (2012, april 20). Energiebeleid gemeente Groningen.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Respondenten

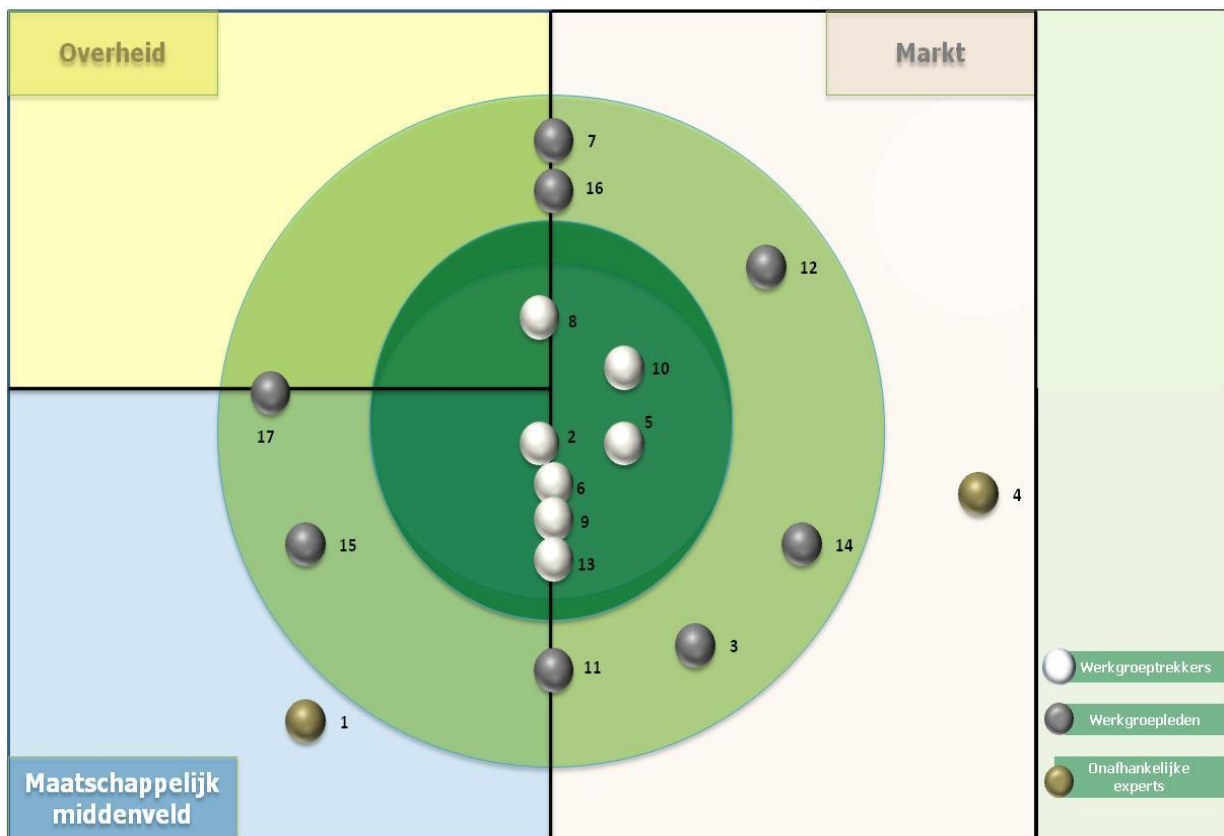
1.1 Respondentenlijst

Naam		Organisatie	Onderwerp
Paul van Hoof Nico Tillie Idso Wiersma		Gemeente Arnhem	Energiebeleid Arnhem
		Gemeente Rotterdam	Energiebeleid Rotterdam
		Gemeente Groningen	Energiebeleid Groningen
Gerry Nalis Kim Kerckhoffs Wout van Hees Jan Luijten Fons Claessen		Voormalig werknemer Gemeente Nijmegen	Nijmeegs Energie Convenant
		Gemeente Nijmegen	Nijmeegs Energie Convenant
		Gemeente Nijmegen	Koers West
		Gemeente Nijmegen	West & Weurt
		Gemeente Nijmegen	Power2Nijmegen
Nils Roemen	1	Waarmakerij Nijmegen	Power2Nijmegen
Roel Winter	2	Klimaatverbond	Power2Nijmegen
Gerard Keurhorst	3	Scandic Sanadome	Power2Nijmegen
Jan-Paul Kimmel	4	Royal Haskoning	Power2Nijmegen
Martin Brüssau	5	Kropman installatietechniek	Power2Nijmegen
Frits Ogg	6	De Windvogel	Power2Nijmegen
Pieter van der Ploeg	7	Alliander	Power2Nijmegen
Kees van Daalen	8	Projectmanager bij Gemeente Nijmegen	Power2Nijmegen
Bert Lagerweij	9	Conbuquest	Power2Nijmegen
Stan Seveke	10	Het Groene Hert	Power2Nijmegen
Piet Sonneveld	11	HAN	Power2Nijmegen
Nico Rutten	12	NXP	Power2Nijmegen
Maarten Barckhof	13	Synerco Communicatie	Power2Nijmegen
Rutger- Jan Pessers	14	GDF Suez	Power2Nijmegen
Olav Buunen	15	Transition Towns	Power2Nijmegen
Dorothe Jacobs	16	Standvast Wonen	Power2Nijmegen
Annerie Rutenfrans	17	MEC Nijmegen	Power2Nijmegen

1.2 Institutionele sferen respondenten Power2Nijmegen

Voor dit onderzoek zijn bij Power2Nijmegen respondenten uit verschillende institutionele sferen geïnterviewd om een goede afspiegeling van de deelnemers van het proces te krijgen. Het betrof voornamelijk actoren uit de markt en het maatschappelijk middenveld. De nummers in de figuur zijn gelijk aan de nummers in de respondentenlijst 1.1.

Van de buiten- naar de binnenring betreft het respectievelijk onafhankelijke experts, werkgroepleden en werkgroep trekkers.

Bijlage 2: Interviewguides

De interviews in dit onderzoek zijn uitgevoerd als expertinterviews en hebben plaatsgevonden op basis van voortschrijdend inzicht. De verslaglegging is uiteenlopend per project (soms narratief, of vraag-antwoord structuur).

De expertinterviews bestaan enerzijds uit interviews met beleidsambtenaren en anderzijds met deelnemers aan Power2Nijmegen. Bij de interviews met de beleidsambtenaren zijn de vragenlijsten 2.1 tot en met 2.3 gebruikt. Bij de interviews met de beleidsambtenaren is doorgevraagd naar specifieke aspecten van de projecten. In sommige gevallen zijn aanvullende vragen ter verheldering gesteld per project.

De vragenlijst bij 2.3 kent een andere opzet dan de andere vragenlijsten. Dit heeft ermee te maken dat dit interview in samenwerking met een andere student is uitgevoerd. Dit gebeurde in het kader van zijn scriptie. Zijn interviewvragen waren semi-gestructureerd en zijn interview had daardoor een ongestructureerder karakter. Desalniettemin had het meerwaarde om bij zijn interview in het kader van dit onderzoek ook vragen te stellen. De antwoorden op de vragen die voor dit onderzoek gebruikt zijn, zijn dikgedrukt in de lijst.

Vragenlijst 2.4 betreft de expertinterviews met de deelnemers aan Power2Nijmegen. Deze interviews werden gaandeweg scherper gesteld en er kwamen een aantal aanvullende vragen bij. Deze aanvullende vragen ontstonden naar aanleiding van de laatste vraag en zijn daardoor in verdere interviews opgenomen in de vragenlijst. Deze aanvullende vragen staan in vragenlijst 2.4 in grijs genoteerd.

2.1 Vergelijkbare energietransitieprocessen

Aanleiding

- 1) *In welke context is dit project tot stand gekomen – hebben factoren op nationaal/ Europees niveau een rol gespeeld bij de totstandkoming van dit project?*
- 2) *Wat is de motivatie/ aanleiding geweest om te starten met dit project?*
- 3) *Wie was de initiator van dit project?*
- 4) *Hoe heeft de besluitvorming plaatsgevonden?*

Stakeholders

- 5) *Welke partijen zijn benaderd bij het proces van het energieplan van uw gemeente?*
- 6) *Waarom lag de focus op deze partijen? Welke partijen werden niet meegenomen en waarom niet?*

Proces

- 7) *Voor welke opzet is gekozen om het proces vorm te geven? (verschillende bijeenkomsten, workshops, deelnemerssessies etc.)*
- 8) *Had het project de vorm van een open planproces of waren de doelstellingen op voorhand bepaald?*
- 9) *Welke stappen zijn er genomen gedurende het proces?*
- 10) *Wat was de rol van de gemeente bij dit proces?*
- 11) *Door wie werd het proces begeleid en hoe werden de deelnemende partijen gefaciliteerd?*
- 12) *Welke zaken liepen goed gedurende het proces?*
- 13) *Welke problemen hebben zich voorgedaan gedurende het proces en hoe is daarmee omgegaan?*

Resultaten

- 14) *Zijn er aansprekende voorbeelden van duurzame energietoepassingen uit voortgekomen die ook interessant zijn voor andere gemeenten/ bedrijven?*

Terugblik

- 15) *Welke leerpunten kunnen er uit het proces getrokken worden, zijn er verbeterpunten signaleerd?(Andere vorm van procesbegeleiding, andere instrumenten etc.)*

2.2 Vergelijkbare interactieve processen

Aanleiding en motief

- 1) *Waarom is dit project interactief vormgegeven?*
- 2) *Wat waren het motief en de aanleiding om te starten met het project?*
- 3) *Hoe is het centrale doel bepaald en door wie?*

Actoren

- 4) *Welke actoren waren betrokken bij dit project en waarom? (Vond hierop een selectie plaats en zoja, op basis waarvan werd geselecteerd?) Wat werd van hen verwacht?*
- 5) *Welk gewicht werd in welk stadium toegekend aan de visies en ideeën van de betrokkenen?*
- 6) *In hoeverre werden deze visies en ideeën meegenomen in het beleid? En op welke wijze werd tussen de vele visies en ideeën geselecteerd?*
- 7) *Hoe werd legitimiteit en draagvlak gewaarborgd?*

Proces

- 8) *Wat was de voornaamste insteek? (zette men vooral in op bijvoorbeeld energie, milieu, ruimtelijke ordening etc.)*
- 9) *Waarover waren de actoren het eens en oneens gedurende het proces?*
- 10) *Hoe vrijblijvend/ verplichtend waren de maatregelen? Werden er randvoorwaarden of sancties gesteld?*
- 11) *Was er sprake van een gelijke machtsbalans? En zo nee, wat was het machtsmiddel?*
- 12) *Hoe werd omgegaan met tegenstrijdige belangen?*
- 13) *In hoeverre was er sprake van een wederzijdse afhankelijkheid tussen de actoren? En in welk stadium was hiervan sprake?*

Evaluatie

- 14) *Hoe is het proces verlopen? Wat waren succes- en faalfactoren?*
- 15) *Welke lessen zijn er uit de genomen aanpak getrokken?*
- 16) *Wat hebben deze lessen betekend voor het toekomstig interactief gemeentelijk beleid?*
- 17) *Is er een evaluatie geweest naar aanleiding van het gevoerd beleid?*

2.3 Power2Nijmegen – beleidsambtenaar

- 1) *Wat is je functie?*
- 2) *Hoe wordt er mee om gegaan als er een lijn wordt opgegaan die de gemeente niet heeft uitgezet?*
- 3) *Denk je dat de rol van de gemeente door dit proces kleiner wordt?*
- 4) ***Waarom is gekozen om bedrijven te betrekken en niet individuele burgers?***
- 5) ***Heeft er een selectie plaatsgevonden wie wel en wie niet mee doet en zo ja, wat was die selectie?***
- 6) ***Wat denk je dat de overwegingen zijn van de partijen die erbij betrokken zijn?***
- 7) *In hoeverre speelt duurzaamheid een rol?*
- 8) *In andere gemeentes zie je dat er coöperaties worden opgericht die zich bezig houden met duurzame energie. Ben je niet bang dat je dat hierdoor in de weg staat?*
- 9) ***P2N richt zich op hele scala aan mensen?***
- 10) *In hoeverre betrek je coöperaties erbij?*
- 11) ***Op basis van welke leerpunten van cocreatie beleid uit het verleden is gekozen om het proces op deze manier in te steken?***
- 12) ***Is er op basis van leerpunten uit het verleden waarop besloten is om niet burgers direct te betrekken?***
- 13) ***Wat ervaar je als negatieve aspecten van het co-creatie proces? Welke problemen kom je tegen?***
- 14) ***Hoe ga je om met de verschillende belangen? Maak je het expliciet?***
- 15) ***Hoe open staan jullie voor de uitkomst van het proces?***
- 16) ***Als je wil faseren, zou je dan concluderen dat de mensen in elke fase een andere vorm van inspraak hebben?***
- 17) ***Als burgers betrokken worden, in welke fase is dat dan?***
- 18) ***Hoe concreet verwacht je dat het plan wordt dat er uit gaat komen?***
- 19) *Wat is volgens jou de rol van de gemeente bij niet-formele burgerinitiatieven?*
- 20) *Hoe beoordeel je als gemeente welke initiatieven je wel of niet moet ondersteunen?*
- 21) *'Binnen' gemeentehuis lukte mij minder dan 'buiten'. Kun je dat begrijpen? En wat betekent dat dan voor je beleid? Kan dat beter buiten, dan binnen plaatsvinden?*
- 22) *Wat doe je er aan als een co-creatie project dreigt te mislukken? Hoe organiseer je de betrokkenheid?*

2.4 Power2Nijmegen – deelnemers

Inleidend

- 1) *Wat was voor u het motief om deel te nemen aan dit proces?*
- 2) *Wat is uw mening over proces van co-creatie/ interactieve beleidsvorming?*

Proces Power2Nijmegen

- 3) *Heeft u al eerder een interactief proces met de gemeente meegemaakt? Zoja, wat vond u hiervan?*
- 4) *Wat vindt u ervan dat de gemeente een dergelijk proces faciliteert?*
- 5) *Hoe verhoudt bij dergelijke processen zich het regulatieve ten opzichte van het interactieve?*
- 6) *Zou u een rol willen spelen bij de uitvoering van Power2Nijmegen na september? Zoja, welke? Hoe ziet u een dergelijke rol voor u?*
- 7) *Denkt u dat het proces oplevert wat de initiator (gemeente Nijmegen) ervan verwacht?*

Rol van actoren

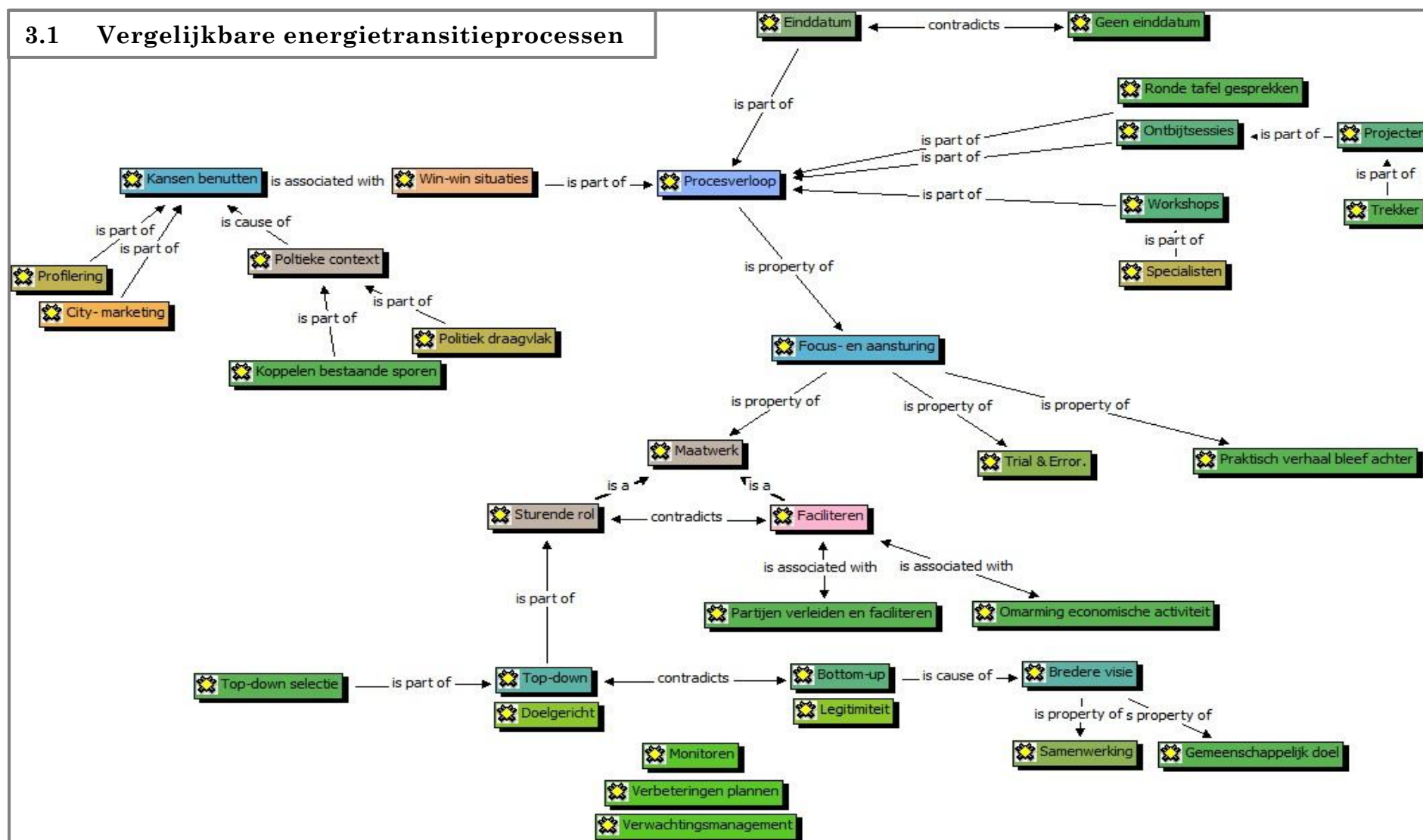
- 8) *Welke verwachtingen heeft u van het proces?*
- 9) *Welke rol ziet u voor uzelf weggelegd?*
- 10) *Wat verwacht u van uw collega actoren bij dit proces?*
- 11) *Wat verwacht u van de gemeente bij het proces?*

Uw bijdrage

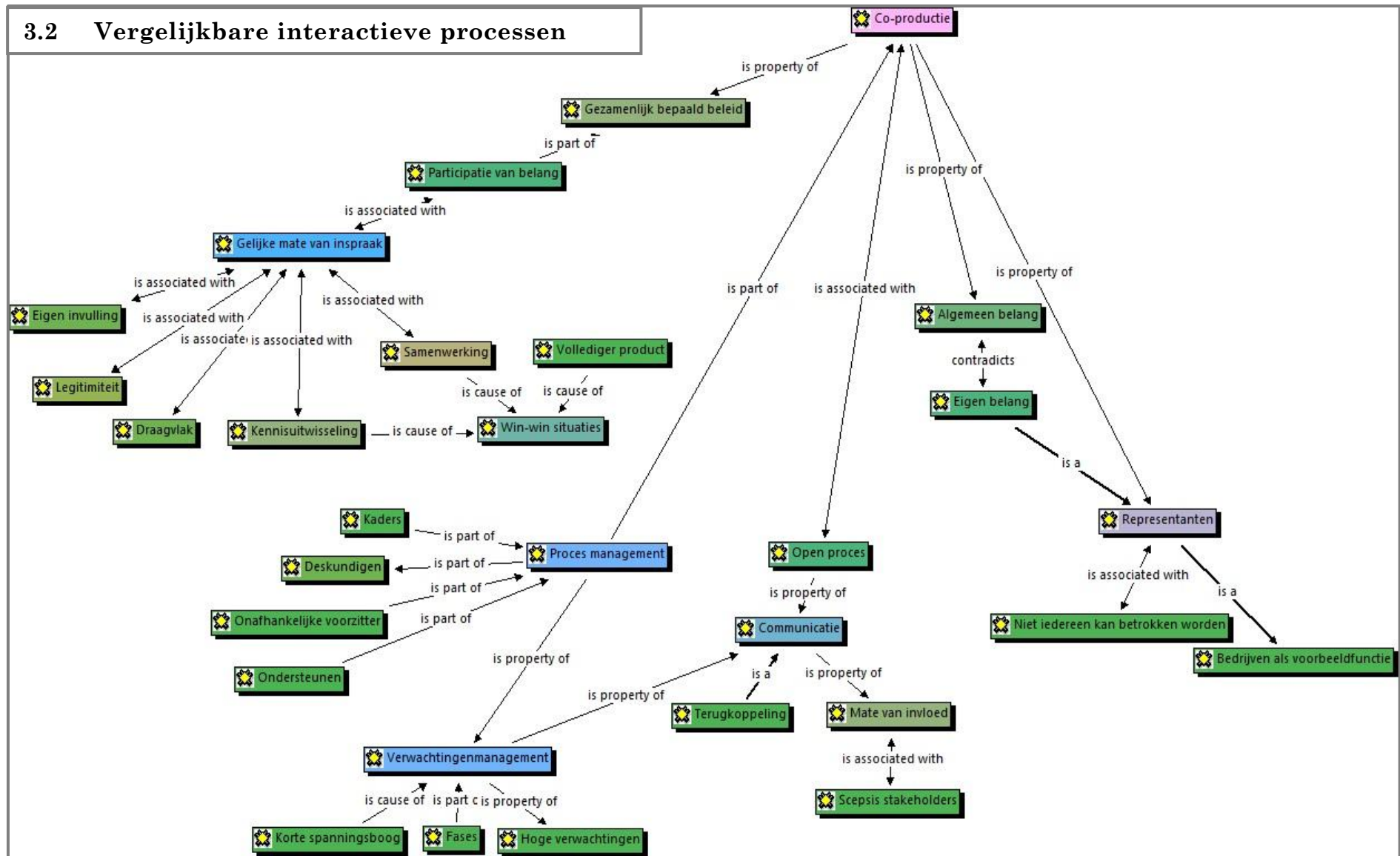
- 12) *Wat vindt u redelijk dat u aan tijd kwijt bent voor dit proces?*
- 13) *Welke input wilt u leveren?*
- 14) *Wat verwacht u dat er met uw input gedaan wordt?*
- 15) *Mist u iets bij dit proces? Zou het volgens u beter kunnen, en zoja, hoe dan?*
 - *Wat vindt u van de tijdsperiode van het proces?*
 - *Wat vindt u van de selectie van de deelnemers? Hadden burgers betrokken moeten worden?*

Bijlage 3: Atlas.ti figuren

3.1 Vergelijkbare energietransitieprocessen

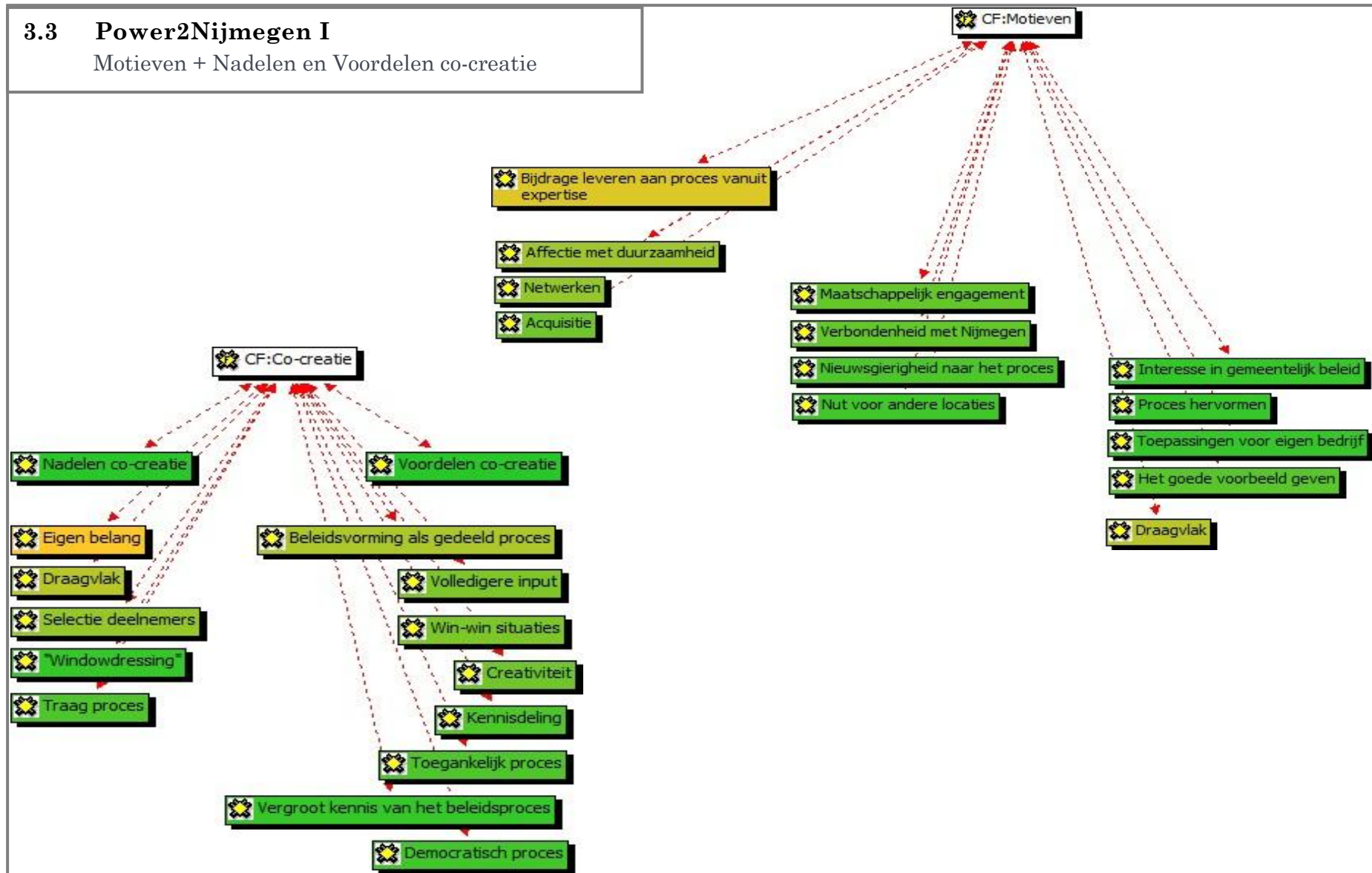

3.2 Vergelijkbare interactieve processen

3.3 Power2Nijmegen I

Motieven + Nadelen en Voordelen co-creatie

3.4 Power2Nijmegen II

Actoren + Procesontwerp

